

KAREL IV.~ OTEC VLASTI

Carolus Imperator rex Bohem.
filius Johannis

SBORNÍK REFERÁTŮ ZE SYMPOSIA MLÁDEŽE O KARLU IV.

St. Martin in Gsies 23. - 30. července 1977

*Symposium uspořádal Mládežnický odbor Střediska Velehrad v Římě
Sborník k vydání připravila Česká duchovní služba v Mnichově*

Úvodem.

29. listopadu 1978 bude celá Evropa vzpomínat 600. výročí smrti císaře římského a krále českého Karla IV. K tomuto jubileu bude uspořádána celá řada podniků - i krajanských, neboť Karel IV. je právem nazýván Otcem vlasti, naší české země.

Prvním podnikem tohoto druhu bylo Symposium mládeže o tomto velkém panovníkovi. Jeho smyslem bylo rozšířit znalosti o Karlu IV. mezi naši mládež. Symposium uspořádal mládežnický odbor římského Střediska Velehrad ve spolupráci s několika odborníky. Mladým zájemcům o historii byla předložena řada temat vypracovaných přípravnou komisí. Podmínkou účasti bylo vypracování referátu na jedno z daných temat, která byla opravdu náročná.

Mladí badatelé se ale nezalekli. Celkem dvanáct se jich sjelo do St. Martina v Dolomitech, aby zde v domě Velehrad s uvedenými odborníky debatovali o Karlu IV. Přihlášeným byla předem dána k dispozici příslušná literatura, na jejímž základě mohli svůj referát vypracovat, při čemž samozřejmě každý mohl své prameny rozšiřovat a doplňovat podle vlastních znalostí a možností. Tím byl dán také ráz přednášek - nejednalo se o nové objevy, ale o snesení všech existujících a známých faktů a vypracování pokud možno úplného obrazu velkého Lucemburka, jeho života a doby. A to se skutečně podařilo. I když mezi účastníky byli vysokoškolští studenti historie - tedy už profesionálové - i jen interesovaní příslušníci jiných, i technických oborů, nehrála tato skutečnost vlastně žádnou roli. Všechny referáty měly dobrou, ba mnohdy výbornou úroveň, velmi často přesahovaly daný rámec a šly daleko víc do hloubky i šíře než se předpokládalo. Po každé přednášce následovala diskuse, v níž se objasnila ještě řada nově se vynořivších otázek. Zájem všech účastníků byl strhující.

Ke konci Symposia se zrodila myšlenka, že by bylo škoda, tuto spoustu faktů a historických dat, kterou naši mladí historici sebrali, nechat bez odezvy zapadnout a že by tedy bylo dobře referáty vydat ve formě sborníku. Zde je tedy - doplněny několika obrázky a přehledy - předkládáme naší krajanské veřejnosti, jako další příspěvek k jubilejnímu roku Karla IV.

Obsah.

- Roman Hanzal: Přemyslovec a Lucemburk /Rod Přemyslovců a jejich význam, zánik po meči - Eliška Přemyslovna - Lucemburkové: Jindřich VII. a Jan Lucemburský - Lucemburkové v Čechách/
- Rodokmen Přemyslovců a Lucemburků - tabulka
- Josef Ondra: Král český a císař římský /Upevnění královské moci - Čechy opěrný bod Říše - Maiestas Carolina - Hodnota císařská a korunovace v Římě - Zlatá bulla - Vláda Karla IV./
- Mapka cest Karla IV. v Říši.
- Dana Polusová: Osobnost Karla IV. /Rodinná situace - Povaha Karla IV. - Vnější vlivy na povahu Karla IV. - Obrácení v Terenzu - Jeho ideál panovníka - Ideál císaře/
- Hrad Karlštejn
- Jan Kovář: Karel IV. a Církev /Poměr císařství k papežství před Karlem IV. - Světská a církevní moc v pojetí Karla IV. - Kodifikace ve Zlaté bulle - Církevní politika Karlova/
- Štěpánka Kešová: Pražské arcibiskupství /Pražské biskupství - sv. Wolfgang, sv. Vojtěch - První pokusy o pražské arcibiskupství: Břetislav I., Přemysl Otakar I., biskup Ondřej - Uskutečnění za Karla IV. - Význam arcibiskupství - První arcibiskupové: Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimě/
- Jiří Hochmann: Znovuobjevení tradic slovanského křesťanství /Cyrilometodějský odkaz - sv. Prokop a slovanská Sázava - Zánik slovanské liturgie - Založení emauzského kláštera/
- Obraz Karla IV. z Kaple sv. Václava v Katedrále sv. Víta
- Zdeněk Borský: Karlovy Čechy střediskem evropské spirituality /Čechy duchovním středem Říše - Ambrosiánský rítus - Augustiniáni - Kartuziáni - Ostatky/
- Stanislav Chlup: Universita a rozvoj věd /Středověká universita a věda - Pokusy o založení university v Praze - Myšlenka a uskutečnění Karlem IV. - První mistři - Organizace university - Vliv pražské university na duchový život Evropy/
- Pavel Černý: Literární tvorba doby /Počátky české literatury - Humanismus v Čechách - Karel IV. autor - Počátky Karla IV. - Česká literatura v okruhu Karla IV. - Vrcholná díla doby - Vliv kanceláře Karla IV. na vytváření spisovných jazyků - Čeština říšským jazykem/
- Busta Karla IV. z triforia katedrály sv. Víta v Praze
- Jiří Brož: Pojetí svaté říše římské u Karla IV. /Idea federalisace Evropy - Organizace států v římské říši - Zlatá bulla Karlova - Monarchická a parlamentní federalisace Evropy/
- České království v různých dobách - mapka
- Pavel Hochmann: Karel IV. a české království /Sv. Václav, dědic České země - Česká královská koruna - Korunovační řád - Svatováclavská kaple - Země koruny české - Maiestas Carolina - Zákoník českého království/

Svatováclavská koruna. Další doklady o úctě Karla IV. ke sv. Václavovi.

Karel Simandl: Reformní snahy Karla IV. a husitství /Reformní snahy v Praze - Jejich styk s reformními snahami ciziny - Zintenzivnění duchovního života (časté svaté přijímání laiků) jako příprava reformy Církve - Velcí kazatelé v Praze (Waldhauser, Jan Milíč) a Karel IV.- Změna situace za Václava IV. - Radikalisace reformních snah kladením důrazu na nepodstatné prvky/

Přehled panovníků v Evropě ve 14.století - tabulka

Téma I : PŘEMYSLOVEC A LUCEMBURK.

A. Rod Přemyslovců a jejich význam:

1/ Přemyslovské dynastické tradice:

- a/ Pověsti o době pohanské v kronikách /Kosma, Delimil, Hájek/.
- b/ Přemyslovská dynastie a přemyslovská hradiště ve světle archeologických nálezů.
- c/ Shrnutí historických faktů na podkladě srovnání písemných a archeologických materiálů.

2/ Vznik státu:

- a/ Pokusy o vytvoření prvních státních celků v době pohanské /Neklan/.
- b/ Vliv Velkomoravské říše na vytváření státu.
- c/ Přijetí křesťanství od Velké Moravy.
- d/ Boje mezi křesťanstvím a pohanstvím; svatý Václav.
- e/ Vliv křesťanství na sjednocení státu.
- f/ Založení biskupství.
- g/ Definitivní sjednocení státu vyvražděním Slavníkovců.

3/ Upevnění knížecí moci a státu:

- a/ Český stát za Boleslavů.
- b/ Jaromír, Oldřich, Břetislav.
- c/ Definitivní připojení Moravy Břetislavem a pokus o arcibiskupství.
- d/ Boje s Říší o udržení svébytnosti /Soběslav/.
- e/ Vratislav - první král /význam pro stabilizaci poměru Čech k Říši/.

4/ Síla a slabost /Dynastické spory Přemyslovců ve 12.století:

- a/ Příčiny výkyvů mocenského postavení Čech - nástupnické právo, Břetislavův zákon, právo stařešinské, statuta Konráda Oty.
- b/ Boje o trůn ve 12.stol.
- c/ Vladislav II.- druhý český král.
- d/ Tažení na Milán a bule Fridricha Barbarosy.

5/ Poměr Zemí Koruny České k Říši:

- a/ Kodifikace poměru Čech k Říši v bule Fridricha Barbarosy.
- b/ Zlatá bule Sicilská.

6/ Vrchol moci:

- a/ Přemysl Otakar I. a Václav I.
- b/ Přemysl Otakar II./Země Koruny České velmocí, Přemyslův spor se šlechtou v důsledku srážky lenního a rodového práva, Přemyslova kandidatura na císařství a jeho pád, Závěš.
- c/ Václav II./Pospodářský rozvoj země, Polsko a Uhry, soupeřství Přemyslovců a Habsburků.
- d/ Václav III. a vyvraždění dynastie.
- e/ Politická situace po smrti Václava III.
- f/ Eliška Přemyslovna a nástup Jana Lucemburského.

B. Lucemburkové:

- 1/ Jindřich VII. a vzestup lucemburské moci.
- 2/ Jan Lucemburský králem v Čechách.
- 3/ Karel.

A: Rod Přemyslovců a jejich význam.

Za vlády Přemyslovců, a to asi již od nejstarších dob, existovala tradice o původu a nejstarších dějinách tohoto knížecího rodu. Byla pravděpodobně přenášena z generace na generaci ústním podáním, na které se odvolává už Kosmas, uchovávána snad i v pověstech a posléze zaznamenána kronikáři: poprvé - když pomíneme velmi skromné zmínky v Kristiánově legendě, kronikářem Kosmou na přelomu 11. a 12.stol., později i Dalimilem a Hájkem z Libočan. A ač bylo k této tradici časem pravděpodobně mnoho přidáno, ač mnohé její děje splynuly - často k nepoznání - s jinými událostmi a byly snad smíšeny se starou mytologií, není zdaleka vyloučeno, že se v ní ukrývá pravdivé jádro. A bude ještě třeba mnoha archeologických objevů, jejich srovnání s písemnými prameny i pověstmi a velmi opatrné analýsy, než se podaří toto jádro z větší části odhalit. Zdá se však, že v některých malých zlomcích se to již podařilo, a ty bych zde chtěl krátce vylíčit.

Nemáme-li písemné doklady o existenci osob uváděných pověstmi, mohou být jistým vodítkem místní názvy, zvláště hradiště, uváděných tradicí jako hradiště knížecí, a jejich časové zařazení, a to podle druhu nálezového materiálu, nebo radioaktivním rozbořem, popř. srovnáním obojího.

V nejstarších pověstech a v kronikách na ně zřejmě navazujících, jsou uváděny názvy: Krokov, Budeč, Libušín /Tetín a Kazín/ a Levý Hradec.

Co se Krokova týče, dohadují se archeologové dodnes o jeho existenci, ev.o jeho lokalizaci. Kosma jej uvádí v lesích na západ od vsi Zbečno. Snad by jej mohlo připomínat jméno hradu Krakovec, stojícího v této krajině.

U Budeče a většiny následujících je již situace zcela jiná. Hradiště Budeč, dnes již z větší části prozkoumané, leží asi 20 km severovýchodně od Prahy. Osídleno bylo ve střední době hradištní, v 9.stol., snad i dříve.

I Libušín, ležící na okraji Slánské roviny západně od Slaného, byl, jak při vykopávkách zjištěno, osídlen v 6.-7.stol., kdy zde stála zřejmě neopevněná nebo jen slabě opevněná osada, jak dokazují nálezy keramiky z této doby. Později zde bylo velké, dobře opevněné přemyslovské hradiště, osídlené od 9.do poč.11.stol., které vzniklo pravděpodobně jako pohraniční pevnost mezi kmeny Čechů a Lučanů.

Jeden z vedoucích archeologů zúčastněných na vykopávkách

hradiště, Zdeněk Váňa, se ve své knize "Přemyslovský Libušín" dotýká také problému přemyslovské tradice a poukazuje na skutečnost, že jméno Libušín, uváděné nejen Kosmou, ale i jiným písemným materiálem, musí být jméno původní. Koncovka jasně ukazuje na to, že jde o jméno vzniklé ze jména osobního, označujícího majitele. A bez ohledu na věrohodnost pověstí o Libuši, které jsou snad kombinací mytologie s těžko postižitelnou tradicí, muselo tedy alespoň toto osobní jméno existovat, a bylo-li pro nové hradiště z druhé pol.9.stol. jméno předchozího hradiště přejato, muselo se týkat starší přemyslovské tradice /Z.Váňa:"Přemyslovský Libušín"/

Z dalších hradišť jmenujme alespoň Levý Hradec, uváděný n.př. v pověsti o Lucké válce, jehož počátky jsou po archeologickém výzkumu kladeny do pol.9.stol., tedy do doby, kdy pravděpodobně k této válce mohlo dojít.

Srovnání některých událostí, uváděných pověstmi, s výsledky archeologických výzkumů, je, ne-li přímo dostatečně přesvědčující, tedy alespoň podezřelé.

O Kouřimi vypráví n.př. Dalimilova a později Hájkova kronika, že byla za Neklana dobytá:

"Neklan dva syny jmějieše, starějšiemu jmě Hostivít bieše, mlazší jmě Děpolt jměl. Ten Zličsko vzal za svůj díel.

Jemuž diechu dřieve Zličsko, tomu potom vzděchu Kúřimsko."

/Dalimil/

A o hradišti Vlastislav, zničeném podle pověstí za Lucké války, dokázal archeologický průzkum, že stálo jen krátkou dobu a bylo někdy po pol. 9.stol. spáleno.

Prvním historicky dokázaným knížetem přemyslovského rodu je Bořivoj - zároveň první křesťanský kníže. Je uváděn nejen v kronikách českých, ale také v cizích, n.př. v Análech fuldských nebo Kodexuselestatském, kde je zapsán pod jménem Goriwoj. Od této doby jsou další osoby přemyslovského rodu ne-li absolutně dokázány, tedy alespoň velmi pravděpodobné. Také historické události se od přijetí křesťanství o něco snáze sledují, a to díky cyrilskému a latinskému písmu, přijatému s křesťanstvím a nejstarším legendám, ve kterých lze odhalit zlomky historických zpráv.

Do této doby spadá poslední fáze sjednocování Českého státu. Šlo pravděpodobně o dlouhodobý centralisující proces, jehož počátky lze sledovat od dob kmenových bojů, kdy vládnoucí rodiny vítězného kmene rozšířila hranice svého území o území kmene poraženého. Typickými pro toto ranné období jsou právě války vedené prý knížetem Neklanem - dvě na základě archeologických objevů již před-

pokládané - a i když snad jím ovládaný kmenový stát netrval ve své vrcholné formě dlouho, mohl přesto ovlivnit další sjednocovací proces. Velmi pravděpodobné je také, že vliv sousední Velkomoravské říše tento vývoj urychlil, stejně jako křesťanské víra, jejíž přijetí právě z Velké Moravy zabránilo germánskému vlivu v Čechách v této tak rozhodující době.

Na počátku 10.stol. dospěl sjednocovací proces již tak daleko, že se na území Čech nacházejí dva poměrně mocné státní celky: západní Čechy pod vládou Přemyslovců a východní, kde vládli po zániku původního Zličského knížectví Slavníkovci. Prof.Dvorník se při tomto problému dotýká také otázky kmenů na tomto území a poukazuje na možnou ethnickou příbuznost kmenů v těchto útvarech, a sice na Srbskou kmenovou skupinu - v 10.stol. již pod nadvládou Přemyslovců, a Chorvatskou, ovládanou v téže době Slavníkovci. Než však došlo ke konečnému sjednocení Čech za Boleslavů, vyvinula se situace, která málem ohrozila Přemyslův rod i tvořící se stát: pohanská strana se tvrdě vzepřela vítězně pronikající křesťanské víře, což vrcholilo boji podobnými občanské válce, jež na čas rozdělily nejen obyvatelstvo země, ale i přemyslovský rod. Tehdy, po smrti knížete Vratislava /snad na výpravě proti Maďarům/soupeřily o moc v zemi nejen strana křesťanská a pohanská, ale na tomto politickém pozadí a jím ovlivněny, také matka padlého knížete, bába sv.Václava - svatá Ludmila a Drahomíra, její snacha a matka Václavova. A oběma šlo především také o vliv na dospívajícího budoucího knížete. Spor, který skončil zavražděním sv.Ludmily na Tetíně. Po tomto činu, k němuž dala podnět, byla Drahomíra Václavem na čas vypovězena na Dřevíč a kníže Václav pak boje poměrně rychle uklidnil. Těžko říci, zda potlačená pohanská strana měla vliv na Václavova bratra Boleslava, či zda viděl Boleslav v pronikání křesťanských kněží ze západu, podporovaných Václavem, nebezpečí pro samostatnost země, jisté však je, že sv.Václav byl na bratrův popud při návštěvě Staré Boleslavi r.929 zavražděn.

Boje, jež vedl Boleslav poté s Otou I., byly v historické literatuře líčeny tradičně jako vítězství Oty, který měl Boleslava podmanit a přijmout Čechy do vlivu Říše. Toto tvrzení se mi zdá být přehnané, neboť: co by bránilo Otovi, kdyby byl jednoznačně zvítězil, zakročit proti Čechům stejně tvrdě, jako to učinil v případě Lužicko-srbských kmenů? Z pramenů vyplývá spíše, že šlo o příměří s dohodami, uzavřené po dvou, pro obě strany vysilujících válkách. Také příčina válek není dodnes zcela jasná. Zdá se být pravděpodobné, že Boleslav vytáhl proti Otovi právě tehdy, když

ten byl zaměstnán boji v zemi Lužických Srbů po pádu Branibořehradiště Stodoranů. A zajímavou shodou okolností je, že matka Boleslavova Drahomíra byla Stodoranka. Skutečností také je, že po uzavření míru, kdy Boleslav obrátil směr své expanse na východ a kde po vítězných bojích připojil Moravu, Slovensko, Krakovsko a Haličsko, dodržel Ota I. mír a nesnažil se o další rozšíření svého vlivu v Čechách, naopak po celou dobu trval dobrý poměr a spojenectví Boleslava a Oty, zřejmě také pod dojmem společného nebezpečí ze strany Maďarů.

Po smrti knížete Boleslava I. se snažil Boleslav II. o zajištění samostatnosti také po stránce církevně správné. R.973 je zásluhou knížete a po úsilí jeho sestry, abatyše Mlady, založeno prežské biskupství, čímž se Čechy vymanily z vlivu diecézí německých /Pražské biskupství podléhalo ovšem arcibiskupovi mohučskému/.

Mezitím však dochází k poslednímu ohrožení jednoty státu a snad i jeho existence vůbec. Propuká spor se Slavníkovci, vládnoucími stále ještě ve východní polovině Čech, kteří byli do této doby zřejmě spojenci Boleslava I. /a snad i uznávali jeho nadvládu/. Po smrti tohoto silného panovníka se však vzepřeli centralisující moci Boleslava II. a počali hledat spojenectví s Polskem a Římskou říší. Kdyby k tomu bylo došlo, neměl by zřejmě Boleslav II. naději prosadit se současně proti dvěma protivníkům na dvou frontách. Zakročil proto, prý také na naléhání mocných Vršovců, rychle a tvrdě: r.996 dobyli knížecí a vršovští zbrojnoši Libici, sídlo Slavníkovců a přítomné tam Slavníkovce povraždili. Unikl jedině kníže Soběslav, který však padl později v polském vojsku Boleslava Chrabrého v Praze, dále svatý Vojtěch, který dlel tehdy v Římě, jeho bratr Radim a snad prý i Poraj, který podle polské kroniky Dlugoša utekl do Polska, kde měl založit rod polských Porajů, a kam se uchýlili i stoupenci Slavníkovců.

Avšak již brzy po smrti Boleslava II. je stát ohrožen boji o trůn mezi třemi syny Boleslavovými: Boleslavem III., Jaromírem a Oldřichem. Těchto sporů využívají Vršovci, kteří se po vyvraždění Slavníkovců stali nejmocnějším rodem po Přemyslovcích. Z kronik, i když přihlédneme k jejich tendenčnosti, vyplývá, že to byl snad Vršovec Kochan, který vydal Boleslava III. Polákům, zajal knížete Jaromíra a později ho nechal prý zabít, za což byl pak Oldřichovým synem Břetislavem popraven. Z bojů vyšel vítězně kníže Oldřich.

Za jeho syna Břetislava, zvaného "Český Achilles", dochází po období přechodné slabosti k novému rozkvětu státu. Břetislav

normalizuje poměr Čech k Říši, do jejíž částečné závislosti se Čechy za předchozích vnitřních rozporů dostaly. V bitvě v šumavských průsmycích je císařské vojsko r.1040 zničeno. Druhé vojsko se zradou Prkoše z Biliny dostalo do země a Břetislav byl nucen uzavřít mír. Nebezpečí úplné lenní závislosti na Říši bylo však odvráceno.

Břetislav také upevnil hranice knížectví v jeho pozdější základní formě. Po velkém tažení proti Maďarům /ještě za Oldřichova života r.1029/ připojuje definitivně Moravu a zakládá město Bratislavu. Také vnitřně se snaží stát upevnit - jeho snem je povýšení Pražského biskupství na arcibiskupství. A protože v této době byl ve střední Evropě sv.Vojtěch ve zvláštní úctě, chce Břetislav přenesením Vojtěchových ostatků z polského Hnězdna do Prahy tento svůj plán podpořit. Vtrhl tedy se svým vojskem do Polska, odkud kromě ostatků sv.Vojtěcha přivezl i velkou kořist. Bohatými dary se snažil utišit hněv papeže, pod jehož ochranou Polsko stálo. Plán k založení arcibiskupství byl však zamítnut. Ke konci života se snaží, pamětliv bojů mezi svým otcem a strýci, o ustálení nástupnického práva stařešinského, což však naopak vede později k těžkým sporům mezi jeho potomky, neboť z titulu stáří si nečiní nárok na trůn již jen bratři, ale i bratranci a strýci.

Za vlády jeho syna Vratislava byla k Čechám připojena Horní Lužice - tedy Zhořelecko a Budyšínsko. Vratislav sám dostává r.1089 za pomoc, poskytnutou císaři Jindřichovi při tažení na Řím, pro svou osobu titul krále.

Po jeho smrti dochází k těžkým bojům o trůn mezi jeho syny, jeho bratry i synovci, které byly vedeny se střídavým úspěchem, takže se několikrát stalo, že kníže, již zapuzený z trůnu, se vlády opět zmocnil. Rozbrojů ve vládnoucím rodě využívá šlechta, na jejíž vojenské pomoci jsou knížecí soupeři závislí, a její vliv tak rychle roste. V této době je snad již položen základ rodové moci Vítkovců, Bavoroviců, Hrabišiců, Benešoviců a jiných. Tehdy dochází také v důsledku sporu a trůn ke střetnutí s německým králem Lotharem, o jehož pomoc požádal Ota Černý proti svému bratranci Soběslavovi I., čehož Lothar využívá a chce rozšířit svůj vliv v Čechách. R.1126 dochází k bitvě u Chlumce, kde je však Lothar poražen a Ota Černý zabit. Lothar musel pak uznat dynastická práva Přemyslovců a lenní nezávislost Čech na Říši.

Po Soběslavovi vládne jeho synovec Vladislav II. Byl synem Vladislava I., který získal poprvé dědičně titul říšského cíšníka

a s ním spojený úřad říšského kurfiřta s právem volit císaře.

Vladislav II. udržel přes mnohé dynastické boje na počátku své vlády moc ve svých rukou a uklidnil posléze poměry ve státě. A když pak pomohl císaři Fridrichu Barbarossovi na jeho výpravě proti Milánu, získal královský titul a stal se tak druhým českým králem. Byl změněn i státní znak a vedle Svatováclavské orlice dostala naše země do erbu bílého lva v červeném poli. Za Vladislavovy vlády byl také pro Čechy výhodně upraven poměr k Říši a kodifikován v bulle Fridricha Barbarossy. Již existující úřad říšského kurfiřta byl pro českého panovníka vylepšen tím, že v případě neshody při volbě císaře, měl mít hlas českého vládce rozhodující vliv. Kromě toho bylo tehdy uznáno české šlechtě právo volit si, v případě vymření domácí dynastie, panovníka nového. Tímto získal Český stát v rámci Říše, vůči které si však udržel lenní nezávislost, velmi privilegované a rozhodující postavení, což bylo velkou výhodou pro další jeho vývoj v průběhu evropských dějin. Přemyslovci se při své síle nemuseli obávat jakékoliv přímé závislosti a naopak jim příslušnost k Říši, jako nadstátnímu celku rovnoprávných křesťanských panovníků, umožnila často rozhodující vliv při prosazování svých plánů v rámci evropského politického dění.

Tento výhodný poměr byl ještě vylepšen v t.z.v Zlaté bulle Sicilské, ve které vymohl Přemysl Otakar I. dědické právo pro dcery z přemyslovského rodu v případě vymření po meči, a potvrzení práva šlechty volit krále nového. Kombinace těchto práv bylo později využito při volbě Jana Lucemburského, právě tak jako šlechta použila svého volebního práva v 15.stol. při volbě Jiřího z Poděbrad.

Kromě toho získal Přemysl Otakar I. rovněž titul krále, tentokrát již dědičný. Jeho nástupem k vládě začíná pro dynastii Přemyslovců období vrcholné moci, které však končí náhle zánikem rodu.

Přemysl Otakar I. a jeho syn Václav I. začínají uplatňovat velmocenskou politiku nejen vůči svým východním sousedům, království Polskému a Uherskému, ale zasahují často rozhodujícím způsobem i do mocenských sporů v Říši, která je po smrti císaře Fridricha II. a zániku celé dynastie Štaufů velmi oslabena.

Velkým vojenským úspěchem Václava I. pak bylo zastavení postupu tatarských vojsk do Zemí koruny české bitvami v Kladsku a u Hostýna, po kterých Tataři jen krátce prošli Moravou a odtáhli na Balkán.

Za Václavova syna Přemysla Otakara II. a jeho syna Václava II.

dosahuje přemyslovský stát svého vrcholu - svého největšího územního rozsahu a předtím nebývalého hospodářského a kulturního rozkvětu.

Přemysl Otakar II. získává politickým sňatkem s Markétou Rakouskou nárok na země Rakouské a když je později sňatek z dynastických důvodů pro stáří Markéty samotným papežem rozveden, připadá Rakouské vévodství České koruně. Později podporuje Přemysl odstředivé snahy štýrské šlechty proti uherskému králi Bélovi, což vede k zostření vztahů a konečně k válce. K rozhodující bitvě dochází r.1260 u Kresenbrunu nad řekou Moravou, kde byli Uhři přes svou početní převahu poraženi. Při mírové smlouvě, která byla stvrzena sňatkem Přemysla s Bélovou vnučkou Kunhutou, odstoupili Uhři Přemyslovi Štýrsko. Své panství rozšiřuje pak Přemysl na jihu ještě o Korutany, Kraňsko a Furlansko s kraji Pordenone a Treviso a na severu dobývá při svém křížovém tažení Prusko, takže jeho vliv sahá od Baltického moře až k Jadranu. Také hospodářsky stát vzkvétá - je prováděna kolonisace a jsou zakládána města k podpoře královské moci.

A tehdy se dostává králo do rozporu s českou šlechtou, což se mu nakonec stává osudným. Snad zašel ve svých snahách o centralisaci královské moci příliš daleko, snad se snažil úmyslně omezit rostoucí moc panstva. Zakládá hrady a města na jejich území, nutí je násilím vrátit zastavené královské zboží a hlavně jim zabírá často i jejich majetek rodový, a to buď bez náhrady nebo ho nahrazuje zbožím jiným. Domnívám se, že zde dochází v podstatě ke konfliktu mezi lónním feudálním právem, umožňujícím panovníkovi velkou moc na úkor šlechty, tak jak je už od dob Karla Velikého rozšířeno v západní Evropě, a které se snaží nyní Přemysl prosazovat ve větší míře i v naší zemi a mezi dědičným právem rodovým, jež v Čechách odedávna převládalo. Skutečností je, že za rozhodujícího sporu Přemysla s Rudolfem Habsburským o císařskou korunu, který vrcholí posléze válkou, nebož Rudolfova volba se udála protiprávně bez přítomnosti a vědomí českého krále - kurfiřta, zdvihá se proti Přemyslovi v Čechách povstání panstva. Je tedy nucen uzavřít mír za nevýhodných podmínek: musí se vzdát svého rakouského dědictví a ostatních zemí na jihu. Nechce se však spokojit s mírem, vnuceným mu za takových podmínek. Dochází tedy znovu k válce. Pozoruhodné je, že Vítkovci v čele se Závišem z Falkenštejna, doposud hlavní odpůrci královy mocenské politiky v Čechách, nabízejí v předvečer bitvy na Moravském poli, tedy ve chvíli rozhodující o bezpečnosti celé země, Přemyslovi pomoc. Ta je však ostře zamí-

tnuta a vítkovské vojsko se boje tedy nezúčastňuje. Když pak za bitvy krále opouštějí zálohy vedené Milotou z Dědic, je rozhodnuto o porážce, které nemůže zabránit ani statečnost Přemysla a jeho věrných a král padá v boji.

Po jeho smrti došlo v Čechách snad k nejhorší situaci doposud. Král mrtev, královna a dědic trůnu v zajetí Oty Braniborského. Královně samotné se sice podařilo uprchnout, avšak Václav zůstal ve vězení a byl později odvezen do Braniborska. Kunhuta se uchýlila na Opavsko a odtud se snaží získat zpět moc v zemi. Spojí se dokonce s bývalým odpůrcem krále - Závišem z Falkenštejna - který nyní po zajištění vítkovských práv, držav a moci, ji vzhledem k situaci státu podporuje. A jejich vztah vrcholí posléze jejich sňatkem. Záviš pomáhá vyplatit královici Václava z vězení a zavádí v zemi pořádek. Jeho poměr k Václavovi je zprvu velmi přátelský. Záviš vychovává Václava i politicky a snaží se ho dokonce přimět, aby uplatňoval dědické nároky po otci na ztracené země. To se nehodí Rudolfu Habsburskému, který se od počátku snaží získat Václava a s ním České země pod svůj vliv. Již po návratu z vězení byl Václav zasnouben s Rudolfovou dcerou Gutou, jako první tah v uskutečňování tohoto plánu, ale nyní cítí Rudolf, že jeho plány jsou Závišem kříženy. Zdá se tedy, že to byl on, kdo vzbudil obratnou politikou Václavovu nedůvěru vůči Závišovi, která vrcholí Závišovým zatčením a popravou r.1290. Je zajímavé, že se tak děje v době, kdy se Záviš snaží o sjednání přátelských styků mezi Václavem II. a uherským králem a v souvislosti s tím je pozoruhodná i vražda předposledního uherského krále z rodu Arpádovců, Ladislava IV. právě v době, kdy mohl být Habsburkům nebezpečný.

Za pozdější vlády se Václavovi II. podařilo úspěšně čelit habsburským snahám o rozšíření vlivu v Čechách a sám naopak upevňuje nejen svou moc v zemi, ale stará se především také o hospodářský vzestup království. Objevením vydatných nalezišť stříbra v Kutné Hoře a dokončením procesu kolonisace získává pevnou hospodářskou i finanční základnu pro další vývoj. Pražské stříbrné groše se stávají důležitou měnou střední Evropy a stát velmi bohatne. V této době dochází také k rozsáhlejším stykům se západní Evropou, jejíž rytířská a dvorská kultura proniká hojně do Čech. I mocensko-politicky mohutní opět Český stát a když je po vymření Piastovců nabídnuta Václavovi polská koruna, vzniká ve střední Evropě mohutné soustátí pod vládou přemyslovského rodu. Později, po vymření Arpádovců, je také jednáno o přijetí uherské koruny.

Václav se však zatím snaží upevnit ještě více svoji moc v zemích Koruny České a v Polsku a uvažuje o možnosti uherské koruny až pro svého syna Václava III.

Po smrti Václava II. se snažil jeho syn Václav III. o zajištění dědictví po otci a uplatnění svých nároků na polský trůn proti požadavkům Ladislava Lokietka, knížete Sierodského. Na této výpravě do Polska byl však Václav III. v Olomouci r.1306 úkladně zavražděn, čímž vymírá domácí přemyslovská dynastie po meči, dynastie vládoucí v Čechách více než 400 let, a předpokládáme-li existenci t.zv.mytických knížat, tedy ještě téměř o 200 let déle.

V Čechách tehdy všeobecně převládalo mínění, že byl Václav III. zavražděn z rozkazu Albrechta Habsburského a toto mínění se zdá být velmi věrohodné, přihlédneme-li k faktu, že se Habsburkům, vzhledem k jejich příbuzenským vztahům k Přemyslovcům /neboť ženou Václava II. byla Guta dcera Rudolfa Habsburského. Václav III. byl jejich syn/naskýtala možnost uplatňovat nárok na uprázdněný český trůn. To se také stalo a Albrecht dosazuje za českého krále svého syna Rudolfa. Aby měl Rudolf tento nárok lépe zajištěn, bere si za manželku vdovu po Václavu II. /jeho druhou ženu/ a zároveň dědičku polské koruny - Alžbětu Rejčku.

Rudolf se ujímá vlády a snaží se nejen o uspořádání chaotických poměrů v království, které nastaly po vymření Přemyslovců, ale především o upevnění habsburské rodové moci. To a také skutečnost, že Albrecht ignoroval při dosazení Rudolfa na český trůn dědické právo přemyslovských dcer a právo české šlechty volit sobě panovníka, vede brzy k odporu vlastenecky smýšlející šlechty, zvláště na jihozápadě Čech, kde je tento odpor účinně podporován protivníka Habsburků - Wittelsbachy. Vůdci povstání jsou Vilém Zajíc z Valdeka a Bavor III. ze Strakonice. Habsburci pořádají výpravu proti Wittelsbachům, ale jsou poraženi. Při dalším tažení v létě r.1307 postupuje Albrecht proti Wittelsbachům a Rudolf současně proti odbojným pánům na jihozápadě Čech. Rychle likviduje odpor: ozbrojené družiny pánů, byť mocných, nemohly odolat královskému vojsku. Při obležení Horažďovic, města pana Bavora III. ze Strakonice, však Rudolf 3.července 1307 náhle umírá. Zemřel prý na úplavici, což je však vzhledem k nakažlivosti choroby i vzhledem ke skutečnosti, že právě on byl snad jedinou obětí /o jiných obětech není alespoň v žádné kronice zmínky/, velmi podezřelé. Tato událost je zajímavá i vzhledem k původu pana Bavora: byl vnukem

Přemysla Otakara II., neboť jeho otec Bavor II. ze Strakonice měl za ženu nemanželskou dceru krále Přemysla s Aněžkou z Kuenringu.

Po Rudolfově smrti se stává s podporou některých pánů králem v Čechách Jindřich Korutanský, manžel Anny Přemyslovny. Albrecht se však snaží prosadit kandidaturu svého druhého syna a plánuje velké vojenské tažení do Čech, Míšeňska a Polska. Uprostřed těchto příprav je však zavražděn.

Jindřich Korutanský se projevuje jako panovník neschopný a je brzy českými stavy vyhnán, vrací se však brzy s vojenskou pomocí z Míšně. Tehdy dochází také k soutěži jednotlivých panských rodů o vliv v království a k jejich boji se zbohatlým městským patriciátem německého původu, který se snaží získat podíl na politickém rozhodování při sněmech.

V této době se však vytváří v řadách české šlechty silná skupina, podporovaná také cisterciáckým řádem na Zbraslavi a v jiných klášterech, prosazující jednak své staré právo volby krále v případě vymření dynastie, jedna ve Zlaté bulle Sicílské uznané dědičné právo Přemysloven. Avšak proti dědičnému právu Anny, manželky Jindřicha Korutanského, podporují dědičné právo její mladší sestry, Elišky. Pomocí opata zbraslavského kláštera Konráda je navázán se znalcem českých poměrů a prý zastáncem koncepce silného českého státu v Říši - arcibiskupem mohučským Petrem z Aspeltu, jehož diplomatické úsilí je zároveň spjato s politickými snahami Lucemburků. A ten prosazuje u nového císaře Jindřicha VII. přání české šlechty po okamžitém uspořádání poměrů v zemi a po dosazení císařova syna Jana na český trůn, k němuž má získat právo sňatkem s dědičkou království Eliškou. Císař posléze svolí a po sňatku ve Špýru, dne 31. srpna 1310, přijíždí Jan v čele vojska do Čech. Po definitivním vyhnání Jindřicha Korutanského vjíždí konečně do Prahy, kde je 7. února 1311 korunován Petrem z Aspeltu na českého krále.

B: Lucemburkové.

Lucemburský rod, odvozující sice svůj původ již od Karla Velikého, zato však zpočátku ne příliš mocný, vděčí za svůj rychlý vzestup Jindřichu Lucemburskému, pozdějšímu císaři Jindřichu VII.

Lucemburské hrabství, původní stálá součást Říše, se koncem 13. stol. za expansivní politiky francouzského krále Filipa Šličného dostalo do přímého vlivu Francie. Mladý hrabě Jindřich odchází do Paříže, kde získává vzdělání a proniká brzy, díky své obratné diplomacii do nejvyšších dvorských kruhů. Vstupuje do služeb fran-

cozského krále a poddává se do lénní závislosti na Francii, se kterou uzavírá i smlouvu o vojenské pomoci, ovšem s podmínkou, že nepůjde o válku proti císaři a arcibiskupům - kurfiřtům. V dalších letech svého spojení s Francií získává Jindřich značný vliv u dvora, a když se stává Avignon papežským sídlem, snaží se prosadit svého bratra Baldvina na mohučský arcibiskupský stolec. Arcibiskupem se zde sice stává Petr z Aspeltu, avšak když se o něco později uprázdní stolec arcibiskupa trevírského, je sem dosazen Baldwin. To byl také jeden z největších úspěchů Jindřichovy politiky.

Mezitím se snaží francouzský král prosadit své nároky na císařskou korunu, nebo alespoň dosadit na císařský trůn svého příbuzného Karla z Valois. A tehdy dochází k obratu Jindřichovy politiky, orientované dosud na Francii, a s pomocí svého bratra Baldvina i Petra z Aspeltu, který - původem z Lucemburského panství - je Lucemburkům velmi nakloněn, uchází se Jindřich o císařský trůn sám. Oba arcibiskupové, kteří byli zároveň říšskými kurfiřty, získali mezitím na Jindřichovu stranu i třetího církevního kurfiřta - arcibiskupa kolínského. Také čtyři světští kurfiřti, jejichž mocenským plánům se kandidatura příslušníka francouzského královského rodu nehodí, jsou nakloněni spíše Jindřichovi, pocházejícímu z nepříteli významného hrabství a tedy dle jejich mínění jejich politice v Říši méně nebezpečnému. A tak když došlo k volbě, byl 27. listopadu 1308 zvolen ve Frankfurtu nad Mohanem císařem Jindřich a počátkem ledna 1309 byl korunován v Cáchách. Stalo se tak přes houževnatý odpor Filipa Sličného, který ještě po císařské korunovaci na papeže Klimenta V. naléhal, aby volbu neuznal, ale marně.

Hned na počátku své vlády si Jindřich VII. vytkl velmi ctižádostivé plány, neboť chtěl obnovit autoritu a rozsah Říše z doby dynastie Štaufů. Doufal si opět podmanit Itálii a chystal se proto na válečnou výpravu nejprve tam a pak teprve chtěl konsolidovat poměry na východě Říše. Uprostřed příprav ho však zastihl posel z Prahy - zbraslavský opat Konrád - a přednesl mu žádost českých stavů o sňatek císařova syna Jana s dědičkou království Eliškou, čímž by Jan získal, podle starého nástupnického práva nárok na českou korunu. Císař nebyl s tímto značně nezávislým poměrem Čech k Říši spokojen a přistoupením na podmínky stavů by vlastně musel toto právo povrdit. Přesto však konečně, na naléhání Petra z Aspeltu, povolil, ač se snažil o kompromis tím, že chtěl do poslední chvíle, proti vůli stavů prosadit na trůn svého bratra Walrama. Tento jeho záměr však ztroskotál a tak došlo, jak již bylo řečeno 31. srpna

1310 ve Špýru ke svatbě Elišky Přemyslovny s císařovým synem Janem a k Janově korunovaci za českého krále v Praze 7. února 1311.

Panování krále Jana patří sice do vojenských a politických úspěchů ke slavným, co do vnitřního rozvoje státu však k méně šťastným obdobím našich dějin. Také manželství Janovo s Eliškou nebylo zrovna šťastné, neboť Eliška, která snad měla vzhledem k Janovu mládí duševní převahu, se snažila o prosazení koncepce přemyslovského státu, zatímco Jan používal Českého království pouze jako mocenské a hospodářské základny pro své ctižádostivé a mnohdy ne zcela realistické politické plány. Docházelo k častým sporům mezi manžely a Eliška se musela nakonec uchýlit do kláštera, poté, co byl králevic Václav poslán na vychování na francouzský dvůr ke své tetě, francouzské královně Marii Lucemburské, čímž se dostal z dosahu matčina vlivu.

Mezitím prosazuje Jan stále více svůj vliv v Evropě. Po smrti svého otce podporuje kandidaturu Ludvíka Wittelsbacha na císařský trůn proti kandidatuře Fridricha Habsburského. Spor vrcholí bitvou u Mühldorfu r. 1322, v níž byl Fridrich poražen a zajat.

Po odvezení do Francie byl králevic Václav vychováván na francouzském dvoře. Zde se dostal do styku s vyspělým kulturním prostředím, pod jehož vlivem a pod vlivem politického dění západní Evropy, jehož centrem byl právě francouzský dvůr, neobyčejně rychle duševně vyspěl. Byl biřmován jménem svého strýce Karel a za manželku mu byla vybrána Markéta - Blanka z Valois z francouzského královského rodu.

Rozhodující vliv na jeho vývoj měl zvláště Pierre die Rosiers, jeho pozdější přítel a avignonský papež Kliment VI. A v neposlední řadě byly Karlovi cennou politickou školou četné otcovy akce v Evropě, jichž se brzy sám zúčastňoval, zvláště pak Janův pokus o vytvoření rozsáhlých lucemburských držav v severní Itálii. Karel, ač ještě mlád, poznal, že naděje na udržení těchto zemí je nepatrná rozchází se s otcem a vrací se jako markrabě moravský do Čech, aby zde, v dědičné zemi, zastupoval svého nepřítomného otce. Uvádí království velmi rychle do pořádku, hlavně díky pomoci některých schopných rádců, z nichž nutno jmenovat hlavně posledního pražského biskupa Jana z Dražic. Byla to především jeho zásluha a jeho úsilí je nutno přičíst, že se z králevice vychovaného ve Francii mimo vliv matky Přemyslovny a mimo rodnou zemi, stal pravý dědic Svatováclavské koruny, hájící zájmy Českého státu v duchu staré přemyslovské tradice, na kterou po matce navazoval.

ROD PŘEMYSLOVCŮ A LUCEMBURKŮ

m.=manželka, manžel br.=bratr s.=syn. Jména panovníků jsou psána kurzivou a číslována v pořadí, v jakém po sobě následovali. Pod vodorovnou čarou jsou děti osoby, 1. Bořivoj +894, m.sv.Ludmila od níž jde svislá čára.

2. <i>Spytihněv</i> +905		3. <i>Vratislav I.</i> + 921, m. <i>Drahomíra</i>		
4. <i>Sv. Václav</i> +929		5. <i>Boleslav I. Ukrutný</i> +967		<i>Spytihněv</i> a 4 sestry
<i>Dobrava m. Měšek I. Polský</i>		6. <i>Boleslav II. Pobožný</i> +999		<i>Křišťan, Mlada abatyše</i>
<i>s. Boleslav Chrabrý</i>				
<i>Václav +mlád</i>		7. <i>Boleslav III.</i>	8. <i>Jaromír</i>	9. <i>Oldřich</i> m. <i>Božena</i>
		/dva roky vládli polští králové <i>Vladivoj 1002-3 a Boleslav Chrabrý 1003-4/</i>		10. <i>s. Břetislav I.</i> +1055 m. <i>Judita</i>
11. <i>Spytihněv II.</i>		12. <i>Vratislav II.</i>	13. <i>Konrád I. Brněnský</i>	<i>Ota I. Olomoucký</i> <i>Jaromír biskup</i>
		<i>Oldřich Litold</i>		16. <i>Svatopluk</i>
		<i>s. Konrád II.</i>		
		<i>22. s. Konrád Ota 1189-91</i>		
14. <i>Břetislav II</i>		15. <i>Bořivoj II.</i>	17. <i>Vladislav I.</i>	18. <i>Soběslav I.</i> +1140
19. <i>Vladislav II.</i>		<i>Jindřich</i>	<i>Děpold</i>	20. <i>Soběslav II.</i> -sel- ský kníže
		24. <i>s. Jindřich Břetislav</i>		23. <i>Václav 1191-2</i>
21. <i>Bedřich</i>		<i>Vojtěch, arcib. salzburský</i>	26. <i>Přemysl Otakar I.</i>	25. <i>Vladislav III. Jindřich</i>
			1. m. <i>Adléta Míšeňská</i>	
			2. m. <i>Konstancie Uherská</i>	
<i>Vratislav</i>	<i>Markéta /Dagmar/ m. Waldemar Dánský</i>	27. <i>Václav I.</i>	<i>Anežka blahosl. abatyše</i>	<i>Anna a Judita</i>
<i>Vladislav</i>	28. <i>Přemysl Otakar II.</i>	<i>Božena</i>	<i>Anežka</i>	
<i>n. Gertruda Rak.</i>	+1277 na Mor. Poli	m. <i>Ota Braniborský</i>		
	1. m. <i>Markéta Rakouská</i>			
	2. m. <i>Kunhuta Haličská</i>			
<i>Kunhuta</i>	<i>Anežka</i>	29. <i>Václav II.</i>	<i>Mikuláš Opavský</i>	
		<i>"vězeň na Bezdězi"</i>		
		1. m. <i>Guta Habsburská</i>		
		2. m. <i>Eliška Rejčka, po jeho smrti provdaná za 31. Rudolf Habsburský</i>		
30. <i>Václav III.</i>	<i>Anna</i>	<i>Eliška Přemyslovna</i>		
+ 1306 v Olomouci	m. 32. <i>Jindřich Korutanský</i>	m. 33. <i>Jan Lucemburský.</i>		
m. <i>Viola Těšínská</i>	jeho otec císař <i>Jindřich VII</i>			
<i>arkéta</i>	<i>Judita</i>	34. <i>Karel IV.</i>	<i>Jan Jindřich</i>	<i>Václav Luc.</i>
<i>. Jindřich Bav.</i>	m. <i>Jan II. Franc.</i>	Otec vlasti	1. m. <i>Markéta Maultasch</i>	
		1. m. <i>Blanka z Valois</i>	2. m. <i>Markéta Opavská</i>	
		2. m. <i>Anna Falcká</i>	a dvě další	
		3. m. <i>Anna Svídnická</i>		
		4. m. <i>Alžběta Pomořanská</i>		
<i>ateřina</i>	35. <i>Václav IV.</i>	36. <i>Zikmund</i>	<i>Jan Zhořelecký</i>	<i>Anna Markéta</i>

3. Král český a císař římský.

Upevnění královské moci.

Karel si byl od počátku vědom toho, jakou mocenskou základnu mu české země mohou poskytovat, a proto se obrátil především k nim.

Skutečné mocenské postavení krále v zemi záviselo především na velikosti majetku, který patřil bezprostředně králi samotnému, t.j.: množství hradů a zámků, měst, panství a velikosti všech důchodů vyhrazených přímo jemu samotnému. Za vlády jeho otce byla velká většina královských statků buď zastavena nebo prodána, a tak Karel, když mu tehdy byla na čas svěřena vláda, snažil se tento majetek získat zpět. Později, když mu to vše už patřilo, získával další, a to nejen v království českém, ale i mimo ně, a tím si vybudoval dva koridory- jeden Praha-Lucemburk, druhý Praha - Řím. Za vlády jeho otce pokleslo i vykonávání spravedlnosti, župní soudy z nejedné příčiny pozbyly moci, v zemi ubylo kázně, v lesích byly hojné bandy lupičů. Proto provedl Karel reformu: vydal nové zákony a Českou zemi rozdělil na dvanáct krajů, v nichž byla župní sídla. Zákony proti lupičům a odbojným šlechticům, kteří se s nimi spojili, byly obzvláště tvrdé, ale v zemi nastal prakticky zase pořádek. Ti, kteří se nepodřídili, byli přísně potrestáni. Nejznámější je případ Jana ze Smojna a na Žampachu, zvaného "Pancéř". Byl na rytíře pasován samotným Karlem a ani přes jeho přísný příkaz neupustil od loupeživého života, který se mu později tak zalíbil. A tak se Karel v r.1356 vypravil proti němu s vojskem, dobyl jeho hradu a Pancéře odsoudil k potupné smrti oběšením. Pancéř sice žádal, aby s ním bylo jednáno jako s rytířem, ale Karel mu odpověděl: "Lépe se ti líbilo zlodějství než rytířství, proto tedy zemřeš jako zloděj!" Výstražný trest účinkoval i na ostatní zbytky zločinců.

Karel si tím získal respekt nejen v Čechách, ale i v jiných zemích, nad nimiž vládl. I jinak se pokoušel upevnit svou pozici, n.př. zákoníkem zvaným Maiestas Carolina, který se mu bohužel nepodařilo prosadit. Pojednáním o tomto zákoníku se budeme zabývat později.

Čechy opěrný bod říše.

Vzestup českého státu v době Karlově je skutečně pozoruhodný, nikdy dříve nedošlo k tolika změnám v jeho postavení v době tak krátké. Nemůže být sporu o tom, že smyslem všeho bylo vybudování rodové državy Lucemburské, přičemž královská a císařská hodnost tyto plány podporovala a umožňovala jejich realizaci. Takové snahy nebyly ve 14.stol. žádnou výjimkou. Ludvík Bavor n.př. se také snažil získat co nejvíce pro svoje rodové panství. Na tomto poli je možno konstatovat Karlovu chladnou rozvahu, na rozdíl od Ludvíkovy zbrklé (a často až drzé) politiky, která byla také jednou z příčin jeho neúspěchu na říšském trůně. Jelikož Karlova politika sledovala stejný cíl, je samozřejmé, že všechny úpravy, které prováděl, byly pro český stát výhodné. Jediný, kdo mu do jeho politiky mohl zasahovat byl papež, a s tím, až na menší výjimky, vycházel Karel, na rozdíl od Ludvíka Bavora, dobře. Dá se říci, že Karlovým cílem bylo, aby byl český stát ve vnitřní i zahraniční politice úplně samostatný a na říši zcela nezávislý. Karel stanovil prakticky všechny tyto státoprávní úpravy vůči říši ve Zlaté bulle.

Maiestas Carolina.

Tak byl pojmenován zákoník pro Čechy, který nebyl bohužel nikdy vyhlášen. Byl to především pokus o jednotnou sbírků zákonů a právních předpisů tehdejšího feudálního práva s výraznou tendencí monarchickou, t.j. určoval a upevňoval především postavení krále.

V předmluvě se Karel svým výkladem o původu panovnické moci postavil na myšlenkovou půdu sv. Augustina. Zachovával názor, že stát a vůbec první počátky lidské organizace kotví v porušení přirozenosti lidské. Dále se představuje jako "minister", vykonavatel vůle boží. Karel pak vyzývá své poddané, aby tento zákoník přijali jako dar boží, který se jim odevzdává prostřednictvím krále. Jako každý právní pramen obsahoval ustanovení o tom, co se má dít a jak se má postupovat ve správních otázkách. Karel se zde m.j. pokusil také postavit hráz zmenšování království tím, že zakázal zastavovat a prodávat královský majetek. Výnosy o odúmrti a výprosu reguluje praxi ve prospěch krále.

Tento zákoník vystihuje Karlovy úmysly a základní názory ze všech dochovaných pramenů snad nejlépe. Ztroskotat však na odporu šlechty, protože se dotýkal přímo jejich svobod a výsaď. Karel se jej už nikdy nepokusil přímo prosadit.

Řákoník musel být hotov, alespoň v obrysech už v l.1351-53, protože od jara 1353 byl Karel dlouho mimo Čechy.

Hodnost císařská a korunovace v Římě.

V době svého zvolení za římského krále nebyl Karel v říši v příliš výhodné situaci. Byl sice zvolen většinou kurfiřtů, ale uchvatitel císařství a nepřítel papeže a římské církve Ludvík Bavor měl tehdy v Německu ještě mocenskou převahu. Můžeme říci, že Karlovo zvolení bylo dílem papežské politiky, neboť on byl jediným kandidátem s takovou mocenskou základnou, že se mohl Ludvíkovi s nadějí na úspěch postavit na odpor. A Karel také v r.1347 shromáždil vojsko a chystal se k tažení proti Ludvíkovi. Když dorazil s vojskem do Tachova, dozvěděl se, že Ludvík se 2.9.1347 při lovu medvědů zabil pádem z koně. A tak se z válečného tažení stala slavnostní objížďka jihozápadního Německa a Porýní (Řezno, Norimberk, Štrasburk, Basilej). Protipapežská wittelsbašská strana se pokusila o další odpor tím, že po Ludvíkovi zvolila anglického krále Eduarda III. a pak hraběte Günthera ze Schwarzburku. Anglický král se volby po dohodě s Karlem dobrovolně vzdal a Günther zemřel 12. června 1349. Od té doby byl Karel jediným uznávaným panovníkem.

Provedení římské jízdy ke korunovaci mělo být uskutečněno v souladu s podmínkami papežské kurie. Jednou z hlavních podmínek bylo, že se Karel zdrží v Římě jen jeden den, potřebný pro vykonání korunovace. Karlovy ústupky vyvolaly u italských humanistů, zejména u Petrarky, ostrou kritiku. Jízda se uskutečnila v r.1355, přičemž na zpoždění jistou roli hrála i Karlova nemoc. V polovině října 1354 přijel Karel do Udine, kde ho zastihla zpráva o smrti jeho nejmocnějšího protivníka na italském poloostrově, arcibiskupa Viscontiho. Po obratném jednání s jeho dědici byl Karel již 6.1.1355 korunován v Miláně italskou královskou korunou. Odtud se vydal do Pisy, z které 22.3.155 v průvodu několika tisíc ozbrojených jezdců a ostijského kardinála Petra vytáhl k Římu. Sem dorazil 2.4., 5.4. pak slavnostně vjel do města, když se ony dny předtím pohyboval po Římě incognito, aby si prohlédl zdejší chrámy. V chrámu sv.Petra byl on (i jeho manželka Anna) rukou ostijského kardinála korunován a pomazán na císaře římského. Karel dodržel slib kurii a noc po korunovaci již ztrávil před hradbami Říma. Pak se vracel zpět do Pisy, kde ho čekalo nepříjemné překvapení. Vránci spiknutí proti němu byl zapálen palác, v němž s manželkou a družinou

nocoval. Všichni se stačili zachránit útekem z paláce a podařilo se jim zdolat i ozbrojené povstání. Zosnovatelé spiknutí byli bez ohledu na dřívější zásluhy popraveni a město muselo zaplatit velkou pokutu.

Karel se při této jízdě omezil jen na dosažení koruny a využití důchodů římských císařů v Itálii. O obnovení říšských práv se nepokusil, neboť panství římských císařů v Itálii bylo od pol.13.stol. již jen prázdným titulem. Realisování a obnovení panství by vedlo k dlouhým bojům a to ještě s pochybným výsledkem.

Zlatá bulla.

Zlatá bulla byla Karlem předložena ke schválení na dvou říšských sněmech a to 10.1.1356 v Norimberku a 25.12.1356 v Metách. Na sněmech se jednání zúčastnilo velké množství duchovních i světských hodnostářů. Mazi jinými to byl na sněmu v Metách kardinál-legát Talleyrand de Perigord a Karel, následník trůnu francouzského. Středem pozornosti zákonodárných jednání byl způsob volby německého panovníka. Bylo usneseno, že i v případě nejednotné volby, bude za krále pokládán ten, který získá alespoň čtyři hlasy z možných sedmi. O papežské aprobaci a vikariálním nároku papeže se vůbec nemluvalo, což bylo později jednou z příčin rozladění mezi Karlem IV. a Inocencem VI. Dalším významným prvkem byla úprava postavení kurfiřtů, kteří se tím stali ve svých zemích prakticky suverény, neboť se jim dostalo několika významných privilegií. Tak n.př. že jejich poddaní nesmějí být obesíláni před soudy jiných kurfiřtů (de non evocando) a že od soudu kurfiřta není povoleno odvolání k žádnému jinému soudu (de non apellando). Všichni také obdrželi ve svých zemích právo horního, dolního, solního, mincovního a židovského regálu. (Pokud jde o první dvě privilegia, ta náležela českému králi, jako třem církevním kurfiřtům již předtím, zatím co zbývajícím třem kurfiřtům světským byla přiznána až nyní ve Zlaté bulle). Pro nás ovšem nejdůležitější byl rozdíl v postavení českého kurfiřta tam, kde šlo o nástupnictví v případě vymření jeho rodu. Zatímco u ostatních kurfiřtů (Falce, Branibor, Saska) náleželo právo ustavení nového panovníka císaři, platilo v Čechách právo svobodné volby panovníka šlechtou a preláty. Zlatá bulla dávala českému králi a státu určitá práva, nikoliv povinnosti. Tato platila, po právní stránce

jako základní říšský zákon až do r.1806, ale od smrti Karla IV. byla dodržována stále méně.

Zlatá bulla, na to je třeba myslet, vznikla ze zvláštní situace, kdy králem českým a císařem římským byla tatáž osoba.

Vláda Karla IV.

Karel IV. - Otec vlasti, vpravdě křesťanský panovník, který znamenal novou epochu pro naše země, vyniká z minulosti našeho národa jako člověk, který neznal jiné touhy než jak by prospěl své vlasti a zvelebil ji. Karel nikdy nezapomínal pro cizinu a jiné úkoly na českou zem, kterou považoval za svou vlast.

Když Karel umíral, mohl se s potěchou podívat na svoje dílo: české země byly ve svém nejkrásnějším rozkvětu. Jediné, co Karla na sklonku života trpce dojívalo, byla situace v církvi po smrti papeže Řehoře XI., kdy část kardinálů zvolila Urbana VI., a druhá část Klimenta VII. Karel umírá na počátku tohoto schismatu, kterému přes všechno úsilí nemohl zabránit dne 29.listopadu 1378.

Josef Ondra

Abkürzungen

- Bach. Bacharach
- Bopl. Boplingen
- Brack. Brackenheim
- Die. Dieburg
- Fürstenw. Fürstenwalde
- L. Laul
- Mergenth. Mergenheim
- Wartlm. Warthheim
- Windesh. Windesheim

**ITINERAR KARLS IV. (1346-78)
IN DEUTSCHLAND**

- Dauerhafte Besuchsorte
  - Mehrmals besuchte Orte
  - Oft benutzte Reisewege
  - Länder der Luxemburger 1378
- Die Ostlandstatten von 1337 und 1348 sind nicht aufgenommen.
- Maßstab 1:6000000

(d)

4. Osobnost Karla IV.

Karel IV. se narodil jako nejstarší syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny v r. 1316. Jeho rodiče mu nebyli dobrým vzorem. Otec byl pravým typem dobrodružného středověkého rytíře, hrdá Přemyslovna Eliška, která těžce nesla zánik rodu a úpadek bohatého království se musela po těžkých konfliktech vzdát vlády. Svůj život skončila o samotě, v chudobě, oloupena o dědictví i o děti.

Přesto však měl Karel po celý svůj život vysoké mínění o svém původu a vyhraněné dynastické smýšlení. Byl si vědom toho, že jeho dědem byl římský císař Jindřich VII. a že Přemyslovci vždy hráli v Říši důležitou úlohu.

Jako sedmiletý hošík byl Karel odvezen otcem do Paříže, na francouzský dvůr, kde se měl pod ochranou své tety, francouzské královny, seznámit s tamní vysokou kulturou a způsobem života, který platil za nejvyspělejší v Evropě. Byla to především kultura rytířská. Nepopíratelná je také skutečnost, že mravy zde byly v té době už velmi uvolněné, takže po této stránce neměl Karel před očima dobré příklady. Že i on podlehl, víme z jeho vlastního životopisu. A víme také, jaký zážitek jej jako jinocha přivedl opět na správnou dráhu. Byl to silný vnitřní otřes, který prožil při tažení s otcem v Itálii. Když táhli na pomoc dauphinovi, který válčil s hrabětem savojským, přenocovali ve vsi Tarenzo. V noci se Karlovi zjevil anděl, který ho za vlasy pozdvihl a odnesl ho až nad velký šik jezdců, připravených k boji. Tam Karel poznal dauphina a viděl také, jak mu anděl ohnivým mečem uťal pohlavní úd. Zároveň Karlovi anděl nařídil, aby on i jeho otec podobně hříšného života, jaký vedl onen dauphin, zanechali, nemá-li je stihnout stejný trest. Na otázku Karlovu po osudu dauphinově mu anděl sdělil, že zemře, ale bude mít příležitost se ještě vyzpovídat. Karlův otec jeho vyprávění příští den neuvěřil, ale po několika dnech přišla zpráva, která Karlovu předpověď potvrzovala. Ale nebyl to snad jen tento sen, který zabránil tomu, aby se Karel stal lehkomyšlným dobrodruhem jako jeho otec.

Francouzský dvůr nebyl jediným kulturním ohniskem tehdejší Paříže. Byla tu také universita, která Karla přitahovala. Jeho strýc, francouzský král, ač sám analfabet, mu umožnil vzdělání na tehdejší dobu velmi vysoké. Karla vzdělání přitahovalo a universita na něj silně zapůsobila. Když po letech zakládal universitu v Praze, přizpůsobil jí co nejvíce

sorbonnskému vzoru.

Veliký vliv na vnímavého a zbožného mladíka měl opat z kláštera Fécamp, Petr Roger de Rossier. Karel zaznamenává silný dojem, jakým na něj zapůsobilo jeho kázání na Popeleční středu, které měl opat pro členy dvoru. Jeho styky s tímto učeným opatem se později prohloubily v přátelství a opat Roger měl na Karla velký a dobrý vliv. Zde jsou asi také počátky Karlovy úcty ke sv. Augustinovi a sv. Tomáši Akvinskému, které opat Petr vysoce ctil, takže nebylo možné, aby se tato úcta nevryla hluboko i v mysl Karlovu. Karel sám považuje styk s opatem Petrem za nejsilnější přínos svého pařížského pobytu. Sv. Augustin se mu stal hlavním zdrojem při formování osobnosti a charakteru..

Na jaře 1330 vzal Jan Lucemburský svého čtrnáctiletého /od sedmého roku oženěného se stejně starou francouzskou princeznou Markétou, zvanou Blankou/ syna z francouzského dvora k sobě do Lucemburku. Rok nato odejel Karel s otcem na dva roky do Itálie, kde dostal poprvé v životě důležité vojenské a politické úkoly. Přes všechny rozdíly mezi oběma zeměmi, byla Itálie i Francie duchovně spojeny, takže jeho pobyt navazoval na leta francouzská.

Po svém příjezdu do Itálie ubytoval se Karel v klášteře San Pietro, kde bylo pochováno tělo sv. Augustina. Při snídani, které se Karel nezúčastnil, protože chtěl jít na velkou mši svatou, byla jeho družina otrávena a několik z dvořanů atentátu podlehl. Karel si to vyložil jako velký zázrak a milost Boží. Tímto zážitkem se ještě více připoutal ke sv. Augustinovi, s nímž ho sbližovala i náklonnost, rozebírat dodatečně svoji činy a myšlenky, jako to činil velký církevní učitel Augustin.

Italský pobyt pro Karla znamenal ještě jedno důležité poznání. Itálie byla zmítána boji mezi stranou papežskou - guelfskou a císařskou-ghibelinskou. Karel dospěl k poznání, že je nutno spolupracovat s církví, při zachování určité svébytnosti. To byl jeden z nejdůležitějších předpokladů pro jeho další vývoj i pro jeho politiku.

Když sedmnáctiletý Karel Itálii opouštěl, byl už opravdovým mužem, který dokázal se vzepřít otci, který chtěl, aby v Itálii zůstal a ukázat mu nesmyslnost celého italského podnikání. Bez obavy mu mohl otec předat vládu nad českými zeměmi.

Augustinské základy.

Jak už bylo řečeno, byl to silný zážitek ze sv. Augustina, který byl hlavním kořenem Karlovy osobnosti. I svou autobiographii psal Karel podle vzoru Augustinova, mnohokrát se v jeho spisech najdou doslovné citáty ze spisů světcových. Karel chtěl ve svém životopise, podobně jako

sv. Augustin postavil svým následovníkům jakési zrcadlo svého života. Heslem Karlovým bylo také Augustinovo: "Karlovati jest sloužiti Bohu." Jednání královo má odpovídat boží vůli a neposkrvniti se hříchem. Karel, hluboce vzdělaný v teologii, byl přesvědčen, že byl vyvolen Prozřetelností k velikým úkolům a v tomto smyslu vykonával také své panovnické dílo.

Další bod převzaný od Augustina je myšlenka jednoty. Ve Zlaté bulle najdeme citát, že každé království v sobě rozdělené, zpustne. Navazuje na to vypočítávání hříchů, které ničí lidskou společnost: pýcha, závist, neposlušnost, rozmařilost a hněv, ale hlavním hříchem je ne-
svornost, rozdělení. Snad proto Karel podporoval jednotu mezi kurfiřty, jednotu v říši.

Z myšlenkového světa sv. Augustina bral Karel svoje základní představy o panovníkovi a všechny odpovědi na otázky, jež mu jeho úkol vládce dával. Nesmíme ale zapomenout, že vedle sv. Augustina to byli i jiní velcí duchové, z nichž Karel čerpal.

Tak to byl veliký dovršitel myšlenkového vývoje středověké západní církve, sv. Tomáš Akvinský. Za svého pobytu v Paříži měl Karel možnost se s jeho učením dobře seznámit. V některých závažných rysech názory sv. Augustina a sv. Tomáše souznějí, ale vedle míst souhlasu existují i myšlenky zcela protichůdné. Tomáš Akvinský navazoval na Aristotela, sv. Augustin buduje na Platonovi. Tomáš uznával pro stát jako dobré a výhodné tři možné formy: monarchii, aristokracii a demokracii, ale daleko důrazněji než sv. Augustin dává mezi těmito formami přednost monarchii. Na podporu této své these uvádí příklady: "Včely mají jedinou královnu, na světě je jediný Bůh. Co je v přírodě dobré, platí i pro lidskou společnost." Zatímco u sv. Augustina byl vladař především služebníkem božím, u Tomáše byla zároveň zdůrazněna jeho služba lidu.

Karel souhlasí se sv. Tomášem, který v knize "De regimine principum" píše, že král a jakýkoliv jiný pán musí míti kromě hojnosti světských statků i hojnost umělého bohatství (zlato, stříbro a z nich zhotovené peníze). Karel se v tomto smyslu staral o uvolnění a rozšíření všech tepen hospodářského života v říši. Důležitá je v této souvislosti jeho snaha udržet hodnotu české mince (jeden z bodů v Maiestas Carolina). Jeho zásluhou dosáhla Kutná Hora, která tehdy byla hlavním střediskem našeho mincovnictví, svého největšího rozkvětu.

Shrnujeme-li působení těchto dvou velkých myslitelů křesťanské církve sv. Augustina a sv. Tomáše na Karla IV., lze zhruba říci, že sv. Augustin byl základem Karlova duševního života. Sv. Tomáš mu spíše pomáhal řešit různé praktičtější problémy doby, jimiž se Augustin nezabýval.

Karel IV. znal pochopitelně i díla italských humanistů n.př. Danta Alighieri, Marsilia z Padovy, svého současníka Petrarky a dalších. Karel sám je ovšem humanismu dosti vzdálen, právě tak jako italskému úsilí o obnovu římského imperia. Ještě nejvíce paralel lze zjistit mezi Karem a Dantem, který se rovněž hodně dával ovlivnit sv. Tomášem. Nejvíce se Karel blíží Dantovi v otázkách poměru církve a státu a konkrétněji v otázce poměru moci císařské a papežské. (Karel po svém zvolení císařem dal jasně najevo, že sice hodlá provádět svou politiku v zásadní shodě s kurií, nikoliv však v jejích otrockých službách.)

Anyní ještě něco o osobnosti Karlově.

Jak už bylo řečeno, napsal Karel jako první panovník svůj vlastní životopis. Jeho vlastní dílo sahá do r. 1340, šest let dále psal nějaký Karlův důvěrník. Vše je podáno věcně až suše, emoce a citové výlevy jsou řídké a když, tak jsou spojeny s nějakým morálním ponaučením. Ze životopisu se dovídáme, že Karel uměl odhadovat své síly, že dával přednost rychlým dohodám a v případě kompromisu, že volil vždy takovou formu, aby navenek zůstal nepřemožitelným císařem. Již od malička byl velice nadaňý a v sedmnácti letech byl vzdělanější a podnikavější než jeho otec. Po svém návratu do Čech začal ihned s novou výstavbou zrušeného pražského hradu, později vystavěl i několik nových hradů v zemi (Karlštejn, Kašperk, Radyně a d.), zakládal kostely i kláštery a byl také zakladatelem největšího městského areálu středověké Evropy - Nového Města Pražského, založil v Praze universitu, obnovil kamenný most přes Vltavu, budoval i hospodářskou základnu země podporováním rybníkářství, vinařství a ovocnářství.

Dále se dovídáme, že nepodléhal náladám, nedával se strhnout okamžitým citovým vzplanutím k náhlým rozhodnutím a tak téměř nikdy nemusil jednou učiněné rozhodnutí měnit.

Jeho vladařská posice byla v různých zemích různá. V českých zemích vládl rozsáhlým přímým panstvím, v Německu mu přímo nepatřilo téměř nic. Je pochopitelné, že i z těchto důvodů se soustředil na své rodové země. Zůstává ovšem otázka, zda se cítil především Čechem. Víme, že za pobytu ve Francii česky zapomněl, ale že se tuto řeč opět dokonale naučil. Víme také, že celé své úsilí věnoval budování Prahy a Čech, až mu to n.př. Petrarka vyčítal. Rovněž tak mu to vyčítala a mnohdy dodnes činí německá historiografie, která s oblibou cituje výrok císaře Maximiliána I. "Karel IV. byl otcem Čech a otčímem Říše".

Na druhé straně nebyla v té době otázka národnosti a národnostního cítění ještě tak vyhraněná jako v pozdějších dobách a u panujících osob s předky z nejrůznějších národů a států byla a je ještě problematictější. Proto snad bude nejlépe jako odpověď na tuto otázku citovat dvě velké osobnosti - italského básníka a českého historika. Petrarka řekl - s výčitkou -, že Karel zůstane především králem českým, a František Palacký napsal, že "Čeští páni ho mají za svého."

Při pohřbu Karla IV. promluvil nad hrobem pražský arcibiskup, který svou řeč zakončil takto:

"Tak veliká dobrodiní vykonal na tomto světě, že jeho památka potrvá na věky věků. A proto na jeho paměť jest vepsán na jeho náhrobek takovýto epitaf: Léta tisícího třístého sedmdesátého osmého,

dne 29. listopadu.

Hle, já Karel Čtvrtý, kdys postrach celého světa,
císař, jenž porážku neznal, leč smrtí pouze byl zdolán,
v tomto zde hrobě jsem skryt, ó Bože, kéž ke hvězdám

vstoupí

duch můj, za to teď prosím, kéž všichni modlí se za mne,
ti jež jsem opustil v smrti a v životě dařil svou přízní.

A tak nechť jeho duše odpočívá ve svatém pokoji!"

Dana Polusová

Hrad Karlštejn zaujímá v dějinách Čech i ve vývoji hradní architektury vyjímečné postavení. Na řece Berounce jej r.1348 založil Karel IV. jako klenotnici pro říšské korunovační klenoty a pro některé vzácné ostatky Kristova utrpení. Tomuto posvátnému účelu odpovídala také vynikající umělecká výzdoba. Karel IV. na Karlštejně rád dlíval o samotě, aby v modlitbách hledal posilu pro svůj těžký úkol panovníka obrovské říše.

Philipsburg

6. Karel IV. a Církev.

6.1. Poměr císařství k papežství před Karlem IV.

Podívejme se trochu dále nazpět. Císařství se v 5. a 6. stol. dostává do krise, ztrácí svou bývalou moc, což je způsobeno z velké části stěhováním národů. V 9. stol. si Karel Veliký podmaňuje západní Evropu až k našim zemím, pomáhá papeži při sjednocování Itálie a za to je papežem oficiálně korunován na císaře. Obnovení bývalé slávy a moci císařství nastává tedy pod vlivem křesťanského myšlení a zde se také začíná rýsovat myšlenka sjednocení národů pod společnou autoritou papeže a císaře. Až do konce 13. stol. nenacházel na královských dvorech názor o nadřazenosti papeže v oboru časném mnoho odpůrců, neboť až do té doby, a někde ještě déle, byly úřady obsazovány výhradně muži z řad duchovenstva, kteří (a to bylo výhodou papežů), tuto zásadu alespoň theoreticky uznávali.

Papežství tedy má na poč. 13. stol. stále značné všeobecné uznání a vůdčí postavení v tehdejší křesťanské společnosti. Potvrzuje to již samotný pojem - křesťanstvo, i křížová tažení, konaná z jeho podnětu a pod jeho morálním vedením, jichž se zúčastnila celá křesťanská Evropa. Toto vůdčí postavení začíná být otřásáno vznikem silných národních feudálních monarchií, ztřásajících ze sebe nadřazenost nadnárodní Církve.

Až do té doby mohli papežové, alespoň morálně, citelně oslabit postavení římského císaře.

Podle tehdejších názorů oni udělovali císařskou hodnost i moc. Základní snahou zastánců these kuriální bylo dokázat prvenství duchovní moci nad světskou. Moc světská pochází sice také od Boha, ale je odevzdána císaři nikoliv přímo, nýbrž prostřednictvím papeže, tedy prostřednictvím duchovní moci. Proto náleží papeži prvenství. Tento vztah byl s oblibou znázorňován přirovnáním o poměru slunce a měsíce: jako je slunce zdrojem veškerého světla a měsíc toliko sluneční záři přijímá a odráží, tak zdrojem veškeré moci je papežství a císařství pouze odrazem moc od něho přejatou vyzařuje.

Zastánci císařské these naproti tomu odmítali prvenství papežské a hlásali, že moc světská pochází, stejně jako moc duchovní, přímo od Boha. Tato theoretická kontroverze vyvrcholila na poč. 14. stol. ve sporu mezi papežem Bonifácem VIII. a francouzským králem Filipem Sličným.

Touto roztržkou s konečnou platností utrpěla porážku představa, která od počátku středověku zaujala tolik papežů a císařů: vidina velké křesťanské rodiny národů pod společnou autoritou papeže a císaře.

Také vztah předchůdce Karla IV., císaře Ludvíka Bavora k papeži (jehož autoritu ani na poli morálním neuznával) byl velmi napjatý a Ludvík většinu svého vladařství prožívá v kladbě. Ludvík si volí sám vzdoropapeže. Tento velmi špatný vztah Ludvíkův k papeži je velké plus pro jeho protihráče, Karla IV. Ale i u samotných kurfiřtů a pánů ztrácí Ludvík na autoritě a tím i podporu (především pro sňatek svého syna s dědičkou Štýrska a Tyrol Markétou, dříve právoplatně provdanou za Karlova bratra Jana Jindřicha).

6.2. Světská a církevní moc v pojetí Karla IV.

Základ a předpoklady pro dobrý vztah Karla k papeži a církvi jsou hluboce zakořeněny v jeho výchově na francouzském dvoře. Vychovatelem a přítelem mu byl opat Petr de Rosiers, pozdější papež Kliment VI. Jeho zásluhou byly Karlovy vštípeny smysl pro teologii a filosofii, vesměs u tehdejších panovníků vzácné. Jak se však zdá, zvláště významně zasáhla do jeho úvah o poměru církve a státu představa, se kterou se Karel setkal u sv. Tomáše Akvinského. Podle sv. Tomáše je konečným cílem státu přivést lidi k věčné blaženosti a k tomuto cíli se musí ubírat cestami, které mu ukáže kněz, v užším významu papež. Tomu je ale třeba rozumět tak, že panovníci světští jsou poddáni církevním představitelům ve věcech, které se týkají konečného cíle jejich poslání, t.j. věčné spásy poddaných. Výrazně formuloval sv. Tomáš toto stanovisko ve svém komentáři k známým Sentencím Petra Lombarda: "Jak duchovní, tak světská moc pocházejí od Boha. Moc světská stojí pod mocí duchovní potud, pokud jí byla Bohem podřízena, t.j. ve věcech spásy duší. V těchto věcech musíme poslouchat více moci duchovní než světské. Pokud jde o občanské blaho, musíme býti poslušni více moci světské než moci duchovní podle slov Matoušových v kap. 22: "Dávejte císařovi, což jest císařovo." Sv. Tomáš tedy uprostřed současné problematiky vytyčoval cestu docela jasnou. Není divu, že se Karel v podstatě připjal těsně k jeho myšlenkovému vedení v této věci - tím spíše, že současně mu je naléhavě doporučovala i konkrétní situace politická.

Panovník u Tomáše je ovšem vázán - a to ze tří důvodů - podporovat u svých poddaných úctu k Bohu: jako člověk, který byl Bohem

stvořen, jako pán, jehož veškerá moc závisí od Boha, protože je jeho služebníkem a jako král, uvedený ve svůj úřad zvláštním svátostiným obřadem. Ale vlastní oblast jeho působení je oblast záležitostí světských a tu zůstává panovník pánem svrchovaným, nejso omezen ve volbě prostředků k blahu ničím, než obecným respektováním mravnosti. Jen tam, kde zasahuje svou vládou do věcí víry a tedy vlastně přijímá na sebe do jisté míry úřad kněžský, je král poddán vrchnosti duchovní.

A Karel se tím důsledně řídí, ochotně přijímá autoritu papežovu a vůbec činitelů církevních na poli ryze náboženském, ale není ochoten podrobit se jí v té oblasti, kterou sv. Tomáš označil jako vlastní oblast činnosti panovníka, t. j. na poli hospodářském a zejména na poli politickém. Přesto, že dosáhl císařské hodnosti s pomocí kurie papežské, nestal se nikterak "popským králem" (přezdívka, kterou mu dali spojenci Ludvíka Bavora, tedy jeho protivníci, po jeho zvolení na německého krále), ale dovedl jako nejvyšší světská hlava křesťanstva nejednou velmi rozhodně a samostatně zasahovat do kolísavých poměrů církevních.

Podobně necírkevně si vede Karel při vydání Zlaté bully z r. 1355-6, ústavního to zákona pro říši. (I když Zlatá bulla v podstatě kodifikuje práva a výsady Čech získané již v minulosti, smysl listiny nenechává nikoho na pochybách, že má zaručiti přední postavení Čech v říši.) Přesto, že Karel byl nucen učinit kurii za její pomoc k dosažení císařské hodnosti určité ústupky, ve Zlaté bulle není nikde ani zmínky a vlivu papeže při schvalování císaře. Zlatá bulla Karlova považuje volbu panovníka za věc vyloženě světskou, do níž papeži nepřísluší zasahovat. Jestliže si pak papežové pozdního středověku osobovali právo zkoumati, zda volba německého krále a tak i budoucího císaře byla řádně vykonána a byli přesvědčeni o tom, že nevhodnou osobu mohou z kandidatury na císařský trůn vyloučit nebo nevhodného krále i sesadit, Zlatá bulla Karlova tato práva zcela pomíjí a ponechává papežům jenom sakrální právo korunovace.

6.4. Církevní politika Karla IV.

Jak si Karel sám osvojil tyto zásady i v konkrétním vykonávání svého úkolu vladařského, ukazuje dosti zřetelně historie jeho politických vztahů k Církvi, resp. k jejím soudobým představitelům.

Karlův postoj se význačně liší od způsobu jeho otce Jana, již v dobách, kde po jeho smrti vedl správu České země.

Karel cítil jako panovník zvláštní povinnost umožňovat osobám duchovním hojnými svobodami, jejich klášteru či beneficiu poskytovanými, aby se mohli nerušeně věnovat svému povolání duchovnímu, snaže se rozličným způsobem zmírnit rány, které jeho otec svými zásahy zasadil doposud kvetoucímu církevnímu majetku v České zemi. Karel IV. platí u nás běžně za nejštedřejšího mecenáše, jakého v dějinách Církve měla, ba vytýká se mu, že svou štedrostí do značné míry přispěl ke znepravělosti, která se šířila v kruzích českého duchovenstva v 2. polovici 14. st. a poč. 15. stol. a stala se podle hojně rozšířeného mínění hlavní příčinou velké bouře husitské. Ve skutečnosti však třeba mínění o Karlově štedrosti vůči Církvi značně omezit. Sledujeme-li (v líčení Šimánkové) přehled jednotlivých církevních ústavů na půdě našich zemí od r. 1306 do r. 1378 neujde nám, že podíl Karlův na vzrůstu bohatství církevního není nijak nadměrný a že ve starostech ty, kteří zasvětili svůj život Bohu, si počínají velmi uváženě. Tak n. př. mocný řád cisterciácký zaznamenává během Karlovy vlády jediný přírůstek v nevelikém klášteře Skalici u Kouřimě. Vše, co Karel prokázal rodovému založení přemyslovskému na Zbraslavi, bylo, že mu potvrdil stará nadání. Premonstráti za jeho vlády nezískali na nových ústavech klášterních nic, a na jmění nepatrně. Benediktini v této době získali sice významný přírůstek ve velikém a bohatě nadaném klášteře "Na Slovanech", ale založení platilo spíše politickému slovanství Karlovu, nežli vlastnímu náboženskému poslání řádu. Dominikáni, pro něž byla za panování otce Karlova založena celá řada klášterů (Znojmo, Plzeň, Kolín, Litoměřice, Uherský Brod, Písek, Cheb, pro ženy pak v Hradci Královém), nedostali za Karla nový klášter ani jediný a výbava již existujících byla rozmnožena jen nepatrně. Stejně tak to platí i o drobnějších řádech Cyriaků, Magdalenitek, Křížovníků s červenou hvězdou a jiných. Plno ostatních klášterů vzniklo za doby Karla IV. štedrostí mocných církevních knížat jako byl Arnošt z Pardubic, litomyšlský biskup Petr Jelito a jiní.

I když se tedy střídavě díváme na Karlovo mecenášství k ústavům církevním, zůstává vždy ještě majetek, který Církvi daroval, úctyhodným. Ale nesmíme zapomenout., že jmění, které určil pro účely církevní, se úplně nevzdával. Panovníci čeští považovali statky církevní, nacházející se v jejich zemích, za část svého speciálního vlastnictví, které jim byly povinny, stejně jako královská

města, ještě zvláštními platy, vyžadovala-li to potřeba. Ani Karel, i když nikdy nezašel tak daleko, aby ohrozil samu existenci klášterů, jak tomu o jeho otce Jana, po této stránce neodstoupil od dosavadních zvyklostí. V napětí, které začínalo vznikat ve větších městech mezi Církví jako držitelkou značné části pozemkového majetku uvnitř hradeb městských a mezi měšťanstvem, speciálně měšťanstvem nižším, řemeslnickým, pro něž placení rent z najaté církevní půdy znamenalo nemalou životní přítěž, postavil se Karel bez váhání na stranu měšťanstva, které pro něho znamenalo produktivní vrstvu, důležitou pro zlepšení materiálního blaha státu. Uznáváje, "kralovati jest sloužiti Bohu", viděl tuto službu Bohu v oblasti života hmotného především v zabezpečování všech občanů svého státu.

Během Karlovy vlády se na papežském stolci vystřídal čtyři papežové. Kliment VI., jak jsme již naznačili, byl Karlovi velmi nakloněn. Za jeho vlády dosáhl Karel povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Přesto byl papež dosti rozčarován jednáním svého bývalého odchovance po jeho nastoupení na trůn. Ukazuje to jeho odpor proti pokusům Karlovým o císařskou korunovaci v Římě a vůbec o tažení do Itálie, od něhož se papež obával nejen, že by posílilo Karlovu moc, ale že by podepřelo i jeho nesouhlas s politickými plány kurie.

Nástupce Klimenta VI., Inocenc VI. dává svolení k římské jízdě, doufaje, že nově korunovaný císař se mu za to odvděčí ochotnějšími službami. Karel sice dodržuje všechny závazky, pokud šlo o korunovaci samu, ale k nějakému důraznějšímu vystoupení proti nepřátelům církevního státu v Itálii se pohnouti nedal. Napětí mezi císařem a papežem Inocencem VI., vyvrcholilo do té míry, že se již mluvilo i o plánech avignonského dvora sesadit císaře a novou volbou si obstarat v Německu panovníka povolnějšího. Karel totiž na říšském sněmu v Mohuči v březnu 1359 neváhá použít prostředků zřetelně připomínajících církevní politiku jeho předchůdce Ludvíka Bavora a vystupuje s myšlenkou reformy Církve, proti zesvětštění vyššího duchovenstva, žádal nápravu kněžských mravů a neposlušným hrozil odejmutím statků. I když na stolici Petrově vystřídal Karlovi nepřátelského Inocence VI. úctyhodný Urban V. a došlo k novému sblížení mezi papežem a císařem - které se odráží nejsilněji v návratu papeže do Říma - politika Karlova zůstala zaměřena pevně jen k vlastním cílům. A tak nepokořuje milánského Viscontiho až do úplného vyhlazení, jak by si Urban V. býval přál a což kladl i jako jednu z podmínek návratu do Říma. Kronikář uvádí, že s Viscontim

byl uzavřen mír proto, aby bylo zabráněno krveprolití. Tak znamenal Visconti užitečnou šachovou figurku, která Karlovi v spletitých poměrech italských mohla posloužit svou neúmornou energií proti moci a rozmachu papeže, kterého se po návratu Urbanově do Říma bylo třeba obávat. Letopisec Beneš Krabice z Weitmile poukazuje na nenávist, kterou na sklonku života pojal papež proti Karlovi. Zaznamenává dokonce smrt papeže jako jakýsi zásah Prozřetelnosti, která: "... za ty, kdo jí z celého srdce svého a z celé duše své i ze všech sil milují, bojuje i neviditelně." I vzhledem ke čtvrtému papeži, jehož pontifikát měl vyplnit zbytek jeho vlády nad říší římskou, k Řehoři XI., nástupci Urbana V., uhájil si Karel zřetelnou politickou nezávislost. Poučné je po této stránce vyjednávání, které s ním bylo nutno vést o zabezpečení volby Karlova nejstaršího syna Václava v Říši. Při tomto jednání nebylo možno kurii obejít, neboť celý akt byl vlastně porušením zákona Karlem IV. samým před lety vyhlášeným, t.j. Zlaté bully, jež volbu nového krále římského za života jeho předchůdce nepřipouštěla, a bylo tedy třeba získat souhlas papeže, aby tento postup byl alespoň do jisté míry potvrzen. Karel staví stísněnou kurii už zmíněným Viscontim před hotovou věc, ohlásiv jí bez dalšího vyjednávání, že kurfiřti jsou ochotni volbu Václavovu 1.června 1376 ve Frankfurtu provést.

I když - pochopitelně - každý krok Karlův v nesnadné spleti, jakou představoval politický i sociální život tehdejší Evropy, byl určován především situací, jež jej obklopovala a přizpůsobovala si jak cíl, tak postup, nelze nevidět, že alespoň ve svých povšechných liniích se řídilo jednání našeho "Otce vlasti" opravdu myšlenkovými principy, kterým dával výraz ve vlastních spisech i v cizích, které inspiroval. Možno říci, že právě v tom se jeví nejjasněji panovnická velikost Karlova. Nebyl jen politikem a státníkem, jehož úspěchy spočívají na obratném využití okamžiku nebo dočasné situace, nýbrž politikem a státníkem díla solidnějšího, budovaného na trvalejších základech myšlenkových, cílevědoměji a důsledněji.

Pražské arcibiskupství.

Po pádu Velkomoravské říše a její metropole byly Čechy zapojeny do Německé říše a církevně do řezenského biskupství. Tak měl německý panovník svrchovanost nad Čechami a řezenský biskup nad církví v Čechách. Proto se už Boleslav I. snažil získat pro Prahu biskupský stolec, čímž se mělo posloužit i zájmům politickým, důležitým pro oba Boleslavy, totiž o posílení vévodství českého a jeho odlišení od německého panství.

Jaké bylo postavení biskupa v naší zemi? Při volbě rozhodoval kníže, který většinou měl na mysli jiné zájmy než blaho církevní. Proto nejstaršími biskupy byli mnohdy osobnosti cizího původu, českému vévodovi povolné. Tato závislost na vévodovi neposkytovala ovšem biskupovi mnoho možností k rozvinutí řádné duchovní správy. Kostely zakládal kníže na svých hradech, u nich byla hlavní střediska duchovní správy. Podobně činili i ostatní šlechtici, takže biskup nejen nemohl určovat, kde má kostel být a jaká má být jeho vnitřní úprava, ale ani nemohl vymoci dostatečné důchody pro duchovní, ba dokonce je nemohl ani ustanovovat, ačkoliv to theoreticky k jeho právům patřilo. Tím církev závisela na pánech natolik, že nemohla působit jako celistvá organizace, samostatně a bez tříštění. Biskupovi nezbývalo, než tyto poměry více či méně mlčky snášet, podřizovat se místním zvyklostem a být knížecím kaplanem. Pouze na biskupských statcích si mohl svobodně rozhodovat. Jinak samozřejmě světil kostely, i ty, které nebyla vybudovány s jeho souhlasem. Také vybírání církevního desátku se často setkávalo s potížemi.

Většina tehdejší české společnosti si neuvědomovala a nemohla pochopit, že s pronikáním křesťanství do Čech tam nutně pronikají církevně právní instituce s právní tradicí starší a dokonalejší než bylo tradiční právo místní, a že oba systémy nejsou sladitelné, neboť si v mnohém přímo odporovaly. Mimoto, křesťanské zásady, na nichž církevní právo spočívalo, byly neslučitelné s panujícími, ještě zcela pohanskými zvyky. Úkolem křesťanství bylo právě nahradit tento způsob života zvyky křesťanskými.

Po založení pražského biskupství připadla tato úloha v plné tíži biskupovi. Nebyla to úloha snadná, bylo k ní třeba nejen znalostí, ale i taktu a citu, zvláště tam, kde se jednalo o nabytí větší nezávislosti ne feudálech. Různí biskupové si počínali různě

ale jejich snahy nekončily nikdy plným úspěchem.

Se žádostí o pražské biskupství se obrátil v l.967-8 Boleslav II. prostřednictvím své sestry, abatyše Mlady, na papeže Jana XIII. V té době byl u papeže právě císař Ota I.Veliký, který však pro odpor řezenského biskupa nic ve věci nepodnikl. Po smrti císařově v r.973 a jeho řezenského biskupa, podařilo se novému biskupovi v Řezně, pozdějšímu světcí Wolfgangovi, přesvědčit císaře Otu II., že je z pastoračních důvodů třeba českému požadavku vyhovět. Jak byl sv.Wolfgang při zřízení pražského biskupství nápomocen, vypráví kronikář Othlo: "Zvláště pak Čechy potřebovaly sídla biskupského, neboť lid jen nerad odložil své modly. Císař Ota žádal biskupa Wolfganga o toto povolení, kapitula dříve se však tomu protivila. Tu řekl Wolfgang památná slova: Vidím, že v zemi české je uschována drahocenná perla a nezískáme ji, leč vzdáme-li se pokladů svých. Slyšte tedy, co pravím: Milerád obětuji sebe i vše, co mám, aby tam církev boží byla utvrzena."

Prvním pražským biskupem se stal saský mnich Dětmar, ze slavného opatství Corvey. Posvěcen byl r.976 mohučským arcibiskupem Wilgisem. V Praze byl slavnostně uvítán a nastolen až v r.978, kdy se uskutěčnil mír v Říši. Nové biskupství bylo přiděleno arcidiecézi mohučské. Biskup Dětmar ovládal český jazyk. Je o něm zapsáno, že pokřtil mnoho pohanského obyvatelstva. Zemřel 2.ledna 982.

Druhým biskupem byl jednomyslně zvolen Vojtěch, za účasti knížete Boleslava III., duchovenstva a šlechty, dne 19.února 982. Vojtěch byl synem zlického vévody Slavníka a jeho ženy Střezislavy. Narodil se kolem r.951. Když mu bylo asi deset let, zstabil se na hradě Libici mnich a biskup Adalbert, vracející se z misionářské cesty /později rovněž svatořečený/. Jeho vyprávění mocně zapůsobilo na malého Vojtěcha. Protože v Praze nebylo vyšších škol, odešel studovat do Magdeburku, kde pobyl 9 let. Je o něm známo, že se rád zúčastňoval chlapeckých žertů a studentských radovánek.

Na podjáhna byl vysvěcen biskupem Dětmarem, u jehož smrtelného lože byl také přítomen. Tehdy slyšel Dětmarův nářek:"Běda mně! Jak jsem byl zcela nepodobný tomu, jaký bych si nyní přál být! Promarnil jsem své dny, už se nebudu moci kát! Jsem ztracen! Ale můj hřích, byť sebevětší, by přece došel odpuštění u dobrotivého Pána, kdyby jej nezvětšovala spousta hříchů mně svěřeného lidu. Neboť rozkoše a náruživosti jim byly zákonem a já jsem nebránil zběsilému lidu, ani jsem nemohl odvrátit zkázu, do níž se sám vrhal, a oni

dodnes o jiném nevědí a nedělají, než co prst satanův jim do srdce vepsal. Běda mi, že jsem mlčel!" Tyto výčitky mocně otřáslly Vojtěchem a staly se počátkem jeho přísného života. Na biskupa byl vysvěcen mohučským arcibiskupem dne 11.června 982. Ale křesťanství nebylo dosud v Čechách zakořeněné, jak dokládaly i žaloby zesnulého biskupa Dětmara. Dosud byly zvykem sňatky mezi příbuznými, mnohoženství u šlechty, kněžská manželství, krevní msta, prodávání křesťanských zajatců, trhy v neděli a ve svátky a pod. Když sv.Vojtěch viděl, že se jeho úsilí nesetkává se zdarem, odešel v r. 989 do Říma, požádat u papeže o radu, a přednáší mu svůj úmysl se do Čech již nevrátit. Po namáhavé práci v diecézi zatoužil po kontemplativním tichu kláštera. Papež mu své dovolení dal. Sv.Vojtěch chtěl nejprve putovat do Jerusaléma, ale to mu vymluvil opat kláštera slovy žalmu: "Není chvályhodné do Jerusaléma přijít, nýbrž v Jerusalémě dobře žít." A tak odchází sv.Vojtěch do kláštera u sv.Alexia v Římě, kde nepoznán slouží jako prostý mnich svým spolubratřím. Zatím se však Čechům po biskupovi zastesklo. Proto na jejich žádost povolal mohučský arcibiskup Vojtěcha zpět do Prahy, kam se Vojtěch vrátil, když Čechové slíbili, že se polepší. V Praze byl radostně uvítán. Opět se vrhl do práce, založil v r.993 břevnovský klášter, podnikl misionářskou cestu na Moravu, Slovensko a do Krakova. Když se však vrátil, byly poměry v knížectví zase velmi rozhárané a Vojtěch odešel opět do Říma. Po dohodě s ním, slíbil Vojtěch, že se vrátí do Prahy, budou-li si to Češi přát, ne-li, je volný, aby kázal evangelium pohanským národům.

Když se vracel do Čech, zastihlo jej poselství o vyvraždění celého jeho rodu nepřátelskými Vršovci. Proto Vojtěch už do Prahy nedošel, ale uchýlil se do Polska, kde byl knížetem Boleslavem Chrabrým uctivě uvítán. Odtud poslal do Čech poselství, zda jej Češi chtějí uctívat jako svého biskupa. Po odmítavé odpovědi odešel do pohanského Pruska, kde byl zabit jako mučedník. Polský kníže jeho ostatky draze vykoupil a uložil je ve Hnězdně, kde nad nimi postavil kostel, bohatě zdobený. Vymohl zároveň pro Hnězdno sídlo metropole a prohlášení Vojtěcha za svatého. Tak se Polsku dostalo arcibiskupství, zatím co Čechy na ně musely čekat až do 14.stol. K polské metropoli byla připojena i některá území Čech. Po smrti Boleslava Chrabrého využil kníže Břetislav rozháraných poměrů v Polsku a podnikl výpravu, při níž získal také ostatky sv.Vojtěcha. Břetislav si od toho sliboval rovněž získání arcibiskupství. Po

dobytí Hnězdna se vojáci nestarali o žádnou kořist, jen o získání ostatků. Ve výpravě byl nejen kníže Břetislav I., ale i nový biskup Šebíř, který měl o ostatky velký strach. Proto je sám vynesl hrobu, když předtím získal od krále i od vojska slib, že zanechá všech pohanských zlovyků, pro které Vojtěch Čechy opustil. Ve hlavním průvodu byly pak ostatky světcovy přineseny do Prahy. Brzy bylo také vypraveno poselství k papeži se žádostí, aby byla Praha povýšena na metropoli, když je v ní pochováno tělo sv. Vojtěcha. Ale když poslové došli do Říma, našli celou kurii a papeže v hněvu, protože polské poselství, líčící svatokrádež Břetislavovu a Šebířovu, přišlo již před nimi. Česká výprava měla co dělat, aby utišila hněv papežův, a tak nedošlo k vytouženému cíli. Za pokání bylo českému poselstvu uloženo, aby byl v Čechách postaven a plně zaopatřen klášter, což bylo splněno postavením kostela sv. Václava ve Staré Boleslavi a zřízením kolegiátní kapituly. Nejhorším trestem bylo, že Praha zůstala jen městem biskupským.

Nastoupením Přemysla Otakara I. na trůn nastává pro Čechy nová doba. Přemysl prožil své mládí ve vyhnanství a proto byla u něj silně vyvinuta touha po úspěchu. Po stránce politické a hospodářské se mu skutečně podařilo zemi zvelebit, on sám už nebyl knížetem, ale mocným králem, jehož pomoc papež v politických zmatcích doby potřeboval. Počátkem r. 1204 posílá papeži žádost podporovanou svým švagrem, uherským králem, o povýšení pražského stolce na arcibiskupský. Jako důvody uvádí: Rozlehlost území, lidnatost, velká vzdálenost od mohučské metropole, různost jazyková. Papež vyslal legáta, aby věc vyšetřil. Pro Čechy však dosud nebyla příznivá situace, neboť papež potřeboval mohučského arcibiskupa, který byl prvním z duchovních knížat německých, kancléřem svatě říše římské a jedním z kurfiřtů, volících císaře. Proto si jej nemohl znepřátelit tím, že by mu odňal pražské biskupství.

Ve středověku byla moc metropolitních biskupů větší než po koncilu Tridentském. To se neblaze projevilo právě u nás, kde vzdálenému arcibiskupovi na naše země nezbýval čas. Tak byla Česká země zůstavena více méně sama sobě a vyvíjela se opožděně ve věcech, na západě už běžných. Jednalo se hlavně o vztah moci duchovní a světské. Tak se v Praze nejdříve kryly zájmy biskupa Ondřeje se zájmy Přemysla Otakara I., Ondřej rovněž žádá papeže o zřízení arcibiskupství. Ale když se Ondřej, vysvěcený r. 1215, zúčastnil lateránského koncilu, rozhodl se věnovat vše své úsilí tomu, aby

církev v Čechách získala více nezávislosti od šlechty. Žádá krále a šlechtu o placení celých desátků a když se neseťkává s úspěchem, žaluje papeži, který mu dává dovolení k vyhlášení interdiktu nad Čechami. Z obecného odporu poznává biskup Ondřej, že je třeba tvrdého bojovníka a urputného boje, aby se svoboda církve prosadila a odchází z Čech do Říma v r.1216, kde podává na Přemysla žalobu. Přemysl se odvolává k papeži a když poznává své slabiny, hledá zastání u mohučského metropolitě. Třenice skončily smlouvou r.1221, za přítomnosti papežského legáta, který interdikt zrušil a uzavřel konkordát mezi církví a státem. Ale ke zřízení arcibiskupství opět nedošlo, neboť Přemysl nyní nechtěl, aby se jím stal Ondřej.

Zneuznán a nepochopen, tam, kde to nejméně očekával, nenáviděn ve své vlasti, opuštěn a zapomenut, umírá biskup Ondřej ve vyhnanství 30.6.1223 v cisterciáckém klášteře v Casamari, kde je též pohřben. Teprve po smrti se mu dostalo ocenění.

Zřízením arcibiskupství v r.1344 dostává se Čechům toho, co jim již dávno náleželo a co si nyní poměry již vynutily. Králem českým je syn bývalého císaře a Karel, vnuk císaře Jindřicha VII., vážným kandidátem císařské hodnosti. Doba Ludvíka Bavora, který se dostal do vážných sporů s kurií, byla k tomu nejlepší přípravou. Papeži Klementu VI. záleželo na skončení boje i na potrestání Ludvíkově a proto používá této příležitosti, aby Ludvíkova vážného protikandidáta podpořil a žádost o pražské arcibiskupství splnil. Cestu mu ostatně připravil již jeho předchůdce Benedikt XII. dvojím Breve z r.1341, kterými vyňal pražského biskupa Jana z jurisdikce metropolitního arcibiskupa mohučského a dovolil mu, aby pomazal Karla IV. a jeho choť Blanku na českého krále a královnu.

Po smrti biskupa Jana z Dražic je 14.ledna 1343 zvolen dosavadní kapitulní děkan Arnošt z Pardubic. Bal znám jako úctyhodný muž, ozdobený ctnostmi, obdařen vzácnými dary přirozenými, učeností a mnoha mimořádnými dary, takže vynikal nad jiné důstojností svého úřadu, jak o něm píší soudobí zpravodajové. Přesto se část voličů postavila proti němu, ale Arnošt, věrný přítel Jana Lucemburského i Karla IV. přece získal většinu. Posvěcen na biskupa byl, na příkaz papeže, kardinálem-biskupem z Porta, v Avignoně, kde byl již znám jako oblíbenec a přítel Karlov, v němž papež viděl budoucího římského císaře. Vítán králem Janem, následníkem trůnu Karlem a vším lidem, vrací se Arnošt triumfálně do Prahy.

V této době /1342/ dosedl na papežský stolec bývalý učitel Karlův z doby jeho pařížského pobytu, Petr Roger do Risiers, kdysi opat ve Fecamp, nyní papež Klement VI. S tímto duchaplným mužem se setkal Karel v Avignonu ještě jako s kardinálem a obnovil s ním staré pařížské přátelství. Již tenkrát probírali společně tehdejší situaci křesťanského světa a své plány do budoucnosti. Tehdy prorokoval kardinál Karlov: "Ty budeš jednou jistě římským králem!", načež mu Karel odpověděl: "Ty však budeš napřed papežem."

Zřízením arcibiskupství v Praze měla být, zcela ve smyslu Karlovy politiky, posílena samostatnost českého království a zvýšena jeho vážnost. Karel měl v úmyslu podříditi pražské metropoli všechna biskupství na území České koruny, což se ovšem nepodařilo. Tak biskupství slezské, Vratislav a Lužici nebylo možno připojit pro odpor polského krále.

Bulou ze dne 30. dubna 1344 bylo pražské arcibiskupství ustanoveno a podřizují se mu biskupství olomoucké a nově zřízené biskupství litomyšlské. Téhož roku obdržel Arnošt pallium. V den této slavnosti byl položen základní kámen ke stavbě nové pražské katedrály. V zakládací listině arcibiskupství se uvádí, že se ustanovuje na žádost krále Jana a jeho syna markraběte moravského Karla. Na skladbě žádosti měl podíl i Arnošt a snad už i jeho předchůdce Jan z Dražic. Nutnost arcibiskupství byla, jako už u Přemysla Otakara, vysvětlována pastoračními důvody.

Karel IV. se s arcibiskupem Arnoštem horlivě starali o stavbu nové katedrály a o její bohatou výzdobu. Arnošt byl Karlovi rovněž nápomocen při sbírání prostředků na jiné velké projekty té doby. Často Karla zastupoval v jeho nepřítomnosti. Byli si navzájem dobrými přáteli.

Arnošt z Pardubic byl dokonce jedním z kandidátů na papežský stolec po smrti papeže Inocence VI., ale nezískal potřebný počet hlasů.

Nástupcem Arnoštovým se stal dne 12. července 1364 bývalý biskup olomoucký Jan Očko z Vlašimi, Karlův dlouholetý důvěrník a společník, již od dob jeho mladosti. Císař Karel měl k Očkovi neomezenou důvěru. V r. 1355 provázal Očko Karla na jeho římské jízdu a byl při jeho korunovaci v Římě. Jan Očko z Vlašimi se stal prvním kardinálem českého původu.

Znovuobjevení tradic slovanského křesťanství.

/Cyrilometodějský odkaz - sv.Prokop a slovanská Sázava -
zánik slovanské liturgie - založení emauzského kláštera./

Výchozím bodem pro porozumění vývoji dějin v Čechách je pokřesťanštění slovanských kmenů na území dnešních Čech, Moravy a Slovenska. Jako všechny ostatní evropské národy, dostává se i náš národ do jasnějšího světla světových dějin teprve tehdy, když přijal křesťanskou víru a s ní i vyšší kulturu, která je základem každého vyvíjeného státu.

Prvními hlasateli evangelia u západních Slovanů byli bavorští, řečtí a italští mniši. V Bavorsku zapustilo křesťanství kořeny již na počátku 7.stol. zásluhou iroskotských mnichů. V pol.8.stol. tam byla již založena biskupství a to v Řezně, Salcburku a ve Freisinku. V Čechách začala působit misie řezenská. Evangelium bylo hlášáno ve slovanském jazyce, aby bylo možno snáze získati lid pro křesťanství. Tyto první misie však dostaly časem intenzivní po-itické zabarvení.

První zprávu o proniknutí křesťanství do Čech máme z r.845, kdy se dalo 14 lechů se svými lidmi pokřtít, pravděpodobně v Řezně. Toto nejstarší pronikání křesťanství se zřejmě netýkalo vlastního přemyslovského panství ve středních Čechách, protože pohanský český kníže Bořivoj se nechal pokřtít teprve třicet let později. Válka, která se rozpoutala mezi Čechy a Ludvíkem Němcem v r.846, zmařila pravděpodobně další vývoj této řezenské misie, a tak křest v Řezně zůstal bez trvalých účinků. Čechy zůstaly až do příchodu Cyrila a Metoděje převážně pohanské.

Jiný vývoj byl ve východních částech dnešního našeho státního území, na Moravě a na Slovensku. Když Karel Veliký táhl v r.791 proti Avarům, bylo tím umožněno pokřesťanštění Moravy. Pozorujeme totiž na rozhraní 8. a 9.stol. na tomto území náhlý přechod od pohřbívání žárového k pohřbívání do země. Nejlépe se to dá vysvětlit tím, že obyvatelstvo hromadně přijalo křesťanství. Na Slovensku šířila víru salcburská misie. O jejím úspěchu se dá soudit z toho, že někdy ve dvacátých letech 9.stol. posvětil salcburský arcibiskup Adalram kostel v Nitře. V polovině 9.stol. bylo pokřesťanštění Moravy a záp.Slovenska ukončeno.

Avšak na počátku druhé pol. 9.stol. se projevil na Moravě silný odpor k franskému politickému vlivu a tím i ke křesťanství, které přišlo franským prostřednictvím a to tak náhle a rozhodně, že zvrátilo všechny franské plány na další pronikání do této oblasti. Nástupce zakladatele moravského státu Mojníra, Rastislav, sledoval

s nelibostí rostoucí vliv a moc franské říše u okolních států. Jelikož se také ohlížel po spojencích, rozhodl se uzavřít smlouvu s byzanským císařem Michalem III. a požádal ho také o řecké misio-náře znalé slovanského jazyka.

Od r.863 začíná působení sv.Cyrila a Metoděje na Moravě. Je zajisté jejich zásluhou, že Moravané nyní upřímně přilnuli ke křesťanství. Nejdůležitější na činnosti našich věrozvěstů bylo použí-vání slovanského jazyka při bohoslužbách. Lid, který nyní modlitzbám rozuměl, záhy zapomněl na dřívější misie. Slovanský liturgický jazyk nebyl však jediným přínosem soluňských bratří. Vytvořili pro naše předky také první slovanské písmo, neboť do té doby žádné neexistovalo. Slované se do té doby snažili používat písmo latinské nebo řecké, které nevyhovovalo požadavkům jazyka. Po sestavení slovanského písma, jež se jmenuje hlaholice, pustil se Cyril do vlastní práce, do překladu Písma svatého. Použil při tom nářečí jihomakedonského, které se v této době mnoho nelišilo od nářečí, kterým se mluvilo na Moravě. Ve své práci pokračoval Cyril i po příchodu na Moravu. Když v r.869 jsou oba bratři povoláni do Říma, je už hotov překlad evan-gelií a částí Starého zákona. Cyril v Římě zemřel a Metoděj musel postoupit zdoluhavý a těžký boj s franskými odpůrci jeho misie a slovanské liturgie. Teprve ve stáří se mohl vrátit k nedokončenému dílu bratrovu a za pomoci dvou rychlopisců přeložil celý Starý zá- kon, kromě Knih makabejských a Nový zákon v době osmi měsíců. Dá se hovořit o díle geniálním, které překvapuje svou dokonalostí, theologickou přesností a výstižností překladu. Tím byly našim před- kům zprostředkovány nejvyšší náboženské a kulturní hodnoty; slo- vanský jazyk se zařadil mezi kulturní jazyky světa a to jako jeden z prvních, hned po řečtině a latině.

Soluňští apoštolové se snažili dát misijní práci na Moravě též pevnou strukturu církevně právní. Metoděj, který byl vynikajícím právníkem, přeložil Nomokanon a napsal řeč k soudcům - knížatům. Cyril je autorem t.zv. Zakona sudneho ljudem. Nomokanon je sbírka církevních a světských zákonů, Zakon sudnyj ljudem je jeho civilní složka. Kromě trestů týkajících se těžkých zločinů zde nalezneme články, týkající se nerozlučitelnosti křesťanského manželství, sou- dních svědků, rozdělování válečné kořisti, práva azylu v kostele a pod. Normy obsažené v Zakonu sudném měly velký význam a ovlivnily ve značné míře život našich předků.

Pro sv.Cyrila a Metoděje byl překlad liturgie do národního jazyka něčím samozřejmým, protože na východě tato praxe byla běžná.

Na západě se ale stále víc uplatňovala latina a to nejen u národů románských, ale i u národů barbarských. Proto na Moravě, kde již předtím působili misionáři vlašští a němečtí, byla slovanská liturgie něčím neobvyklým. Je však nutno připomenout, že latinská uniformita nikterak nebyla v intencích Říma, že Řím neměl námitky proti národnímu bohoslužebnému jazyku a že dokonce takovou novotu přijímal s porozuměním, pokud to bylo ve prospěch církevních zájmů. Přesto, ačkoliv římské papežové moravskou novotu schválili, útočili bavorští biskupové neustále proti používání slovanštiny při bohoslužbách. Vlastním důvodem útoků bylo omezení jejich pravomoci ve východních oblastech zřízení moravsko-panonské metropole a slovanská řeč jim byla velmi vhodnou záminkou k boji. Svatí bratři však své dílo hájili a - pokud byli živí - uhájili. Jazykové dílo bratří bylo od počátku spjato s úmysly obrannými a mělo velký význam pro vytvoření a upevnění českého národního vědomí. Národ, jazyk a církve splynuly v jeden nerozlučitelný celek, Následovatelé moravské misie kladli rovnítko mezi rozvojem slovanského učení uvědomění a vítězstvím země nad nepřáteli. Zároveň učili, že zrada na duchovním odkazu věrozvěstů nezbytně vede k národní pohromě. Slovanská bohoslužba prokázala Čechům, Moravanům a Slováckům neocenitelné služby. Z dlouhých bojů mezi Východem a Západem vykryštoval západoslovanský typ křesťanské vzdělanosti, který se stal mostem, spojujícím kulturně Slované západní s východními v Rusku a jihovýchodními v Charvátsku, udržujíc tak i povědomí o kmenovém a jazykovém příbuzenství těchto zemí.

Boje o slovanskou liturgii neutíchnuly po celou dobu Metodějova arcibiskupství. K nepřítelům slovanské liturgie se přidal i kníže Svatopluk, což vedlo k velkému roztrpčení Metoděje. Když Metoděj r.885 zemřel, nabyli jeho nepřátelé převahy. Papež Štěpán V. zakázal slovanskou bohoslužbu a krátce nato došlo i k pronásledování Metodějových žáků. Tyto nepříznivé okolnosti dílo našich věrozvěstů ohrozily, ale nezničily. Vypuzení Metodějovi žáci byli vlídně přijati v Bulharsku, kde se slovanská bohoslužba zanedlouho ujala a odkud koncem 10.stol.pronikla do Ruska.

V Čechách žila staroslověnština v 10. a 11.stol. nejen jako jazyk kulturní, ale také jako jazyk liturgický - na Sázavě; to znamená, že mezi obdobím Cyrilometodějským a Sázavou je nepřetržitá souvislost.

Svatý Prokop a jeho slovanský klášter na Sázavě.

Sv. Prokop patřil k nejoblíbenějším českým světcům. Dosvědčují to hojná opisování jeho životopisu, zejména v době Karla IV. a v době husitské. Jako podklady o životě tohoto velkého českého světce nám slouží hlavně tři středověké legendy, t.z. Vita minor, Vita maior a Vita antiqua. Navíc se o něm zmiňují různé kroniky.

O Prokopově rodišti se dovídáme ponejprv od Mnicha sázavského, který hned na počátku své kroniky píše, že sv. Prokop byl rodem Čech a že pocházel ze vsi Chotouň. Rok narození však neznáme, jen datum jeho úmrtí, 1053. Vzhledem k tomu, že před odchodem do samoty, asi v r. 1009, žil sv. Prokop nějaký čas jako světský kněz a že kněžství bylo uděleno v třicátém roce věku, je pravděpodobné, že se sv. Prokop narodil kolem r. 970, jak to uvádí pozdější tradice. Jeho dobré styky s panovnickým dvorem připouštějí možnost urozeného původu. Zvláštní pozornosti zaslouží zpráva o jeho znalosti slovanského písma. Je to důkaz o kontinuitě slovanských tradic v Čechách. Jako světský kněz zastával sv. Prokop patrně úřad hradního kněze na hradě Kouřimi v starém Zlichu. Podle břevnovské tradice vstoupil sv. Prokop do jejíh kláštera a "přijal mitru mnišského řádu". Na otázku, zdali Prokopovi vyhovoval břevnovský latinský klášter je nutno odpovědět, že mu šlo hlavně o dokonalý život. Krom toho není zcela jisté, že břevnovský klášter byl výlučně latinský. Ale ani Břevnov se nestal Prokopovým definitivním sídlem a zvoliv život poustevníka, odebral se kolem r. 1009 k řece Sázavě, kde si postavil příbytek v lesní samotě. Jeho láska k bližnímu, ale způsobila, že jeho pobyt nezůstal dlouho utajen. Začali k němu chodit různí lidé pro radu a pomoc, mezi nimi i takoví, kteří chtěli jeho způsob života s ním sdílet. Tito bratři byli stejného smýšlení jako on a hlásili se k obřadu slovanskému. Tak vznikla nedaleko Prokopovy jeskyně poustevnická osada. Pověst o Prokopově svatosti se dostala až k českému knížeti, který sám jej vyhledal a velmi si ho oblíbil a konečně založil v sázavských lesích klášter s benediktinskou řeholí, jehož se Prokop stal opatem. V klášteře se jednalo o zvláště harmonické spojení materiální, duchovní a náboženské úlohy mnichů, vedené heslem sv. Benedikta "Ora et labora - modli se a pracuj!" S pražským knížetem žil Prokop v trvalém přátelství a také s biskupem Šebířem se velmi dobře snášel. Když 25. března 1053 zemřel, přijel ho biskup Šebíř pohřbít.

Po smrti sv. Prokopa a knížete Břetislava, který zemřel dva roky po něm, nastaly klášteru zlé časy. Břetislavův syn a nástupce Spytihněv II. /1055-61/ brzy po svém nastoupení na trůn slovanské mni-

chy ze Sázavy vyhnal a usadil tam opata Němce a mnichy latinského vzdělání. Slovanští mniši se uchýlili do Uher, kam také odešel bratr Spytihněva Vratislav, který velice lnul k sázavskému klášteru. Bratři našli útočiště v klášteře Vyšehrad / v Uhrách/, jednak proto že byl blízko Ostřihomu, kde měl sídlo uherský král Ondřej I., u něhož se zdržoval zmíněný Vratislav, ale také proto, že tamější mniši byli slovanské řehole. Byl to sice ritus východní řecko-byzantský, kterému se sázavští vyhnanci přizpůsobili. K západnímu ritu se už nevrátili, ani po smrti Spytihněva v r.1061, kdy se stal Vratislav králem a povolal je zase nazpět. Na Sázavě se zase rozproudil čilý život, který vydal skvělé plody literární i výtvarné.

Ke kulturnímu rozkvětu českých zemí přispěla Sázava nejen původní literární tvorbou, nýbrž i tím, že zprostředkovala výměnu kulturních hodnot mezi zeměmi sousedními. Za zmínku ve spojitosti se Sázavou stojí tzv.Pražské zlomky hlaholské a Evangeliář remešský. Pražské zlomky hlaholské jsou vzácným dokladem kulturního styku s jinými slovanskými národy; jsou původu cyrilometodějského a jejich opis se dostal do Bulharska, pak do Ruska a odtud do Čech. Remešský evangeliář byl darován Karlem IV. emauzskému slovanskému klášteru, který v r.1347 založil. Je psán mladším slovanským písmem cyrilicí. Za husitských válek se ztratil na Východ, přes Konstantinopol se dostal do Francie, kde se stal korunovačním evangeliářem francouzských králů, kteří na něj při korunovaci přísahali./Podle informace p.prof.Mareše dokazují nejnovější výzkumy, že Evangeliář vznikl v době sv.Prokopa a že v něm může být skutečně zachován i rukopis samotného světce/. Sázavský klášter však nejenom podněty přijímal, ale sám seznamoval východ s domácími kulturními hodnotami. Svědčí o tom ruské nálezy z posledních padesáti let. Jsou to obě slovanské legendy o sv.Václavu a sv.Ludmile a o sv.Vítu, dále pak různé překlady církevních textů a modlitby. Také na poli českého výtvarného umění hrál sázavský klášter významnou úlohu. V r.1070 učinil začátek opat Vít, později z r.1095 máme zprávu o opatu Božetěchovi, který se přičinil o uměleckou výzdobu kláštera. Nezachovalo se nám sice ani jedno dílo z této doby, ale současníci byli výzdobou kláštera velmi nadšeni. Není vyloučeno, že sázavský klášter byl tehdy také sídlem významné dílny malířské. Slovanskému klášteru nebyl však souzen pokojný a dlouhý život. Na sklonku r.1096 museli sázavští mniši znovu odejít do vyhnanství, tentokrát navždy.

Zánik slovanské liturgie.

Napřelomu 11.a12.stol. se obrodné hnutí v záp.církvi horlivě

zasazovalo o sjednocení liturgie a dalo podnět k revisi všech liturgických knih, pokud se odchylovaly od římského ritu a nebyly psány latinskou řečí a písmem, aby se snad pod rouškou jiné řeči nevloudil do katolické nauky nějaký blud. Tyto širší souvislosti je třeba mít na zřeteli, abychom nepodlehli dojmu, že "církevní autorita" jednala z nějaké zášti proti slovanskému jazyku. V církevním starověku a raném středověku nebyla na západě taková jednota jako nyní. Kromě liturgie římské existovaly také liturgie v Africe, ve Španělsku, v Galii, v Miláně, Akvileji a na ostrovech britských, se svými specialitami. V druhé pol. 11.stol. se snažili papežové nahradit všechny tyto liturgie liturgií římskou. Dá se to vysvětlit tím, že v této době prodělávalo papežství těžkou krizi. Bylo strženo reformním hnutím a záhy se postavilo do jeho čela. Nejednotnost v obřadech byla nyní považována za zlořád a papežové vyvinuli proto velké úsilí, aby dosáhli příslušné nápravy, zvláště tam, kde bylo podezření, že domácí obřad kryje vlastně nějaký blud.

Za papeže Mikuláše byl učiněn pokus o odstranění slovanské bohoslužby v Charvátsku. Vlastním a hlavním důvodem byly i v tomto případě reformní a uniformistické snahy Svaté stolice. Po reformní synodě lateránské v r.1059 vyslal papež Mikuláš do Chorvatska svého legáta a o rok později vystoupil tento na synodě splitské proti slovanské liturgii. Papež Alexander byl o mnoho mírnější. Zakazuje vysvěcení jen těch kněží, kteří se nenaučili číst a psát latinsky. Další synoda ve Splitu v r.1075 znova však výslovně zakázala slovanskou liturgii. Avšak přes zákaz se tato liturgie udržovala dále protože si ji lid velmi oblíbil. Zákonitému oprávnění se dostalo slovanské liturgii až papežem Inocencem IV., který ji schválil všude tam, kde byl obvyklý.

Když toto vše uvážíme, nebude nám připadat divné, že slovanská liturgie byla v 2.pol.11.stol. zakazována také u nás. Předcházelo tomu vypuzení sázavských mnichů v r.1065. Přesto však byla církevní strana slovanská stále ještě silným činitelem v českém životě. Nejlepší doklad toho je žádost knížete Vratislava kolem r.1080 o povolení slovanské liturgie pro pražskou diecézi. Řehoř VII. zůstal však věrný svým reformním zásadám a žádost odmítl. Zákaz platil pouze pro slovanskou liturgii západního obřadu a proto se Sázavy přímo netýkal, protože tam se po jejich uherském exilu jednalo o obřad východní, byzantský. Vratislav však přes papežský zákaz proti slovanské bohoslužbě nic nepodnikl. Sázava byla pak zrušena, jak již bylo řečeno v r.1096.

Ve 12.stol. se český stát dostal do osudné závislosti na něme-

ckých císařích a posléze byl vážně ohrožen, když rozhodnutím Fridricha Barbarossy byla Morava prohlášena za nezávislé markrabství, podřízené přímo říši. Ruku v ruce s tím šel vyhlazovací boj proti cyrilometodějskému odkazu. Všechno, co v domácí církevní tradici neodpovídalo novému západnickému kursu bylo záměrně vyhlazováno. Slovanská liturgie byla u nás vyhubena dokonale. Zůstala jenom píseň "Hospodine, pomiluj ny" a tzv.glosy pražské a vídeňské, které sloužily jako pomůcky při slovanském kázání. V těchto glosách už ale převládá živel český nad církevně slovanským. Liturgie slovanská byla nakonec tedy přece odstraněna, ale duch cyrilometodějský a jejich pmátku odstranit nešlo.

Založení Emauzského kláštera.

Vlastním důvodem založení kláštera se slovanskými bohoslužbami byly osobní zájmy Karlovy, za nimiž se skrývaly i zájmy politické. Karel byl prozíravý politik velké koncepce a velkých záměrů. Jeho renesance slovanské liturgie měla splnit několik cílů, národního i mezinárodního charakteru.

Za svého pobytu na jihu poznal Karel životnost chorvatského hlaholismu, který tehdy prožíval svou zlatou dobu. Používání sírkevní slovanštiny mělo velmi blahodárny vliv na prostý lid, který se mohl aktivně zúčastňovat bohoslužeb. Naprosto opačně tomu bylo v Čechách. Nejstarší známý pramen o zdejší situaci je list papeže Klimenta VI. z r.1346. Papež tam píše, že ve Slavonii se potuluje mnoho mnichů ze spustošených slovanských klášterů, k malé cti a chvále církve. K tomu je v Čechách mnoho schismaticů, kteří odůvodňují svůj odpad od církve tím, že nerozumí Písmu sv.psanému latinsky.

Z těchto důvodů povolil papež Karlovi IV. založení slovanského kláštera, který měl být zatím jen na zkoušku, měli se v něm soustředit již zmínění potulní mniši a měl spravovat faru.

21.11.1347 vydal Karel IV.v Norimberce zakládací listinu kláštera. Měl být zřízen na výslovné přání císaře u farního kostela Kosmy a Damiána v osadě Podskalí, přičemž byl kostel povýšen na klášterní a byl nově zasvěcen ke cti Panny Marie, sv.Jeronyma, sv.Cyrila a Metoděje, sv.Vojtěcha a sv.Prokopa. Dohledme nad stavbou kláštera byl pověřen arcibiskup Arnošt z Pardubic. Klášterní budování i život byla nepřetržitě Karlem IV. podporovány. Již 21.9.1348, to jest necelý rok po založení, byl zvolen první opat.

Z těchto faktů lze vytušit, že Karlovi na klášteře velice záleželo, neboť věděl, jaké možnosti v sobě skrývá výsada mít bohoslužby v národním jazyce. Tuto výsadu měli na západě jen Slované.

Karel, jako věrný syn církve nemohl být netečný k otázce rozkolu mezi Východem a Západem, který se nedávnému koncilu v Lyonu nepodařilo vyřešit. Od zavedení slovanské liturgie si Karel právě sliboval, že se mu podaří vybudovat z Čech most mezi východními a západními Slovy a sjednotit je. Vytvořil by tak velkou slovanskou říši, která by mohla čelit německému živlu. Ale to by nebylo jediné pozitivum této říše. Byzanc byla vnitřně rozložena, papežství bylo v úpadku a na východě začínala vzrůstat síla islamského světa. Těsné styky s východními a jižními Slovy by mohly zabránit mohamedánské vlně, aby zaplavila západní Evropu.

Čilé styky, které se začaly vyvíjet mezi charvátským jihem a Emauzy, další zakládání hlaholských benediktinských klášterů v Polsku a a Dolní Lužnici, bohatá překladatelská činnost z češtiny do charváštiny, dobře dotovaná místa písařů, kteří přepisovali různé, hlaholicí psané spisy, to vše svědčí o dobrém duchu kláštera a životnosti tohoto založení, kterému Karel IV. tolik přál. Tomuto mnohoslibnému nábožensko-kulturnímu rozkvětu zasadile krutou ránu neklidná doba husitských válek. Klášter zůstal sice po revolučních dnech v r.1419 bez úhony, ale husitská doba dala působení kláštera nový směr a novou náplň. A tak vlastně tato Karlova geniální myšlenka zůstala bez ovoce.

Jiří Hochmann

 Obraz Karla IV. - část nástěnné malby Ukřižování na východní stěně kaple svatováclavské. Stěna kolem malby je zdobena zlatou omítkou a polodrahokamy. Pod postavou klečícího císaře je vidět horní část zlacené kované mřížky s heraldickými motivy. Je to práce kováře Václava z r.1373. Obraz sám pochází z let 1367-1372.

KARLOVY ČECHY STŘEDISKEM EVROPSKÉ SPIRITUALITY

1. Čechy duchovním středem říše

Po volbě Karla IV. za krále římského v roce 1346 se stala Praha metropolí rozsáhlé římskoněmecké říše a Čechy nabyly evropského významu v oblasti politického, hospodářského, kulturního a duchovního života. Karel IV., král český a císař Svaté říše římské, povýšil české království na přední místo přede všemi říšskými kurfiřtstvími a knížetstvími a přiznal Zlatou bullou z roku 1356 českým zemím naprostou nezávislost a plnou vnitřní samostatnost. Za panování Karla IV. se vnitřní poměry v zemi ustálily a Čechy nabyly všestranného rozvoje a rozkvětu.

Čechy a zejména město Praha se staly duchovním středem říše. V Praze působila říšská kancelář, mající značný podíl na vývoji českého a německého spisovného jazyka. Říšská kancelář, vedená dvě desetiletí rodákem ze Slezska Janem ze Středy (Johann von Neumarkt), byla ohniskem ranného humanismu v českých zemích.

Karlova pražská universita, v roce 1348 založená, první a po určitou dobu jediná ve střední Evropě, shromažďovala profesory a studenty z celé německé říše, z Polska, Pruska, Pobaltí, Maďarska a z balkánských zemí. Svým významem se zařadila pražská universita mezi přední university v Evropě a stala se důležitým střediskem evropské vzdělanosti.

V třicátých a čtyřicátých letech 14. století přišli do Čech řeholní kanovníci řádu sv. Augustina a kartuziáni. Oba mnišské řády měly značný vliv na utváření a vývoj duchovního života nejen v Čechách, nýbrž působily obrodně i na duchovní život v zemích sousedních.

Povýšením pražského biskupství na arcibiskupství (v r.1344) se vymanila církev v českých zemích z vlivu arcibiskupů mohučských a nabyla potřebné samostatnosti. Pražskému arcibiskupství bylo podřízeno biskupství olomoucké a nově zřízené biskupství litomyšlské.

V době lucemburské se prohloubily vzájemné styky Čech především s Francií a severní Itálií. Za panování Jana Lucemburského (1310 - 46) se šířil z Itálie do českých zemí ranný humanismus, který překonával středověké myšlení a pojetí světa. Humanisté postavili člověka a svět do středu jejich zájmu a systematického bádání. Odtud i výraz humanismus, od latinského humanus, lidský. Toto duchovní hnutí je především hnutím literárním a bylo neseno zejména učenými vzdělanci, jejichž ideál byl svět antiky. Humanisté sbírali a studovali antické památky, hlavně literární díla, učili se klasické latině a později i řečtině a psali knihy, dopisy, právní spisy a básně ve stylu antických autorů. Politicky rozštěpená Itálie chtěla dosáhnout bývalé moci a slávy starých Římanů. Vlivem humanistů se probouzelo národní povědomí a zájem o národní jazyky. Začaly se psát knihy v mateřštině, přístupné širší čtenářské obci.

Humanismus měl vliv i na křesťanství. Zvýšil se zájem o anticou literaturu křesťanskou, o spisy církevních otců a o Písmo svaté v původních jazycích (biblická řečtina a hebrejština). Množily se překlady náboženské literatury do češtiny a němčiny. I v duchovní službě se užívalo více národního jazyku. V náboženské oblasti rostla aktivita laických vrstev. Individualismus křesťana vystoupil více do popředí: člověk se obrací k sobě a do sebe a hledá si svou osobní cestu a vlastní poměr k Bohu.

Vedle pražské university se stala především říšská kancelář prostředníkem a šířitelem nového myšlení v říši. Kancléř Jan ze Středy studoval podobně jako arcibiskup Arnošt z Pardubic na universitách v severní Itálii a znal tudíž dokonale tamnější duchovní klima. Sám byl vynikajícím latiníkem, překla-

datelem (například děl sv. Augustina a sv. Jeronýma) do němčiny a literátem. Znal díla Dantova a stál v osobním styku s Petrarcou. Jan ze Středy se stal přítelem a podporovatelem augustiniánů-eremitů a zasloužil se o zakládání četných augustiniánských klášterů, jako např. v Litomyšli a v Olomouci. S klášterem U sv. Tomáše na Malé Straně v Praze, kde měl uloženu svojí bohatou sbírku knih, udržoval těsné styky.

Kromě oficiální latiny používali právníci a notáři říšské kanceláře též němčiny a češtiny. Z okruhu říšské kanceláře pochází různé, německy psané biblické rukopisy, jako Codices Wernigerode, Fribergensis a Teplensis. Mezi nejznámější literární díla této školy patří "Ackermann von Böhmen", klasické dílo ranné novohornoněmčiny, dále "Kvadleček", dílo psané česky a sbírka poučných příběhů a bajek k ilustraci čtyř základních ctností: rozvážnosti, uměřenosti, statečnosti a spravedlnosti, zvaná "Quadripartitus". Toto dílo je psáno v duchu křesťanského humanismu a používá výtažků z Bible a ze spisů Senecy a Cicera. Sbírká "Quadripartitus" se stala v 15. století základní četbou, rozšířenou nejen ve střední, ale i v západní a východní Evropě, zejména v Polsku a vykonávající svoji vzdělávací funkci až do doby renesance.

Zvláštní roli zprostředkovatele a šířitele nového myšlení a nové spirituality vykonávaly kláštery řeholních kanovníků řádu sv. Augustina, jakož i kláštery augustiniánů-eremitů a kartuziánů, kterých bylo v českých zemích tehdy kolem tří tuctů. Tyto kláštery měly čilé styky s duchovním děním v jižní Francii a v severní Itálii a vlastnily velmi dobře vybavené knihovny.

V druhé polovině 14. století lze v Čechách pozorovat růst intenzivního náboženského hnutí, které vykazuje podobnost s hnutím, známým pod názvem Devotio moderna, přeloženo jako nová, moderní zbožnost. Devotio moderna vznikla na přelomu 14. a 15. století v Nizozemí. Jejím hlavním iniciátorem

byl Geert Groote (1340 - 84), nizozemský kazatel z města Deventer. Po studiích v Paříži a v Praze, která Groote ukončil jako profesor filosofie v roce 1353, se Groote věnoval usilovnému bádání. Silná touha po vědění jej přivedla od astronomického a astrologického zkoumání i k nekromantickým experimentům (věštění pomocí zaklínání duchů nebo mrtvých). Poznaje, že se ocitl na scestí, zanechal Groote svého faustovského bádání a uzavřel se na 3 roky do ticha kartuziánského kláštera Monichusen u města Arnhem, aby se oddal rozjímání a nabytí jasné orientace. Po tomto pobytu započal Groote roku 1374 se svojí apoštolskou činností, především jako kazatel, kázaje měšťanům a prostému lidu v mateřské řeči. Groote nebyl knězem, nýbrž jáhnem.

Se stejně smýšlejícími křesťany vytvořil společenství, která žila podle zásad prvotní církve společným životem v následování Krista a v chudobě. Groote sám, pocházející z bohaté rodiny, se vzdal všech svých prebend a privilegií a poskytl část svého domu v Deventer ženám, žijícím podle výše uvedených křesťanských zásad. Byl založen podobný dům, určený pro muže. Podle těchto komunit vznikala další společenství, která neměla sice řeholní řád a řeholní sliby, nýbrž stanovy. Celé toto společenství "bratří a sester společného života" se stalo jádrem hnutí Devotio moderna. Žáci Groota pokračovali v díle svého mistra a založili vlastní kongregaci řeholních kanovníků sv. Augustina ve Windesheimu (1395).

Pojem Devotio moderna nepochází od Groota, ale objevil se poprvé kolem let 1417/ 1421 a teprve až kolem roku 1460 se stal označením pro celé hnutí.

Devotio moderna se vyznačovala nejen snahou o prohloubení vnitřního náboženského života, navazujíc na ideál zbožnosti středověké mystiky; nové je vybidnutí a závazek k následování Krista (Imitatio Christi, doslova napodobování Krista) v praktickém občanském životě, v každodenní dělné činnosti a v rozjímání nad Písmem sv., především nad evangeliem.

Vztah člověka k Bohu se mění ve více osobní a odpovědný, množí se individuální duchovní cvičení a rozjímání i závazek k ctnostnému a morálnímu životu. Devotio moderna se neuspokojuje jen se vzděláním intelektu, nýbrž usiluje o vzdělání srdce a zaměřuje se na citový prožitek. Je to však i hnutí se silným sociálním zaměřením, které se obrací především na laické vrstvy.

Jedno z nejznámějších teoretických literárních děl Devotio moderna je "Následování Krista" od Tomáše Kempenského, řeholního kanovníka sv. Augustina (zemř. 1471). Kniha, původně určená novicům, se stala postupně i "breviářem pro laiky" a nejrozšířenější knihou světa po Písmu sv.. "Následování Krista" ukazuje jistou podobnost s duchovními spisy Petra Klarifikátora (zemř. po 1402), roudnického převora a duchovního vůdce arcibiskupa Jana z Jenštejna.

Zdá se, že některé podněty ke vzniku a vývoji Devotio moderna vycházely z Čech, zvláště z pražského prostředí. Geert Groote, který dlel kolem roku 1360 v Praze, jakož i jeho žáci, působící a studující v Praze, projevíli živý zájem o duchovní dění v Čechách. Jejich zájem upoutala především činnost reformních kazatelů, působících v 60. a 70. letech v Praze: Konráda Waldhausera a jeho žáka Jana Milíče z Kroměříže. Groote a jeho žáci se zajímali i o novou náboženskou literaturu, podávající pomoc k vedení zbožného života.

Mezi díla, psaná v duchu Moderní zbožnosti patří "Malogranatum" z cisterciáckého kláštera ve Zbraslavi, dílo psané ve formě dialogu, "Dieatarius" Petra Klarifikátora, "Regulae V. et N. Testamenti", spis Matěje z Janova, v němž jsou shrnuty i myšlenky Milíčovy, kniha o správné modlitbě od kazatele Jana z Míšně a "Knížky šestery" od šlechtice Tomáše Štítného, psané v češtině. Toto dílo, určené původně pro potřebu rodiny Štítného, se těšilo oblibě mnohých prostých čtenářů. Zvláště první tři jmenovaná díla ovlivnila duchovní písemnictví nizozemského hnutí.

České náboženské hnutí laických vrstev se shromažďovalo v Praze kolem postav Konráda Waldhausera (Konrad von Waldhausen, zemř. 1369) a Jana Milíče z Kroměříže (zemř. 1374). Řeholní kanovník sv. Augustina K. Waldhauser byl povolán z Vídně do Prahy roku 1363, kde kázal latinsky i německy, ponejvíce v universitním kostele sv. Havla, na kazatelském semináři a naposled v Týnském kostele. Přesto, že jeho kázání byla radikálně sociálněkritická, měl Waldhauser přívržence i mezi patriciátem a měl i dobré vztahy k arcibiskupovi a k císaři, jehož byl dvorním kaplanem a zpovědníkem. Nepřátele měl však zvláště mezi žebrovými řády, které se stávaly bohatými a jejichž způsob života podroboval Waldhauser kritice. Jeho myšlenky se šířily prostřednictvím pražských studentů i do Slezska, Polska, jižního Německa a Rakouska.

Nejvýznamnější osobností mezi kněžími, kteří žili a působili v duchu Waldhauserově byl Jan Milíč z Kroměříže. Před svojí conversio, vnitřním obrácením v roce 1363 působil Milíč mezi rokem 1358 a 1362 jako registrátor a korektor v říšské kanceláři, poté jako kanovník u chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Slova a příklad Waldhauserův zapůsobily tak mocně na Milíče, že se vzdal svých prebend a odešel na rok do samoty. Poté působil v Praze jako chudý kazatel, horlivě vyzývající lid k pokání a obrácení. Milíč kázal někdy i pětkrát denně, a sice latinsky, česky a později i německy (němčině se musel nejprve naučit). Z toho je patrné, že kázání měla u širokého okruhu posluchačů veliký ohlas. Ve svých kázáních, silně emocionálních až entusiastických, se zabýval Milíč myšlenkami o zkaženém světě, který je nutno zachránit i o nástupu apokalyptické doby a bezprostředním příchodu Antikrista.

Milíč se uchoпил i prakticky sociálních problémů pražského prostředí. V září roku 1372 vzniklo z jeho popudu nové dílo, nazvané "Nový Jeruzalém". Milíčova představa následování Krista v chudobě, v bratrském a společném životě se měla uskutečnit v praktickém a všedním životě. Darem Karla IV. a pražských občanů získal Milíč postupně 29 domů v pražské

čtvrti, obývané původně nevěstkami a vytvořil zde kolem kostela sv.M.Magdaleny novou křesťanskou obec žen i mužů, žijících podle příkladu prvních křesťanů. Roku 1374 umírá Milíč a "Nový Jeruzalém" zaniká.

Příklad Milíčův zapůsobil zřejmě na Groota a jeho žáky při zakládání společenství "bratří a sester společného života" v Nizozemí po roce 1374. Nizozemské hnutí, seskupené kolem vlastní kongregace ve Windesheimu, se mohlo uchovat a rozvinout. Za panování Karlova syna Václava však dochází v Čechách k radikalizaci reformních snah, ke zvýšenému napětí mezi Čechy a Němci, zvláště na universitě a nakonec k husitskému hnutí. Někteří historikové (Eduard Winter, Johanna Girke-Schreiber a.j.) navrhují pojem Devotio moderna nelokalisovat a neomezovat jen na nizozemské hnutí, nýbrž poukazují na podobnost českého náboženského hnutí druhé poloviny 14. století a na myšlenkové kořeny a popudy v Čechách.

2. Ambrosiánský ritus

Karel IV. byl milovníkem cizích liturgií a kromě liturgie slovanské si oblíbil i liturgii sv. Ambrože, kterou Karel IV. za svého pobytu v Miláně poznal. Sv. Ambrož, biskup milánský od roku 374, je považován za jednoho z velkých církevních učitelů a vedoucích postav 4. století (nar. r. 339 nebo 333 v městě Trier, zemř. 397). Sám skládal hymny a zavedl je po příkladu východní liturgie do liturgie latinské. V době Karla Velikého byla ambrosiánská liturgie silně romanisována, zachovala si však vlastní podobu a bývá dodnes používána v milánské církevní provincii.

Jelikož chtěl mít Karel IV. tuto liturgii i v Praze, založil okolo roku 1354 na Novém Městě pražském kostel a klášter pro benediktíny, zasvěcený sv. Ambrožovi. První řeholníci byli Italové, později přibývalo řeholníků z Čech. Karel IV. obdržel od papeže dne 28. prosince 1359 privilegium, aby opati

obou nových klášterů -totiž slovanského sv.Jeronýma i sv.Ambrože- směli v přítomnosti císaře sloužit obě liturgie i mimo klášter. Klášter sv.Ambrože zanikl za husitských bouří.

3. Augustiniáni

Po svém pobytu ve Francii a v Lucembursku byl čtrnáctiletý Karel povolán svým otcem do Itálie, aby se tam podílel na zakládání a udržení vlády nad některými lombardskými a toskánskými městy. Během svého působení v Itálii získal Karel nejen důležité zkušenosti politické a vojenské, ale seznámil se též dokonale s italským duchovním životem.

Krátce po svém příchodu do Itálie pobýval Karel v Pávii a bydlel v klášteře sv.Augustina, kde je uloženo tělo tohoto velkého církevního učitele. Ludvík Bavorský, protivník Lucemburků, vyhnal opata a mnichy z tohoto kláštera, které potom Karel opět uvedl nazpět.

Tento klášter se stal v Itálii střediskem nové spirituality, která se prostřednictvím četných nových klášterů rychle šířila po celé Evropě.

Právě v době, kdy Karel pobýval v Pávii, byl založen dne 25.května 1333 pražským biskupem Janem IV. z Dražic první klášter řeholních kanovníků řádu sv.Augustina na území Čech a Moravy. Tento klášter byl postaven v Roudnici nad Labem, v městě, kde stál i opevněný hrad pražských biskupů a pozdějších arcibiskupů. Biskup Jan se vrátil v roce 1333 ze svého jedenáctiletého nedobrovolného pobytu při papežském dvoře v Avignonu zpět do Čech a přivedl s sebou znamenitého francouzského stavebního mistra Viléma z Avignonu, který vedl stavbu kláštera, kamenného mostu a biskupského hradu, postaveného podle vzoru avignonských paláců.

První řeholníci přišli nejpravděpodobněji z Pávie, ale nadále

směli býti dle vůle biskupa Jana přijímáni jen mniši české národnosti. Ve 14. století čítala tato komunita průměrně 30 členů. Roudnický klášter řeholních kanovníků řádu sv. Augustina se stal věhlasným střediskem vzdělanosti a české Devotio moderna. Nejen arcibiskup Arnošt z Pardubic, ale i král Karel IV udržoval s roudnickými augustiniány vřelé duchovní společenství. Četné byly i styky kláštera s Itálií, zejména s Pávií a Boloňí, odkud pronikal do Evropy ranný humanismus.

Kláštery řeholních kanovníků byly většinou samostatné nebo byly sloučeny se sesterským klášterem či okolními kláštery v kongregaci. Kláštery byly myšleny jako významná střediska spirituality a jejich úkolem byla péče bratrského a kněžského společenství, slavnostní liturgie, opisování a šíření knih, jakož i spisovatelská činnost, vědecká práce a duchovní služba.

Roudnický klášter byl proslulý svými statuty, známými pod jménem "Consuetudines Rudnicenses", přeloženo jako "roudnické zvyklosti". Mezi tyto zvyklosti patří opisování knih v určitých denních hodinách a rozdělení dormitoria, společné ložnice mnichů, na jednotlivé cely. K tomuto řešení musel dát papež souhlas, neboť bylo do té doby zvykem, že řeholníci užívali společné ložnice. Kromě šíření dobré náboženské literatury se věnovali augustiniáni v roudnickém klášteře intenzivně kontemplativnímu životu, studiu Písma sv. a děl církevních otců, na kterém zakládali svoji vnitřní, ne okázalou zbožnost.

Z Roudnice se šířil řád dále; byly založeny kláštery v Praze (1350), v Kladsku (1349/50), v Jaroměřích (1351), v Rokycanech (1361), v Sadské (1362), v Třeboni (1367), v Litomyšli, na Moravě pak ve Štamberku (1371), ve Fulneku (1389) a v Prosnicích (1391). "Consuetudines Rudnicenses" byly převzaty nejen od klášterů v Čechách a na Moravě, ale i od klášterů v Rakousku, v jižním Německu, v Polsku a v 15. století ve Slezsku.

Dalším řeholním řádem, žijícím podle řehole sv. Augustina jsou augustiniáni- eremité (poustevníci). Kromě duchovní služby v misijích a ve farnostech se věnovali profesorské činnosti a vědeckým studiím. Do Čech přišli již dříve než řeholní kanovníci sv. Augustina a sice v 13. století. Za doby Karla IV našli augustiniáni- eremité v osobě kancléře Jana ze Středy přítele a podporovatele. Učení augustiniáni- eremité od kláštera sv. Tomáše na Malé Straně v Praze patřili vedle františkánů a dominikánů k předním učitelům na nově založené universitě pražské. Mezi ně patřil Mikuláš Lounský, který byl delší dobu provinciálem řádu v Čechách. On byl též jeden z těch, kteří měli velký vliv na založení pražské university. Jeho řeholní bratr Jan Klenkok přednášel na universitě morální teologii a prosazoval v duchu ranného humanismu přijetí římského práva ve střední Evropě.

4. Kartuziáni

Mnišský řád sv. Bruna z Kolína nad Rýnem (zemřel r. 1101) nabyl největšího rozkvětu právě ve 14. století. Ke konci 13. století patřilo kartuziánům v Evropě 63 klášterů, ke kterým přibýlo ve 14. století dalších 101 a ve století patnáctém 43 klášterů.

První klášter na území německé říše vznikl ve štýrském městě Seitz roku 1165. Skoro dvě stě let později byl roku 1342 založen první klášter v českých zemích na území dnešní pražské čtvrti Smíchova, které tehdy ovšem leželo před hradbami Menšího města pražského pod vrchem Petřínem. Dodnes připomíná na Smíchově Kartouzská ulička místo tehdejšího kláštera.

Nová kartouza, nazvaná "Zahrada Panny Marie", vznikla z popudu převora Gottfrieda z kláštera v Nauerbachu u Vídně, který byl vizitátorem německo-slovanské církevní provincie. Na založení kartouzy Mariina zahrada se podílel hlavně český král Jan Lucemburský, který vystavil 1. února 1342 zakládací listinu.

Janův syn Karel, tehdy moravský markrabí a pražský biskup Jan IV. z Dražic potvrdili onu zakládací listinu. Když se Karel stal českým králem, obnovil 17. srpna 1342 na přání převora Michaela své potvrzení a ověřil zakládací listinu z roku 1342.

V zakládací listině vyjadřuje král Jan Lucemburský úmysl založit dle příkladu některých knížat dílo, které by proslavilo jeho jméno u příštích generací. Ale duševní otřesy oslepnutí krále v roce 1340 a rok poté úmrtí jeho dcery Markéty- byly nejspíš poslední příčinou k založení kláštera. Kronikář Beneš Krabice z Weitmile dodává, že král Jan, pamětliv onoho Božího napomenutí (Beneš Krabice míní zde sen Janova syna Karla o dauphinovi Guigovi z Vienne) a kaje se ze svých hříchů, založil zmíněný klášter a opatřil mnichy důchody a životními potřebami, kostel pak ušlechtilě ozdobil knihami, ornáty a klenoty.

Jan Lucemburský a syn Karel poznali kartuziánský řád na svých cestách do Avignonu, zastavující se v mateřském klášteře kartuziánů v Chartreuse u Grenoblu.

Nová kartouza byla určena pro převora a 24 mnichů. První převor Stibor byl českého původu, rovněž i mnozí mniši. Později, zvláště koncem 14. století Čechů ubývalo.

Kartuziáni slučují dohromady ideál mnišský a poustevnický a dodržují přísně řeholní řád. Kartuziánský ideál spočívá v modlitbě a rozjímání, v mlčení a samotě. Jejich způsob života je uchránil od neblahých dobových vlivů a proto- jako jeden z mála řeholních řádů- neměli potřebu jakékoliv reformy. Dokonce i ohnivý kazatel a kritik žebravých řádů Matěj z Janova uznává, že kartuziáni žijí svatě a bez poskvrny. Kartuziáni prováděli důsledný výběr mezi těmi, kteří se ke klášternímu životu chtěli rozhodnout a měli přísnou organizaci. Tak například mohla generální kapitula- každoroční

shromáždění převorů v mateřském klášteře velké Kartouze u Grenoble- rozhodovat o všech věcech každého kláštera, takže převor byl vlastně jen správcem kláštera a mohl být i při malých přestupcích řehole napomenut a trestán. Aby se zamezilo přestupkům a nedbalostem, jsou i dnes posíláni do klášterů vizitátoři, kteří dohlíží nad duchovním a hospodářským životem kláštera, přijímají stížnosti řeholníků a starají se o nápravu. K zabezpečení nezávislosti a nezástrannosti slouží i předpis, podle kterého nesmí vizitátoři navštívit ty kláštery, ve kterých již sami dříve působili jako řeholníci.

Kartuziáni měli pozvednout svým příkladem život křesťanů. Vcelku však nebyli kartuziáni jakožto kontemplativní řád veřejně činní- tak například zakazovaly stanovy z roku 1368 mnichům veřejně kázat mimo klášter- přesto byl jejich vliv na veřejné dění značný. Je známo, že převor Štěpán z kláštera Dolany pod Svatým Kopečkem u Olomouce disputoval s Janem Husem a s přívrženci Wicklita a byl jejich důsledným odpůrcem. Kartuzián Dionysius Rickel byl činný jako kazatel, doprovázeje kardinála Mikuláše z Kues na jeho vizitátorských cestách. Mezi smíchovským klášteřem a pražskou universitou byly čilé styky. Mistři a studenti z university navštěvovali smíchovskou kartouzu, navazovali osobní styky s řeholníky, používali knihy klášterní knihovny ke studiu, odkazovali klášteru bohaté dary a někteří vstoupili do řeholního společenství.

Významnou činností kartuziánů bylo pilné opisování knih, nebo spisovatelská činnost. Guido I(zemřel 1137), který jako první sepsal stanovy řádu, nazval tuto práci "kázáním Božího slova rukama", knihy mu byly "stálou potravou duší" a svědky Pravdy. Mezi kartuziány bylo i mnoho významných autorů literárních děl se spirituální tematikou; byly to modlitby, meditativní texty jakož i texty písní. Aby se zachovalo právě učení Církve a autentičnost myšlenek autorů, směly být Písmo sv., spisy církevních otců a liturgické knihy opisovány nebo opraveny jen podle knih, jež byly opsány nebo opraveny v hlavním, mateřském klášteře.

Podle dochovaných zpráv se těšila smíchovská kartouza přízni Karla IV., jeho syna Václava, pražských arcibiskupů i šlechty. Klášter navštěvovali i duchovní a prostí laikové. Karel IV. choval přátelské styky s převorem Janem Castoriem a obdaroval klášter bohatě dary a výsadami. Mezi šlechtou známe dobrodince: rodinu z Wartenberku, Jana z Kunštátu, Manju z Dražic, Wanka z Potštejna a jiné.

Velký přítel kartuziánů byl arcibiskup pražský Jan z Jenštejna (1378 - 95), který si nechal postavit ve svém pražském arcibiskupském paláci komůrku, kterou nazýval svojí "kartouzou" a v které se nechával po nějaký čas uzavřít. V arcibiskupském hradě v Roudnicích přijal jednoho dne 11 převorů kartuziánských klášterů, kteří se právě vraceli ze zasedání generální kapituly. Tato návštěva udělala na Jana z Jenštejna takový dojem, že si ji nechal ve věži roudnického hradu zachytit v obraze. To, že mu byl způsob života kartuziánů obzvláště blízký, svědčí i další malby, zachycující vedle utrpení Páně, útrapy pekla a radosti ráje též život kartuziánů. Je dochováno, že osobním vlivem Jana z Jenštejna u papeže Urbana VI zavedl řád kartuziánů svátek Navštívení P. Marie roku 1390.

Kartuziáni z kláštera Zahrada P. Marie navázali duchovní bratrství i s řeholními kanovníky z Dražic. Oba, sice různé, avšak duchovně blízké řády byly vedeny společnou snahou o obnovu náboženského a církevního života v Čechách.

Druhý klášter kartuziánů na české půdě vznikl roku 1376 v Tržku u Litomyšle, zásluhou tamnějšího biskupa Alberta ze Šternberka. Klášter byl vybudován zpočátku pro převora a 12 mnichů, k němu byly přiděleny 4 vesnice, mezi nimi i Dolany u Olomouce, kam se roku 1388 klášter přestěhoval. Prvním převorem tohoto kláštera byl Štěpán, známý jako protivník Jana Husa.

Další klášter u nás vznikl v Králově Poli. Do nových kartouz byli posíláni často mniši z kláštera Mariina Zahrada, pod jejímž dohledem bylo do roku 1400 založeno 5 nových klášterů, do dalších 2 přišli mniši ze sesterských klášterů smíchovské kartouzy, která měla v druhé polovině 14.století vedoucí postavení v celé severní německé a slovanské provincii. Roku 1386 byl zvolen generální kapitulou člen smíchovské kartouzy vikář Michael jako převor kláštera v Aggsbachu a kolem roku 1412 byl povolán jako převor kláštera do Frankfurtu nad Odrou známý Jan Rode, do té doby rovněž činný ve smíchovském klášteře.

Pod vlivem tohoto kláštera vznikly kartouzy Boží milosti u Štětína (1360) a kartouza Ráj P.Marie u Gdaňska (1381).

Církevní rozkol v roce 1378 měl za následek i rozkol uvnitř řádu v roce 1381. Generální převor Wilhelm Raynaldi spolu s jinými z generální kapituly se hlásili k francouzskému protipapežovi, takže sám papež Urban VI., sídlící v Římě, se musil vmísit do záležitostí řádu. Po vyhlášení církevního rozkolu se hlásili pražští kartuziáni -jako ostatně celé Čechy- k papeži Urbanovi VI., zatímco německé kláštery zaujaly nerozhodné stanovisko. Papež Urban VI. pověřil v roce 1381 převora smíchovského kláštera Jana Castorise k vedení obou německých provincií, který se snažil poslušnost německých klášterů upevnit. Ke konečnému sjednocení kartuziánského řádu došlo ale až v roce 1410.

Nejen převor Jan Castoris (1363-82), ale i jeho nástupci Albert (1382-92) a Hermann (1392-1407) byli zvoleni jako vyzitátoři severoněmecké provincie.

V důsledku husitských bouří se podmínky pro kartuziány v Praze a v českých zemích zhoršily. Kartuziáni se postavili proti učení Husově, prý i schvalovali jeho upálení a byli proti přijímání pod obojí způsobou. Snad je toto hlavní důvod, proč po smrti krále Václava IV., dne 17.srpna 1419 rozvášněný dav

vyhnal mnichy z kláštera. Za husitských válek byly kartouzy v Dolanech a v Králově Poli zničeny, později se ale opět vzchopily k životu a zanikly až v josefínské době. Pokusy o znovuzaložení kláštera v Praze v 15. a 16.století se však nezdařily.

5. Ostatky

Karel IV. je znám jako horlivý sběratel ostatků, které získával v nejrůznějších zemích Evropy. V této zálibě byl podporován pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic. Praha se měla stát pokladnicí říše a místem památek na život křesťanských světců a světic. Karlova Praha byla významným poutním místem Evropy. Ostatky nechával Karel IV. vkládat do vysocě cenných relikviářů. Karel IV. ostatky nejen sbíral, nýbrž je i rozdával. Například v klenotnici chrámu v CÁCHÁCH jsou dochovány některé dary od Karla IV., z nichž je nejznámější busta Karla Velikého v životní velikosti, která uchovává lebku Karla Velikého a jeho císařskou korunu.

Po korunovaci v CÁCHÁCH na německého císaře v roce 1349 se rozhodl Karel IV. po dohodě se synem Ludvíka Bavorského nechat převést korunovační klenoty říše německořímské z Mnichova do Prahy. O Květné neděli (21. března) roku 1350 byly pak říšské korunovační klenoty převezeny. Sám Karel IV. vyšel vstříc průvodu na Vyšehrad v doprovodu arcibiskupa, kněžstva, šlechty a lidu. Mezi vlastní říšské korunovační klenoty patřily jmenovitě: zlatá koruna říšská Karla Velikého, suknice, plášť, říšské jablko s křížem, rukavice, žezlo a velký prsten. Dále náležely mezi říšské korunovační klenoty zlatý kříž, do něhož bylo vloženo kopí, kterým byl podle tradice Kristus Pán proboden na kříži, jeden hřeb, kterým měl být Kristus přibit, část břevna sv. kříže, meč Karla Velikého z boje proti pohanům, rameno sv. Anny a zub sv. Jana Křtitele.

Říšské korunovační klenoty byly nejprve uloženy a vystaveny v chrámě sv. Víta na Pražském hradě. V roce 1348 započal Karel IV. s výstavbou královského hradu Karlštejna, který byl kolem roku 1355 (57 ?) hotov k obydlení a sloužil jako pokladnice říšských a královských korunovačních klenotů.

Jedny z nejstarších dochovaných nástěnných maleb na Karlštejně se nalézají v kapli P. Marie. Malby zachycují Karla IV., jak přijímá trn z Kristovy trnové koruny a vkládá jej do relikviáře ve formě kříže. Toto dílo patří k nejdokonalejším portrétům Karla IV. a dokumentuje obrazem jeho vroucnou zbožnost a úctu k ostatkům svatých.

K uctění říšských korunovačních klenotů byl ustanoven pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic zasvěcený svátek v Čechách "Den svátostí", kdy byly zmíněné svátostniny ukazovány i prostému lidu. V tuto dobu pak přicházelo do Prahy mnoho poutníků i z ciziny, kterým byly udělovány velké odpustky.

V padesátých letech získal Karel IV. v mnoha zemích Evropy nejruznější ostatky světců, které nechal na oktávu sv. Štěpána prvomučedníka -2. ledna 1354- převésti do kostela sv. Víta. V žádné době nebylo nashromážděno v Praze tolik ostatků svatých jako za vlády Karla IV. Jen kostel sv. Víta choval v této době 13 rakví s těly svatých a 25 hlav -mezi nimi hlavy sv. Václava a sv. Sigmunda-. Karel IV. chtěl shromáždít památky na nejstarší křesťanskou dobu, až do doby apoštolské a do doby života a utrpení Kristova. Mezi ostatky byly i mnohé kuriozity a části i nepravé památky nebo podvrženiny.

V seznamu ostatků svatých z roku 1368 se uvádí m. j. tyto: hlava apoštola Bartoloměje, sv. evangelistů Lukáše a Marka, mučedníka Štěpána, ruka sv. Lazara, bratra Maří Magdaleny a Marty, vlasy Maří Magdaleny, plénka Ježíše Krista dítěte, částka jesliček, část nesešivané suknice Kristovy, utěrací šátek Kristův, ubrus od poslední večeře Páně, část šarlatového roucha a bílého pláště, jimiž byl Kristus při svém utrpení

přioděn, část provazu, jímž byl Kristus svázán, dva trny z trnové koruny Kristovy, dokonce i krůpěje Kristovy krve, kámen ze skály, která pukla při smrti Spasitelově, částka pásů, roucha a závoje P.Marie, část palmové větve, kterou nesl sv.Jan při pohřbu Mariině a mnohé další.

Roku 1354 získal Karel IV. v Akvileji část latinského rukopisu evangelia sv.Marka, o kterém se tvrdilo, že pochází z rukou samého evangelisty. Z Cařihradu prý byly poslány Karlu IV. kosti Abraháma, Isáka a Jakuba císařem Paleologem.

Králova záliba se kryla s podobnou zálibou tehdejších ranných humanistů, kteří shromažďovali různé antické památky. Pro lid, který neuměl z velké většiny číst a psát, se staly ostatky svatých předmětem rozjímání o životě a utrpení Kristově a jeho svatých následovníků. Bezespору měl být tímto oslaven sám Bůh.

Leckdy však vábila k poutím za ostatky jen zvědavost a touha spatřit nové věci, jak píše Tomáš Kempenský. A dále dodává: "ti, kteří často chodí na poutě, bývají zřídka svatými."

Středověká pouť bývala většinou dalekou cestou. Mezi poutníky se nalézaly všechny společenské vrstvy: od králů a šlechticů až po žebráky. Počet poutníků převyšoval mnohdy počet obyvatel města. Podle kronikářů to byly leckdy desetitisíce poutníků. Při ukazování relikvií z města Andechsenu v roce 1392 v Mnichově (který čítal tehdy asi 10.000 obyvatel) bylo napočítáno za pouhý den až na 40.000 poutníků! Na základě tohoto srovnání si lze přibližně představit, kolik poutníků z Čech i daleké ciziny se v Praze sešlo.

11. Universita a rozvoj věd.

1. Středověká universita a věda.

Slovo "universita" je odvozeno z latinského "universitas". Toto slovo má pak dva významy:

- a/ universitas magistrorum et scholarium - což znamená celé těleso nebo celou společnost vyučujících a vyučovaných,
- b/ universitas literarum - všechno, co je vyučováno.

Universita v moderním slova smyslu znamená státní, církevní nebo privátní zařízení, které slouží výučbě a péči o vědu, výzkum a vzdělání. Má právo samosprávy, samodoplňování z řad učitelů a právo k promoci. Je to původní forma vysoké školy.

Ve středověku vznikly university z původního "studium generale", kde se vyučovalo teologii, právu a lékařství. Toto studium má svůj původ již v antice, kde se na jedné straně vyučovalo řeči a řečnickému umění a na druhé straně matematice a hudbě. V době helenistické se z těchto předmětů vyvinulo sedm svobodných umění, která se rozdělovala na trivium a quadrivium. Trivium zahrnovalo gramatiku, rétoriku a dialektiku; quadrivium obsahovalo aritmetiku, geometrii, hudbu a astronomii. Později se studentům přednášela nejprve gramatika, rétorika, dialektika a matematika a když z těchto předmětů úspěšně složili zkoušky, získali titul bakaláře; pak směli dále studovat logiku, fyziku, metafyziku, etiku, politiku, astronomii a geometrii. Po složení zkoušek i z těchto předmětů získali titul mistra a směli vyučovat také na universitě.

Universita vznikla ze "studia generale" tím, že se vytvořila právnícká sdružení, která obdržela císařská privilegia a papežské buly a díky tomu získala právo vyučovat obecné učení pro všechny zapsané studenty. Zde vidíme původní dva významy slova "universitas" spojeny již v jeden.

Musíme si připomenout, že bylo potřeba jak císařského privilegia, tak i papežské buly; obě hlavní moci středověku, jak církevní tak světská, musely dát souhlas k založení "obecného učení" - university.

Na universitách se vyučovalo totiž všem církví uznaným vědám. Proto bývalo toto vyučování původně zakládáno u klášterů, jako klášterní školy, aby tak církev měla dohled nad tím, co a jak se vyučuje. Vyučování se dělo ve formě přednášky - lectio - ve které byly vyloženy texty, tyto byly komentovány a ve formě diskuze -disputatio - si je studenti mohli lépe procvičit a zapamatovat. Vyučovacím jazykem byla latina a to proto, aby bylo možno přednášet na všech universitách Evropy.

z kterékoliv země mohli jít studovat na kteroukoliv universitu a mistři směli vyučovat po celé říši. V té době ještě existovala jednota víry a jazyka. Ovšem i v této době existovalo jisté rozdělení na universitách - na fakulty a na "národy". "Facultas"-označovalo původně vědu, později korporaci učitelů a studentů jednoho oboru. Na universitách existovaly 4 fakulty: právnická, theologická, medicíny a artistská. Universitní "národy" byly samosprávné korporace společné pro studenty a vyučující (mistry a bakaláře), které měly hájit zájmy svých členů a uplatňovaly se zejména při obsazování akademických funkcí, určování examinátorů pro bakalářské a mistrovské zkoušky, a v nichž se dbalo zásady poměrného zastoupení. Rozdělení na národy ještě znamenalo pouhé rozdělení podle světových stran, odkud studenti či mistři pocházeli. Teprve koncem 14. a začátkem 15.stol. začíná slovo "natio" získávat dnešní význam "národ".

2. Pokusy o založení university v Praze.

Jak jsme již řekli, byly školy zakládány hlavně u klášterů, existovaly však i městské a farní školy. Důvodem pro zakládání škol bylo stále větší množství úřadů pro vedení písemností. Vydávaly se listiny měšťanů, šlechticů a listiny panovnické - význam písemností vzrůstal i tam, kde dříve stačila ústní dohoda. Vzrůstala důležitost zpráv soudu a tím i důležitost městských desek. Dokumenty se psaly latinsky, a proto se na školách vyučovalo hlavně latině. Stále vzrůstající množství písemností zvyšovalo i všeobecnou informovanost i gramotnost národa. Jak jsme již slyšeli, pojem národ neměl ještě dnešního významu a proto bude lépe používat slova jazyk. Toto slovo znamenalo totiž oboje: jazyk i národ.

Do českých zemí bylo zavedeno slovanské písmo a slovanská liturgie již v 9.stol. a tím byly tyto země kulturou slovanskou ovlivněny dříve než ostatní slovanské země. Tento vliv trval až do doby, kdy politické změny v 11.stol. přinesly kulturu latinsko-německou. Ačkoliv se n.př. na Vyšehradě i poté vyučovalo slovanské literatuře, české země patřily pod mohučské arcibiskupství a vliv slovanské liturgie počal mizet. Již však v 10.stol. existovala škola na Budči, počátkem 11.stol. byla založena škola u svatovítské katedrály, existovaly školy při některých kapitulách, jako u sv. Apolináře, sv. Jiljí, při probošství a kapitule na Vyšehradě. Můžeme tedy děkovat péči církve, že se v té době zvyšovala gramotnost v českých zemích. Concilem Lateránským z r. 1215 bylo požadováno, aby každý biskup při katedrále měl jednoho mistra, který by tu dohlížel na učení. Protože však v té době nebylo učení vyššího ani v česky ani v německy mluvících zemích, museli studenti chodit za studiem až do Itálie nebo do Francie, nejčastěji do Paříže.

kteřá byla navštěvována studenty z celého světa. Zákony každé země byly jiné a proto r.1200 král Filip August rozhodl, že studenti pařížských škol mají vytvořit speciální společnost zvanou "universitas", která bude vyjmuta z jurisdikce města a bude se řídit vlastními zákony. Představitel této společnosti měl být nazýván "rector universitatis". Toto rozhodnutí krále bylo potvrzeno i hlavou církve, papežem Inocencem II. r.1213. Všimněme si faktu, že to opět byly dvě nejvyšší autority, světská a církevní, které musely dát svůj souhlas ke změnám v církevním učení.

V českých zemích získal Vladislav II.r.1158 dědičně titul krále a později, r.1212 byla Fridrichem II.vydána Zlatá bulla sicilská, která přiznávala českému panovníkovi dědičně královský titul. V druhé pol.13.stol. bylo zakládáno v českých zemích stále více měst a význam království stále vzrůstal. Ve škole na Vyšehradě se čeští diplomaté učili literatuře a diplomacii a protože později, za Přemysla Otakara II.vzrůstala administrativa zároveň se zvětšová ním státu, bylo nutné i lepší vzdělání úředníků pro lepší vedení státu. Byla proto pocitována nutnost založit studium generale namísto již nevyhovujícího studia partikulare. Král Václav II. přišel s touto myšlenkou a chtěl založit toto vyšší studium v Praze r. 1294. Protože do té doby bylo v Čechách staré rodové právo, zůstávala značná moc v rukou české šlechty, která se zřejmě domnívala, že by vyučováním a zvláště zavedením římského práva v Čechách přišla o svá privilegia a výsadní postavení a postavila se proti královu návrhu.

3.Myšlenka a uskutečnění Karlem IV.

Za vlády Karla IV.byla již situace poněkud jiná. V Praze bylo již arcibiskupství a české země tím byly na německých méně závislé. Karel IV. byl římským císařem a českým králem a měl značnou podporu i svého někdejšího vychovatele, Petra Rogera, nyní papeže Klementa VI.(1342-1352). Při návštěvě Avignonu v l.1339 a 1346 s ním Karel zřejmě mluvil, protože je jinak těžko vysvětlitelný papežův dopis Karlovi z 26.1.1347, v němž svoluje k založení studia generale v Praze. Tento list povoluje zřízení všech dovolených fakult se všemi právy, jimiž byla obdařena i jiná obecná učení. Důvody pro to jsou, že ani v dědičném království českém ani v sousedních zemích obecné učení neexistuje, čili by v Praze bylo velmi užitečné; že město Praha, které je i sídlem arcibiskupa, je vhodně položeno uprostřed tohoto království a k tomuto účelu by se hodilo i proto, že je zde tradice učení zvláštního a bylo by proto přirozené je povýšit na studium obecné. Také proto, že se Praha nalézá na místě zdravém, navštěvovaném mnoha lidmi a že je tam hojnost potravin a jiných životních

potřeb, bylo by toto učení dobře zajištěno. Král Karel IV. vydal pak jiný list 7.4.1347, kterým jako císař římský a král český projevuje svůj zájem o to, jak by své dědičné království české, které je obdařeno přirozeným bohatstvím, bylo také možno obohatit větším množstvím moudrých mužů. Aby loyální obyvatelé království, kteří hladoví po plodech vědění už se nemuseli namáhat je získat v cizích zemích, ale aby našli stůl vědy prostřeny doma, aby nadaní žáci nemuseli žebrat v cizích krajích po uspokojení jejich touhy po vědění. Aby naopak přicházeli jiní z cizích krajů se podělit s nimi o toto potěšení v Čechách. Proto se rozhodl založit studium generale - obecné učení - v tomto hlavním a jemu zvláště milém městě Praze, které je jak svým bohatstvím, tak i svou kouzelnou polohou k tomuto účelu mimořádně vhodné. Všichni doktoři, mistři i studenti na všech fakultách budou užívat zvláštních privilegií a ti nejlepší obdrží odměny královské. Všichni, kteří se vydají do Prahy studovat, budou po celé cestě pod jeho ochranou a v Praze budou užívat privilegia, imunitu a svobodu, jako jsou poskytnuty doktorům a studentům v Paříži a Bologni. Potvrzeno to bylo zlatou bullou.

Že král Karel IV. myslel i na budoucí vliv university, vidíme už i v plánech založení NOvého Města Pražského z r.1348, kde se zmiňuje o tom, že z tohoto podstatného zvětšení Prahy bude mít užitek i pražské učení a naopak. Ve třetím dokumentu ze 14.1.1349 z titulu císaře římského a krále českého Karel sděluje, že, ačkoliv je jeho povinností starat se o blaho všech poddanných v celé svaté říši římské, přesto je jeho mysl do jisté míry poutána vnitřní láskou ke zděděnému království Českému, které by proto chtěl poctit zvláštními výhodami. Proto potvrzuje universitě v Praze stejná práva, výhody privilegie, svobody, úlevy a zvyky, jaké byly uděleny jeho předchůdci ostatním universitám.

Těmito třemi listinami je dostatečně vysvětleno a podloženo založení obecného učení v Praze. Nesmíme ale zapomenout, že zde byl i problém podpory nebo naopak nesouhlasu české šlechty. Ačkoliv se někteří šlechtici dívali s nedůvěrou na založení university, byli i tací, kteří věděli o významu vědy. Také mnozí vzdělaní mužové, kteří navštívili Paříž, rádi viděli universitu i v Praze. Ve středověku se říkalo, že Itálie má papeže, Německo císaře, Francie Universitu. Tak velký význam tehdy učení mělo.

Karel IV. věděl, že jeho děd, Václav II. ztroskotal při úmyslu založit universitu v Praze, na opozici šlechty. Proto se také obrátil na český sněm a žádal jej o souhlas. Nežádal ani sjezd německý, ani souhlas kurfiřtů, jak to obvykle dělal jindy. V dokumentu z r.1356 se k tomu vrací se slovy, že studium generale v Praze bylo vytvořeno rozhodnutím krále českého na žádost knížat, hrabat a prominentních obyvatel Českého

království. I to jak byla potvrzena listina o založení university, svědčí o zvláštním významu, jaký mu Karel přikládal. Před založením vydal Karel IV. devět dekretů pro italské university, ale žádný nebyl v takovém provedení jako listina pražská, která byla zdobená a měla zlotau pečeť.

Ještě bychom snad měli vědět, z čeho bylo učení financováno. Náklad na zřízení university a na všechny její potřeby byl uhrazen z národního jmění králem českým a sbírkou mezi českým duchovenstvem.

4. První mistři.

Už v zakládací listině university slibuje Karel IV. nově příchozím doktorům i mistrům svou ochranu a privilegia, protože, jak už víme, si chtěl zajistit dostatek učitelů. Pro získání dalších napsal řádové generální kapitule bratří kazatelů, konané v Bologni, že by rád, aby tato řehole poslala do Prahy osoby způsobilé, které by tam studovaly pro dosažení mistrovství svaté theologie a také jako mistři přednášeli, aby se pražská universita těšila týmž úspěchům, jako se honosí učení pařížské a oxfordské. Aby pak zajistil učební místnosti pro mistry, daroval universitě židovské domy a zřídil v nich kolej, kde by mohli přednášet a disputovat. Zřídil pro ně knihovnu a věnoval jim knihy potřebné ke studiu. Takto zařízená kolej se pak honosila Karlovým jménem. Jako obydlí byl mistrům v hrazen Lazarův dům ve Větším Městě Pražském. Aby zajistil kvalitu vyučování, nařídil, aby v koleji "bylo ustavičně 12 mužů ozdobených mravy i vědomostmi, kteří jsou zjevně mistry ve svobodných uměních." Deset z nich mělo studovat ve svatém bohosloví "k povýšení víry pravé a k slávě i ke cti všemohoucího Boha", zbylí dva pak měli číst, jeden v Bibli a druhý v knihách sentencí a všichni měli vyučovat: "ve svobodných uměních scholastických, způsobem podle zvyklostí obecných učení" (Psáno 30.6.1366)

O zajištění platů pro první učitele se staral první kancléř pražské university Arnošt z Pardubic. R.1352 uložil vyššímu duchovenstvu mimořádnou daň na zabezpečení prvních pražských profesorů.

První učitelé byli získáni z již existujících škol partikulárních řádů Dominikánů, Františkánů a Augustiniánů, dále pak i z ostatních universit nebo z řádů v cizině, přičemž tito byli k tomuto účelu povýšeni papežem na mistry, aby směli v Praze vyučovat. Prvním lektorem pražské kapituly a současně i profesorem theologie na pražské universitě se stal mistr Štěpán, doktor vysokého učení Bolognského. Z dalších mistrů, kteří přednášeli theologii, byl Jan Moravec z řádu Dominikánů, jenž studoval theologii v Paříži a Oxfordu a byl na žádost Karlova papežem r. 1348 povýšen na mistra. Dalším lektorem theologie byl Vojtěch Bludův

/Albertus Bludonis/, z Řádu Menších bratří, z českého rodu panského, který také předtím studoval v Paříži; mistr Mikuláš z Loun přednášel v klášteře u sv. Tomáše v Menším Městě Pražském. Dalším lektorem theologie byl zřejmě Petr z Bíliny z řádu Dominikánů a ještě jeden lektor theologie byl někdo z řádu Cisterciáků, ale jeho jméno se nám nezachovalo. Medicínu přednášel mistr Baltasar z Tuscie (Domažlic?), který byl lékařem Karlovým. Svobodná umění přednášelo také několik mistrů, jako n.př. jakýsi Walter, který pak směl na škole Týnské přednášet i medicínu.

Jeden z prvních studentů, který dokončil pražské učení, byl Boreš Maníkův z Prčic, který pak přednášel právo církevní. Jiný mistr učení svobodných byl Konrád Matějův z Domažlic, který později obdržel kano-nictví Vyšehradské. Jak vidíme z let pozdějších, přibývá jmen studentů i mistrů, kteří dosáhli universitních stupňů, ale zároveň také vidíme, že stále přibývá jmen německých. Na př. r. 1362 byl mezi 6 mistry svobodných umění jen jeden Čech, ostatní byli Němci. Z r. 1365 je zachován další seznam 32 osob, mistrů a bakalářů university pražské, z nichž většina je Němců; Češi, Poláci a Uhři tvoří v tomto seznamu menšinu. Když si tak projdeme tyto první seznamy, vidíme, že první profeso-ři pražského učení byli vesměs rodilí Čechové, kteří získali vzdělání na jiných universitách. Teprve postupně získávali převahu cizinci, po-něvadž díky silné ochraně Karla IV. vzkvétalo učení pražské a do Prahy přijíždělo studovat stále více studentů z jiných zemí, aby tam získali universitní vzdělání.

5. Organizace university.

Jak už vyplývá ze zakládací listiny pražské university, měla být založena podle příkladu dvou universit: pařížské a bolognské. Zřejmě proto, že Karel znal dobře učení pařížské z doby svého mládí a Arnošt z Pardubic studoval v Bologni. Může prý se dokázat téměř doslovná shoda se statuty university bolognské. Pražská universita byla tedy podobně rozdělena na čtyři "národy", jak tomu bylo na těchto dvou univer-sitách. Jak na pařížské, tak i na bolognské universitě měli však domácí žáci a mistři tři hlasy, zatímco na pražské tomu bylo jinak. V Bolo-gni i v Paříži měli cizinci pouze jeden hlas (byli zastoupeni pouze v jednom národě), v Praze měli cizinci možnost zastoupení ve všech čtyřech národech, Češi pak pouze v Českém. Tyto čtyři národy byly: Bavorský, Český, Polský a Saský. Stačí jen trocha představivosti a ne-patrná znalost polohy Čech v Evropě, abychom viděli na první pohled,

jaký problém vznikl na první universitě v Čechách. V Bavorském i Saském národě měli Němci jasnou převahu, v Polském bylo také mnoho německy mluvících studentů a mistrů a do Českého národa připadali také Němci narození v Čechách.

Pražská universita byla tak jako její vzory, pařížská i bolognská, rozdělena na 4 fakulty. Byly to: theologická, juristická, fakulta medicíny a fakulta artistská. Nejvýznamnější byla theologická, po ní následovala právnická. Tato a další dvě byly rozděleny na dvě části. Na právnické se vyučovalo právu římskému a kanonickému, na artistské se vyučovalo trivium a quadrivium, na medicíně všeobecné medicíně a chirurgii. Studium na artistské fakultě bylo vlastně přípravným stupněm pro studium theologie. Měla-li se pražská universita řídit vzorem pařížským, kde vedení bylo v rukou mistrů, muselo ovšem nutně docházet ke konfliktům se způsobem, který byl zaveden na universitě v Bologni, podle kterého se pražská rovněž měla řídit. V Bologni se studovalo převážně právo a poněvadž na studium práva se přihlašovalo zásadně již lidé starší, kteří již měli za sebou jistou služební dráhu při nějakém církevním úřadě, platili si vlastně své mistry a profesory. Díky tomu, že také sami studovali právo, mohli také stát v čele fakulty a spravovat její záležitosti. V Bologni tomu také tak bylo, celá universita byla v rukou studentů a v Praze se právnická fakulta r.1372 oddělila od ostatních tří fakult a měla s nimi společné pouze vyšší orgány, jako na příklad úřad kancléře.

Učitelé i žáci byli zapsáni do matriky obecného učení a složili stejnou přísahu. Tím byli současně členové i podřízení - membra et supposita - university a rektora. Jako takoví užívali stejných práv, stejné ochrany, stejného stavu před soudem, mohly na ně býti uvaleny stejné tresty a stejné daně. Byli ovšem také předvoláváni k jednání o věcech university. Vedení však leželo plně v rukou doktorů a magistrů. Tito tvořili řídicí shromáždění, nebo orgán pražské university a studenti byli k těmto shromážděním pouze svoláváni, aby vyslechli rozhodnutí. Při volbě rektora měli studenti jeden hlas, ale brzy ztratili aktivní volební právo. Studenti byli vlastně z vedení a ostatních záležitostí university vyloučeni, byli tedy pouhými posluchači. Řízení university bylo tím v rukou starších a zkušenějších, kteří díky svým zkušenostem a díky platu byli také zodpovědnější za chod university. Studenti museli být ovšem také voláni k volbě rektora. Tento skládal také do jejich rukou svou přísahu a oni se mu také přísežně zavazovali k poslušnosti. Rektor stál v čele university, poprvé byl zvolen v r.1358. Nejdříve byl volen na jeden rok, později na půl roku. K dispozici měl poradní sbor prokurátorů

a měl předkládat všechna důležitější rozhodnutí valnému shromáždění. Úřad kancléře byl již r.1348 vložen do rukou pražského arcibiskupa. Kancléř propůjčoval akademické tituly a zastupoval universitu právně na venek. V nepřítomnosti byl zastoupen vícekancléřem. Od r.1405 byly úřady rektora a vícekancléře spojeny v jeden.

Rozdělení na "národy" nezpůsobovalo žádné zvláštní problémy až do doby, kdy se rozhodovalo o rozdělování či získání míst mistrů v kolejích. Pak teprve se ukázala nevhodnost tohoto rozdělení. Protože vědecké hodnosti udělované na kterékoliv universitě platily i v Praze a naopak pražské tituly i jinde, stávala se Praha postupně střediskem studentů z německy mluvících krajů, stávala se jakýmsi duchovním centrem celé Říše. Přesto, že se vyučovalo latinsky a pojem "národ" měl ještě jiný význam, počalo se brzy probouzet mezi českými mistry a studenty vědomí, že jsou na universitě ve středu Čech zatlačováni do pozadí a ztrácejí právo na ní rozhodovat.

Jednu významnou skutečnost však nesmíme zapomenout, že totiž pražská universita také ovlivňovala přímo vyučování na českých školách partikulárních, kterých bylo v Čechách poč.14.stol. asi 35. Rektor měl právo na ně dosazovat magistry a bakaláře artistské fakulty a měl nad nimi také dohled. Tím získal rektor dohled nad školstvím v celých Čechách.

6.Vliv pražské university na duchovní život Evropy.

Jméno pražského učení se šířilo po celé Evropě a proto můžeme v kronice z r.1375 od Beneše z Weitmile číst, že do Prahy přicházeli studenti z Anglie, Francie, Lombardie, Uherska, Polska a ostatních okolních zemí. Jak jsme již řekli, převaha cizinců na universitě v Praze stále vzrůstala a po založení university v Krakově r.1364, kam odešli hlavně Poláci a v Pecs v Uhrách r.1365, kam přešli opět Maďaři, zůstává na naší universitě většina Němců. Ta se sice poněkud snížila po založení universit v německy mluvících oblastech: ve Vídni r.1365, v Heidelbergu 1368, v Kolíně n.Rýnem 1388 a v Erfurtu 1392, ale přesto mají Němci většinu při hlasování. Tři hlasy proti jednomu českému. Jak velké množství mistrů asi mohlo odejít na nově založené university si můžeme uvědomit, když víme, že v době prvního rozkvětu pražského učení v l.1372-89 na něm studovalo asi na 10000 studentů.

Myslím, že by bylo vhodné vyložit, jaké se asi na universitách vyskytovaly názory na svět a církve, abychom si připomněli, že z pražského učení vyšli nejen mistři, ale i jejich názory a učení.

Asi od 9.do 15.stol. to byla scholastická filosofie, která se snažila pomocí rozumu vysvětlit pravdu křesťanského učení a dokázat božskou au-

toritu církve. Z tohoto filosofického směru se ale ve 14. stol. vyvinul "nominalismus", učení, které se ujalo v Paříži v l. 1339-1349 a bylo odtud přeneseno i do Prahy v šedesátých letech 14. stol. Nominalismus zdůrazňoval, že záležitosti božské jsou ve své velikosti a hloubce pouhým rozumem nepochopitelné a proto také nevysvětlitelné.

Protikladem nominalismu byl realismus. Aristotelův realismus n. př. tvrdil, že všeobecné pojmy jsou obsaženy v jednotlivých věcech, nominalismus to popíral a tvrdil, že jsou to jen subjektivní pojmy bez existence, žijící jen v lidském myšlení, že jsou pouhými jmény. Proto to označení nominalismus od slova "nomen". Tímto vysvětlením ovšem nominalismus vyloučil všeobecnou existenci věcí a tím i dosud platné učení scholastiky, že Bůh je prapůvodem všech věcí, které můžeme svými smysly rozoznat. Tím se stal Bůh lidskému rozumu něčím nepochopitelným. Nominalismus tím oddělil rozum od víry. Ve 14. stol. Angličan Wilhelm Occam rozvinul tuto teorii tak daleko, že tvrdil, že pravdy víry mohou být často dokonce v rozporu s rozumem. A nominalisté pak tvrdili, že učení víry stojí nad rozumem, aby se snad vyhnuli pronásledování ze strany inkvisice.

Tímto učením byl člověk donucen se na jedné straně věnovat buď slepé víře nebo zase zkoumat síly přírodní rozumem. Pokud nemůžeme Boha poznat rozumem, řekli si mnozí ve 14. stol., budeme zkoumat věci rozumu přístupné, viditelné, tedy přírodu. Tím můžeme mluvit o začátcích studia přírodních věd již ve 14. stol. Jeden z nominalistů, Buridan, byl se svou "impetus" teorií /o pohybu těles vržených do prostoru/ předchůdcem klasické fyziky. Jeho názory se dostaly z pražské university do Krakova, kde je o století později dotvořil Koperník.

Jak jsme se dozvěděli, nominalisté oddělili poznatelné od nepoznatelného, rozum od víry, svět od Boha a toto vše se obrazí v německé mystice 14. stol. ve vyjádření vztahu "Gott und ich". Toto samostatné "já" počíná existovat, přestává být závislé na zprostředkování vztahu s Bohem pouze skrze kněze. Kněz ztrácí na významu a vzrůstá význam církve jako celku. Nyní už nejenom kněz, ale i laik, podle těchto názorů, může se spojit s Bohem. A právě tyto myšlenky byly ve 14. stol. intensivně probírány na pražské universitě. "Může se laik spojit denně s Bohem pomocí svatého přijímání jako to činí kněz, anebo smí přijímat jen jednou ročně?" Tím se dostal do popředí dosud přehlížený obyčejný člověk a význam kněžství se zmenšoval. Tím se ovšem počala také nabolívat celá hierarchie církve, když kněz již nebyl nepostradatelný a se strukturou církve se počala sesouvat i celá stavba tehdejší společnosti.

Se vzrůstajícím zájmem o obyčejného člověka vyvstala i otázka, zdali by neměla být také bible přeložena do mateřského jazyka, aby byla všem lidem a ne jen kněžím přístupná. A pochopitelně se vynořila i otázka, proč by nemohly být i bohoslužby v mateřském jazyce.

Názory, které tvrdily, že když se budou laikové moci denně spojit s Bohem při svatém přijímání, bez prostřednictví kněze, se vyvinuly v názor, že každý člověk vlastně je knězem. S tím přišel i názor, že když kněz může denně přijímat Tělo i Krev Páně v podobě chleba a vína, že totéž mohou i laikové. A právě tyto dva poslední názory byly pak jedněmi z hlavních myšlenek za které bojovali Husité. Myšlenky přijímání Těla i Krve Páně se opírala o t.zv.myšlenku původních křesťanů, kdy ještě nebyli ani papež ani kardinálové. Tyto názory vlastně vylučovaly existenci celé církevní hierarchie 14.stol.

Jaké se ještě probíraly při disputacích otázky?

Ve 14.stol. vznikl na pražské universitě konflikt, který začal magistr Heinrich z Oyty. Ve své thesi položil otázku, jestli může kněz, který žije v konkubinátě, kázat o cudnosti. A co víc, zda tento kněz pak může podávat svátost oltářní? Tím byla hodnověrnost kněze, žijícího ve smrtelném hříchu postavena v potaz a zároveň s tím i hodnověrnost církve, která toto připouští. Bylo totiž známo, že většina kněží žila takovým způsobem. Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova, poradce arcibiskupa v církevních otázkách, obžaloval Heinricha u papežské kurie a Karel IV. jej donutil opustit Prahu. Nemohl připustit, aby byl někdo na universitě, kdo je obviněn z kacířství. Později byl veden proces proti Heinrichovi a ten prohlásil své názory za pouhou akademickou debatu. Poprvé se tím vynořil příklad t.zv. dvojí pravdy. Osud obou mužů, heretika i jeho žalobce, je zajímavý. Heinrich byl povolán na Sorbonnu, ale Vojtěch, který tam byl dříve rektorem tam nesměl vyučovat, jeho kritika byla příliš otevřená.

Z dalších reformátorů, kteří přímo ovlivnili reformní hnutí na pražské universitě, je nutno jmenovat Konráda Waldhausera, Matěje z Janova, Jana Milíče z Kroměříže a Tomáše ze Štítného. Konrád Waldhauser kázal proti zkaženým mravům v církvi i mezi obyčejným lidem a byl proto povolán Karlem IV. z Vídně do Prahy, aby zde pokračoval ve své činnosti. Konrád kázal hlavně v Týnském chrámě. Pod vlivem jeho kázání lidé litovali svých hříchů, ženy odkládaly své šperky, lichváři vraceli své zisky a přestali vyžadovat úroky a dluhy. Jan Milíč z Kroměříže udělal nejdříve kariéru jako notář v královské kanceláři, pak dostal místo schatzmeistera - klenotníka /pokladníka/. Pohnut ale kázáním Waldhauserovým, opustil svůj úřad a šel na venkov dělat pokání po dobu jednoho

roku. Potom začal sám kázat a dokonce se obracel i na papeže, aby neopouštěl Řím, kam se právě z Avignonu přestěhoval. Milíč byl zatčen svatou inkvisicí, vsazen do žaláře, kde pak sepsal spis o blížícím se konci světa. Papež si přečetl jeho dílko a propustil jej jako neškodného blouznilce. Po smrti Konrádově se stal Milíč kazatelem v Týnském kostele, naučil se i německy, aby mohl kázat i pro početnou německou obec. Kázal i proti Karlovi /nazval ho antikristem/ a byl opět zatčen, ale brzy propuštěn. V té době byla Praha přeplněna ženami a kláštery je už nemohly všechny přijmout. Milíč, aby zabránil rozvratu mravů, který z toho přebytku žen nastal, založil ve 29 domech, zakoupených Karlem IV. a měšťany t.zv. Nový Jerusálém. Tam byly tyto veselé ženy ubytovány, aby se naučily psát a opisovat listiny i ženským pracem. Milíč také organizoval semináře pro své žáky a následovníky. Nyní tedy kázal ve třech jazycích: česky a německy v kostele a latinsky pro posluchače na universitě. Proti jeho činnosti v Novém Jerusálémě bojovaly různé řády a arcibiskup byl zase proti jeho kacířským myšlenkám. Proto byl Milíč obžalován a pozván do Avignonu, aby se tam odpovídal před svatou inkvisicí. Jeho činnost ale nebyla shledána tak nebezpečnou, byl propuštěn, krátce na to však zemřel.

Matěj z Janova byl proti pouhému vyučování a kázání na universitě, chtěl mluvit k laikům. Byl proti Aristotelovi, proti všem novotám v učení na universitě a tvrzením, že si mistři kázáním dopomáhají k bohatství popudil proti nim masy. Přimlouval se za návrat k "původní církvi" a kritisoval rozdělení církve na řeckou, římskou a Avignonskou. Ptal se, "která z těchto církví je ta pravá"? Měl tendenci k zjednodušování., snad aby nemusel vysvětlovat disputace vedené na universitě. Hlavní roli pro něj hrála Večeře Páně. Viděl v ní možnost sblížení s Bohem. Hlavní autoritou, které se dovolával, byla pro něj bible. Tomáš ze Štítného byl silný český patriot, který propagoval rodinný život, vyučování české řeči a čtení bible v mateřštině. Hlavní věcí byla pro něj rodina, výchova dětí, vyučování a dodržování deseti přikázání - zvláště pak "Cti otce svého a matku svou!". Sám se totiž po smrti své ženy musel starat o své děti. Kritisoval přehnaný kult svatých, byl proti mším za mrtvé, proti poutím a proti opakování formulí při modlitbách. Přimlouval se za zbožnost v malých kroužcích. Takové kroužky přátel ve zbožnosti se pak skutečně začínají tvořit po celé zemi. Tomáš ze Štítného se pak přidal k hnutí kolem Betlémské kaple, která byla založena proto, aby se v ní kázalo česky.

Jak vidíme, byli tyto kazatelé předchůdci Husovými, připravovali mu půdu pro jeho kázání k lidu. Tak se původně akademické spory dostaly

až k obyčejnému lidu, který pak byl hlavním nositelem husitského hnutí. Mnozí z pražských reformátorů začínali na pařížské universitě. Byl to zejména přítel nám již známého Heinricha z Oyty, Heinrich z Langensteinu, který po konfliktu opustil Sorbonnu a odešel 1382 do Prahy. Zde vzbudil pozornost i Konrád ze Soltau, další přítel Heinricha z Oyty, svým dílem "Argumenta contra conclusiones Buridani de generatione, corruptione et coelo". Vyjádřil v něm své pochybnosti a platnosti sv. přijímání z rukou hříšných kněží. Jeho dílo bylo r. 1377 prohlášeno za kacířské. Po procesu proti Heinrichovi Tottingovi z Oyty r. 1371, to byl již druhý případ kacířství na pražské universitě. Brzy nato se objevily další dva spisy, které kritisovaly život církve: "De squaloribus curiae Romae" O špíně římské kurie, a "Spaeculum Romae" - Zrcadlo Říma. Tato díla byla připisována Konrádovi ze Soltau, Matěji z Krakova, Albertu Engelschalkovi nebo Pavlovi z Wloddovic. Už ta skutečnost, že se objevuje tolik jmen domnělých autorů nám může být důkazem, jaké pověsti si pražská universita "vydobyła". Že to bylo známo i za hranicemi, toho je důkazem případ Holanďana Gerta de Groote, který byl podezřelý z kacířství a když se měl odpovídat před utrechtským biskupem, odvolával se ze svých názorů, kritisujících konkubinát, právě na nám již známé dva pražské případy z let 1371-1377. To nám je důkazem, že Praha byla známá jako místo, odkud zaznívala hlasitě kritika církve.

Matěj z Krakova, jeden z podezřelých z napsání oněch dvou zmíněných spisů, studoval teologii u Heinricha Tottinga a později patřil k vyslancům u papeže Urbana VI. v Římě. To, že znal nejenom poměry mezi klerem v Čechách, ale i římskou kurií, jej inspirovalo k napsání kritiky církve (r. 1385) jako lehké ženy. Také ve svých řečech na synodech v l. 1384, 1385 a 1386 se vyjadřoval silnými slovy o rozpadu morálky v církvi. Jak Holanďan Gert de Groote, tak Matěj z Krakova byli ovlivněni kázáním Milíče z Kroměříže; tak se dostávají jeho myšlenky i do Holandska, Polska a odchodem Heinricha Langensteina do Vídně i na nově založenou theologickou fakultu vídeňskou, v. r. 1384.

Mezitím se spory na pařížské universitě tak zvětšily, že Jan z Jenštejna navrhoval r. 1381 (v tu dobu byl už arcibiskupem), aby se pařížské učení přestěhovalo do Prahy. Tam se však v r. 1384 dostaly spisy Wiklefovy. České mistry lákal program církevní reformy, jak ji nastínil Wiklef a která byla aplikací na problémy současného života. Wiklef uznává jen bibli jako autoritu, staví se radikálně proti vlastnictví nebo majetku církve, je proti desátkům, pochybuje o platnosti klatby proti neplatícím, o platnosti exkomunikace proti nim. Všimá si v bibli hlavně toho, že Kristus sám i jeho apoštolové byli chudí a srovnává to s tehdejší stavem

církve. Tato kázání se dostala do Prahy z Oxfordu díky studentům, kteří je rozšiřovali na universitě. Zde začíná také spor národnostní mezi Čechy a Němci a to nejen proto, že Němci zavrhnou Wiklefovy spisy, ale také proto, že Němci stále mají početní převahu při volbě na uvolněná místa. R.1384 Wiklef zemřel a v témže roce byl v Praze zvolen rektorem Jonrád ze Soltau, Němec. V té době byla polovina míst na universitě volná a Němci chtěli využít své početní převahy a získat je pro sebe. V té době také vrcholilo schisma mezi papežem římským a avignonským a v důsledku toho chtělo hodně Němců přijít z Paříže do Prahy, protože byli proti Avignonu. Ten byl ale podporován králem Václavem IV. Němci protestovali také proti českým kázáním v kapli Betlémské, a tak se německá oposice najednou obrací proti českému žvlu na pražské universitě, proti českému králi a proti papeži, jehož tento král podporoval. Čeští mistři se zase z původní kritiky zlořádů v církvi obracejí ke kritice bohatství Němců, poněvadž tito díky své většině získávali stále lépe placená místa v Praze a čeští magistři museli odcházet učit na venkov.

R.1408 navíc Němci otevřeně prohlašují, že v Českém království jsou kacíři a že je český král podporuje. Václav IV. se v té době snaží urovnat schisma svoláním generálního koncilu. Pražský arcibiskup byl na straně římského papeže a tak král hledá pomoc u mistrů na universitě. Německá většina byla proti němu, když přijela z Francie dvojí návštěva, která zřejmě vnukla králi spásná nápad. Delegation Sorbonny a francouzský král. Pražská universita i Sorbonna byly pro demokratičtější církve, čeští mistři pro Wiklefov realismus a král Václav podporoval avignonského papeže - jediná překážka byla v německé většině na universitě.

S delegací ze Sorbonny se vrátil i Jeroným Pražský, který byl předtím v Oxfordě a zřejmě poradil upravit upravit statuty pražské university podle pařížské, aby domácí národ měl tři hlasy a cizí národy jen jeden. Jan Hus napsal v té době pamflet o sporu Čechů s Němci, že Češi mají být vedoucím národem.

Výsledkem všech těchto událostí bylo vydání Dekretu Kutnohorského 18.1. 1409. Král Václav v něm oznamuje: " Protože německý národ, který nemá v Českém království absolutně žádná práva, získal nezákonně tři hlasy na universitě a Český národ, pravý to dědic České země, má pouze jeden, považuje to Václav za nespravedlivé a nesprávné a nařizuje, aby napříště měla česká národnost ve všech radách, zkouškách, volbách a ostatních procedurách na universitě tři hlasy, podobně jako je tomu na universitě v Lombardii, v Paříži a v Itálii, a že cizí národy mají mít hlas pouze jeden."

Němci se po tomto dekretu odebrali do právě založené university v Lipsku

v celkovém počtu asi 800.

Jan Hus se pak stává rektorem, počíná se rozvíjet český jazyk a literatura. Z pražské university odcházejí dostudovaní mistři na všechny nově založené university po celé Evropě a přinášejí tam sebou myšlenky a rozpory, které se probíraly v Praze.

Pražská universita ztrácí svůj světový význam a stává se universitou českou, národní.

Stanislav Chlup

Literatura doby Karla IV. v českých zemích.

Literární dění doby Karlovy představuje jeden z významných kulturních medií, kde se projevila zvláště markantně kulminace dosavadního duchovního vývoje. Tento mohutný kulturní rozmach českých zemí během druhé pol. 14. stol. byl podmíněn zhruba dvěma složkami: předešlým vývojem, který připravil vhodnou půdu a příznivými vnějšími okolnostmi, zejména pak impulsy vyšlými od samotné osoby Karla IV. či jeho nejbližšího okruhu.

Zásluhou nově zřízené university v Praze se šíří vzdělání i do společenských vrstev, které dosud zaujímaly v oblasti kultury - a konkrétně zde v oblasti literární - buď jen pasivní vztah (světská aristokracie), či jí zůstalo téměř nedotčeno (měšťanstvo). Nová společenská funkce světské šlechty, která mění svou dosavadní podobu militantního rytířstva hrubšího duchovního ustrojení v kultivovanější dvořanstvo a hlavně pak prudký hospodářský vzestup měšťanstva, v němž se ještě pořád významnou měrou uplatňuje německá národnostní slova, měly za následek v oblasti literární tvorby zesílené uplatnění profánního elementu, prolamujícího tak - i když se značným zpožděním za ostatními kulturně vyspělými evropskými zeměmi - dosavadní téměř výlučnou hegemonii literatury nábožensky orientované. Z tohoto hlediska se pak nabízí diferenciaci literární tvorby českých zemí doby Karlovské do dvou paralelně se rozvíjejících proudů - tradičně náboženské, jejíž vývoj plynule pokračuje a nové literatury profánní. Tato spisba se mění tedy nejen kvalitativně, ale i kvantitativně. Nové žánry přibývají jednak se zmíněným zesvětštěním značné části produkce a stejně tak i tematickým obohacováním náboženského proudu literatury. Toto nebývalé rozšíření kvantitativní základny umožnilo pak zpětně vznik pozoruhodného počtu prvořadých literárních skladeb.

Pro stav Karlovské literární kultury je příznačná i otázka jazyková. Čeština nabývá vedle oficiální latiny a polooficiální němčiny zesíleného významu; český jazyk proniká s překvapivou expansivností nejen do listin dvorské kanceláře, řeči liturgie, ale i do literárních skladeb s uměleckými aspiracemi.

Jaká byla v rámci tohoto dění role osoby Karla IV.? Karel, král český a císař římský, byl nejen vynikající osobností státnickou, ale měl prvořadý význam i pro kulturní aktivitu své do-

by. České země dosáhly za jeho vlády, zaručující dostatečný vnější klid a koncentraci tvůrčích sil, vrcholem dosavadního vývoje své kultury, kdy došlo k přehodnocení domácí tradice a její síla se projevila pak v specificky české transformaci cizích podnětů. Syntézou všech těchto prvků nabyla pak česká kultura koncem 14. a poč. 15. stol. takové kvalitativní úrovně a zralosti, že české země poprvé vystupují ze své provinční uzavřenosti a závislosti na cizích vzorech a zaujímají přední místo mezi vzdělanými evropskými národy. Čechy se tehdy stávají - byť jen na historicky omezenou dobu - vedoucí uměleckou oblastí v rámci římské říše, z níž vyzařují podněty i do vzdálenějších oblastí.

Duchovní vyjímečnost Karla IV. tkví v rozsáhlosti a hloubce jeho vzdělání, na svou dobu zcela neobvyklého i mezi vladaři kulturně nejvyspělejších zemí a srovnatelného nanejvýš s tradičně vysokou vzdělaností dvora byzantských císařů v Konstantinopoli. Karel IV. mluví např. pěti jazyky, vyniká pozoruhodným vzděláním historickým a theologickým, stejně jako svým živým a poučeným zájmem o výtvarná umění. Karel je dokonce sám literárně činný, jak to dokládá jeho autobiographie a jím sepsaná legenda o sv. Václavu. Vytvořením vlastního životopisu má Karel primát mezi evropskými vladaři; fakt, který ve svém kulturně-historickém významu zůstal dosud málo doceněný. Tento čin je totiž výrazem onoho myšlenkového proudu, v jehož rámci se jeví náznaky přelomu s dosavadním tradičním chápáním role individua v universu přírodním i společenském, kterým je jedinec zcela podřízen. Probouzející se vědomí vlastních hodnot lidského jedince je jedním ze znaků evropského protohumanismu, jímž byl Karel dotčen a které našly svůj ohlas i v neliterárních kulturních mediích. Avšak hlavním popudem k sepsání životopisu nebyl u Karla ještě onen expansivní individualismus, který se ve vyhrocené podobě projevil v klasickém humanismu italské renesance, ale byly to motivy zcela tradiční a tak říkajíc typicky "středověké". Jak Karel sám v úvodu píše, má tento spis sloužit jeho nástupcům ve vladařských povinnostech jako mravní vodítka jejich činů soukromých i státnických, dále jako doklad o zasahování milosti Boží do lidských osudů a jako výraz jeho vědomí vysokého mravního poslání světské hlavy křesťanstva. Avšak vedle této snahy proklamativně formulované, možno zde rozeznat i ony tendence, které určují charakter celého jeho díla státnického i kulturního, t. j. zdůraznit legitimnost nové lucemburské dynastie na trůnu Přemyslovců, poukázat na fakt, že Lucemburkové nejsou v Čechách zcela

la cizím vladařským rodem, ale přirozeným nástupcem první české královské dynastie.

Tato služebnost státnické ideji vystoupila pak výrazněji v jeho legendě svatováclavské a do značné míry i v kronikářské spisbě z jeho bezprostředního okruhu. Zdůraznil-li Karel legitimitnost svého rodu na trůnu českých králů historickými argumenty ve svém vlastním životopise, pak poukazem na své nástupnictví v díle sv. Václava, faktického vladaře a držitele českých zemí, podepřel svou autoritu zvláště účinně náboženskými a tedy dobově nejvíce respektovanými motivy. Není rovněž náhoda, že tato skladba byla zařazena do oficiálního českého pasionálu.

Důrazem na tyto státně-ideologické aspirace je pak už zmíněné dejepisectví Karlova okruhu, pozoruhodné více, než jen svou vlastní historiografickou hodnotou. Zde zasluhuje na prvním místě zmínku tzv. kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, vzniklá v blízkosti Karlově, snad dokonce z jeho osobní iniciativy. Svědčí o tom opět podtržení státnické myšlenky v podobě, jaká je charakteristická pro Karla. Tato oficiální a tak říkajíc "úřední" kronika českého království, měla podpořit státoprávní koncepci a Karlovo úsilí o vybudování mocného a vnitřně soudržného politického útvaru. Příznačné je zde pak vsunutí braniborských letopisů do třetí redakce této kroniky, když bylo braniborské markrabství připojeno dědičně k zemím české koruny v r. 1373. Avšak toto vysoké ideové poslání Pulkavovy kroniky, která dosáhla největšího rozšíření a byla přeložena i do češtiny a němčiny, bylo splněno jen zčásti. Autor této knihy přestože měl k dispozici rozsáhlé pramenné materiály z českých klášterů a hradů a předsevzal si záměr podivuhodně moderní, t. j. rozlišit ve svém líčení dějů české historie od jejich počátků, pravé od nepravého, pravdivé od vymyšleného, se jeví jako jeden z nejméně úspěšných v řadě kronikářů doby Karlovské. Aktuální pádnost, o kterou Karlovi šlo, ztrácí tato kronika ukončením svého líčení v r. 1330, t. j. smrtí královny Elišky Přemyslovny, matky Karla IV.

Kupodivu ani ostatní kronikářské skladby této doby v Čechách nedosáhly úrovně historické spisby z první pol. 14. stol. /n. př. Zbraslavská kronika, t. zv. Dalimil a j./ přes veškeré soustředěné úsilí Karla IV. a líčí události jeho vlády do té míry nedostatečně, že jejich dokumentární hodnota ustupuje

daleko do pozadí před prameny jiného, vesměs listinného a ne tedy ve vlastním smyslu literárního druhu.

Zmínky zde však zasluhuje druhé vydání kroniky Františka Pražského a kronika Beneše Krabice z Weitmile, obě vzniklé v prostředí kapituly sv. Víta na pražském hradě, jejichž hlavním posláním bylo navazovat na záznamy pokračovatelů Kosmových, končících rokem 1283.

František, kaplan a penitenciář posledního pražského biskupa Jana IV. z Dražic, napsal svou kroniku z jeho příkazu a vylíčil v prvním vydání události do r. 1342, t. j. těsně před úmrtím biskupa. Metoda jeho práce je dosti charakteristická pro tehdejší průměr kronikářské spisby - základem jeho vypravování byla Zbraslavská kronika, z níž František pořídil výtah a interpoloval jej pak referencemi o biskupovi. Nedostatky jeho práce se pak projeví výrazně v líčení událostí po r. 1335, kde Zbraslavská kronika končí a kde byl tedy František odkázán na vlastní síly. Přes své vysoké vzdělání klesl zde František svým dílem na úroveň ranně středověkých analistů v řazení zálibně vypravovaných episod a detailů historicky a konec konců i literárně málo hodnotných, které navíc nedovede spojit v ucelené líčení a zaujmout vlastní stanovisko k dějům, jak je charakteristické pro velké dílo Petra Žitavského nebo Kosmy.

Kronika Beneše Krabice z Weitmile, kanovníka od sv. Víta a ředitele stavby chrámu, měla být vlastní historií Karlovy doby. V jeho díle, do značné míry závislém na Františkovi, je pozoruhodnější jen líčení událostí z l. 1343 - 1345, jejichž jádrem je založení arcibiskupství a pak v l. 1353 - 1374, jež představují pro tuto dobu hlavní domácí pramen. Jeho dílo však trpí stejně malou zasvěceností v líčených událostech a jistou povrchností.

V rámci této řady kronikářských skladeb, které se omezují vesměs na podání událostí z českých dějin, jsou pak pozoruhodné pokusy začlenit české dějiny do dějin světových. Popud k tomu vyšel opět od Karla IV. Neúspěch prvního domácího pokusu tohoto druhu od benediktinského pata Neplacha z Opatovic, jemuž zjevně chyběla opora v domácí tradici a který s malým zdarem usiloval o syntézu říšských a českých dějin, přiměl Karla obrátit se na kompetentnější autority do ciziny. Z Itálie povolává za tím účelem zcestovalého františkána Jana Marignolu,

znalého dalekých orientálních zemí. Avšak výsledek jeho práce, provedené bez valného zájmu a navíc mimo území Čech, představuje stejně velké fiasko. Jestliže slabinou spisu českého opata byla nedostatečná znalost říšských dějin, pak učený italský františkán zklamal zcela v líčení české historie, o níž neměl valného ponětí.

V rámci této literární kultury z nejbližšího okruhu panovníka, která ve srovnání s vysokou úrovní n.př.výtvarného umění Karlova dvora má značně nevyrovnanou úroveň a ve svém celku dokonce nižší než ostatní mimodvorská spisba druhé pol.14.Stol., představuje však pozoruhodný fenomén t.zv. karlovenský humanismus. O tomto příliš širokém, historicky málo diferencovaném pojmu se však badatelské názory značně rozcházejí. Velká část dosavadní české historiographie poukazuje zde na osobní styky Karla IV. a mnoha osob z jeho okruhu (kancléř Jan ze Středy, arcibiskup Arnošt z Pardubic atd.) s italskými vzdělanci a zvláště pak s básníkem Petrarkou, jednou z největších osobností ranného italského humanismu, či Colou di Rienzo, dobrodružnou, leč rovněž vzdělanou osobností. Karla a jeho nejbližší okolí, reprezentované kultivovaným prostředím kanceláře Jana ze Středy, oslňuje u těchto Italů zejména dokonalost formy klasické latiny, stejně i rétorický pathos. Příznačná je zde však míra porozumění tohoto nového myšlenkového a estetického systému v českém prostředí s jeho nedostatkem plynulého, stejně jako i dostatečně hlubokého a intenzivního kontaktu s antickou tradicí, jak tomu bylo v Itálii a do značné míry i ve Francii. Výsledkem českých pokusů o tvorbu v novém stylu je jen povrchní nápodoba humanistických literárních forem, která pak častokrát svádí k plané virtuositě a prázdnému bombastu, jak to někdy až trapně dokládají n.př.dopisy Jana ze Středy Petrar-kovi, jeho uctívanému vzoru. Přes některé snahy, které možno označit za humanistické, jako je n.př. v případě Karla samého záliba ve sbírání antických mincí a medailí, či už zmíněný, ačkoliv ještě neuvědomělý náběh k pozoruhodné míře individualismu jeho autobiografie, jsou to všechno znaky příliš vnějškové, nedotýkající se podstaty a i ve svém kvantitativním projevu zcela ustupující do pozadí před oněmi rysy, které dokazují hluboké zakořenění Karla a jeho doby v tradicích severského a tedy v tomto smyslu "antihumanistického" středověku. Není to jen n.př., v kontextu vysoké úrovně karlovenské kultury, problematická hodnota právě těch disciplin, které jsou zdůrazňovány italskou renesancí (zde n.př.historiografie), ani Karlovi často předhazovaná, ryze nehumanistická záliba ve sbírání ostatků svatých, t.j. objektů, pro které věčně uvažující humanista nemá pochopení, ale zej-

ména zcela odlišný způsob politického myšlení a obecného světónázorového ustrojení. Proti národní ctižádosti a snaze o obnovu mocenské pozice antického Říma v císařem sjednocené Itálii, usiluje Karel spíše o pozvednutí mravní autority křesťanského vladaře v příklonu k augustiniánské duchovnosti a resignuje zcela na mocensko-expansivní záměry.

Vedle tohoto víceméně umělého prostředí většinou latinsky psané literatury z nejužšího okruhu Karlova a jeho kanceláře, se rozvíjí pak proud nedvorské a tím i v mnoha rysech autentičtější a široce založené literární činnosti. Prvořadou pozornost zde zasluhuje prudký vzestup literatury psané česky.

Po svých skromných a nesmělých počátcích od konce 13.stol., které nabyly průbojnější síly ve velké veršované skladbě tzv. Dalimilovy kroniky, se česky psaná literatura začíná formovat v mohutný a silný proud teprve od počátku doby Karlovy, přičemž se obohacuje rychle o nové žánry a dokazuje tak nejmarkantněji zesílené národnostní sebevědomí české kulturní složky v úspěšném soupeření nejen s německou spisbou, ale i s tradiční oblastí literatury latinské. Přestože samotný Karel IV. měl aktivní zájem jen o literaturu latinskou a německou, neušel mu význam češtiny jako kulturně-politického elementu. Čeština nabývá tehdy privilegovaného postavení úředního jazyka říšské kanceláře, jazyka, do něhož jsou překládány významné dokumenty právní (Majestas, Korunovační řád), historické (Pulkavova kronika) a liturgické (legenda Svatováclavská). Prudkost tohoto vývoje a jazykovou zralost češtiny dokazuje pak i první pokus Bartoloměje z Chlumce zvaného Claret o počeštění odborné terminologie na artistické fakultě pražské University, ve třech lexikografických pracích - Vokabuláři gramatickém, Bohemáři a Glosáři - obsahujících přes sedm tisíc termínů. Neudivuje proto, že čeština se rázem zmocnila všech vyspělých literárních žánrů a dokázala svou vysokou výrazovou úroveň i ve skladbách stylisticky nejnáročnějších. Z nich slouží svou názorností nejlépa za příklad oblast české prózy.

Vznik umělecké prózy - dříve byla vyhrazena vesměs jen pro praktické účely - souvisí se změnou nazírání na umělecké dílo: poetické skladby byly určeny pro hlasitý přednes posluchačstvu, próza je pak záležitostí tiché četby soukromého rázu. Zmíněný prudký vzrůst nových literárních žánrů se týká především této oblasti, kde možno rozlišit dvě velké skupiny: beletrii a poučnou literaturu

literaturu. Zábavnější ráz beletrie se týká látek jednak křesťanských, jednak převzatých z antické klasiky. Do první kategorie patří Životy otců, líčící životy prvních křesťanských poustevníků v Egyptě, Pasionál, představující vlastně český překlad známe Legendy aurey od Jacoba de Voragine, shrnující v krátkých výtazích životy nejvíce uctívaných světců, dále pak apokryfní Život Krista Pána a Panny Marie, zaměřující se hlavně na příběhy z mládí, které v kanonických spisech jsou podány jen povšechně a konečně i samostatná podskupina starozákonních apokryfů, z nichž zasluhuje zmínky Život Adamův, Život Josefův a Aseneth. Jestliže tato díla i při své zábavné formě kladla důraz na výchovný a moralistní aspekt v křesťanském smyslu, pak prosaické skladby s antickými náměty zpracovávají většinou jen světská témata a zálibně líčí hlavně dobrodružné epizody. Jednou z nejpopulárnějších skladeb tohoto druhu, zachovanou v mnoha redakcích, je zpracování Alexandrovských námětů, inspirujících se většinou pozděně helenistickými díly o známém dobyvateli starověku, vzoru všech středověkých rytířů. Ještě větší popularity dosáhla t.zv. Trojánská kronika, vydaná ostatně později jako první tištěná kniha v Čechách r.1468. Stejně t.zv. Román o Apollonovi, králi tyrském, poskytující nejlepší představu o formě řeckého dobrodružného románu převzatého a zpracovávaného středověkem, který v našem prostředí zlidověl a udržel se až do 19.stol.

Vedle těchto zábavně beletristických literárních děl má pak zcela zvláštní postavení velká a významná oblast poučné spisby, mající největší zásluhu o popularisaci nejvyšších kulturních statků, dosud vyhrazeným vesměs jen vzdělavcům znalým latiny, v klášterních školách a na universitách. Jsou to zejména mystické spisy, vycházející vstříc autentické touze po zniternění duchovního života, jako je n.př. známé Zjevení sv.Brigity švédské, obsahující i kritiku soudobého stavu církve, jež později posloužila jako opora Štítnému; dále pak Snář od Vavřince z Březové a Vidění sv.Pavla.

S touto literaturou pak souvisí i kazatelská činnost, která v době Karlově měla společenskou funkci neobyčejně významnou a připravila v mnohém směru nástup mohutného proudu reformního hnutí, jež u nás vyvrcholilo v husitismu. Představu o tom poskytují v hojné míře t.zv. exempla, t.j. krátká vyprávění, používaná kazateli pro ilustraci abstraktnějších pojmů, aby je učinila pří-

stupnějšími a udržela pozornost posluchačstva. Náměty byly zde čerpány prakticky ze všech známých větších literárních děl doby - duchovních i profánních, biblických i antických. Nejvýznamnější památkou tohoto druhu z našich zemí je velká sbírka exempel (Exemplarius) od už výše zmíněného Clareta, obsahující kolem dvou tisíc příkladů, vesměs čerpaných z bible a z Esopa. Z velikých kazatelských osobností - Husových předchůdců - zde zasluhuje zmínky Konrád Waldhauser, kazatel německého patriciátu a studentů v Praze, jehož Postilla byla však přeložena do češtiny; dále pak Milíč z Kroměříže, známý svou radikální a nesmiřitelnou kritikou soudobé církve, stejně jako i svými charitativními snahami a dosahující velké popularity svými českými kázněmi a překlady dobově aktuální theologické literatury do češtiny. V jeho intencích pak pokračoval Matěj z Janova, první velký theoretik před Husem, významný m. j. svými úvahami o otázkách přijímání svátostí. Z anonymních děl je pozoruhodné t. z. v. Quadragesimale admontské, latinský soubor postních kázání, vyznačující se velkým vypravěčským uměním, jež mělo hluboký vliv i na lidovou slovesnost českou.

Vyvrcholením a závěrem staročeské prózy je pak anonymní skladba Tkadleček, datována obvykle do doby po r. 1407, ceněná pro vynikající úroveň jazyka a velké hodnoty stylistické. Jeho formou je dialog - spor mezi písařem Tkadlečkem a smrtí na způsob, který byl častý v soudobé moralistní literatuře - n. př. v německé skladbě od Jana ze Šitboře "Ackermann aus Böhmen", která je někdy považována za vzor Tkadlečka.

Další velikou oblast české literatury představují dramatické skladby určené pro scénický a divadelní přednes. Stajně jako v jiných evropských zemích, vyrostlo české drama z latinských liturgických her. Právě v Karlově době se jeví snaha vyrovnat se úrovni latiny a zformovat vlastní výraz v národním jazyce. V první době jsou to zejména pašijové hry, ještě silně závislé na tradici minulosti, jako je n. př. populární Mastičkář, obsahující zlomek Hry o třech Mariích, které se dostavily k prázdnému hrobu Kristovu, dále o hry o vzkříšení Ježíše Krista, t. z. v. Plankty, předváděné obvykle na Velký pátek a sugerující zármutek Panny Marie nařikající pod křížem.

Z básnických děl české literatury karlovské doby dosáhla vynikající úrovně především složka epická svými početnými legendami a rytířskými eposy. Zde dosáhla známá legenda o sv. Kateřině nejen

vrcholu v rámci svého žánru, ale spolu s Tkadlečkem je to nejvíc reprezentativní výtvar české literatury druhé pol. 14.stol. Vášnivý lyrismus, jazyková a skladebná vybroušenost, poplatná do značné míry dvorské poesii, nebyla v této podobě u nás středověkou literaturou už nikdy překonána. Vynikajícími díly jsou pak i další legendární skladby ve verších: Legenda o sv. Prokopu, významná svým aktualisačním záměrem ve vyjádření odporu vůči německé rozpínavosti v tehdejších Čechách; dále Legenda o sv. Dorotě, O sv. Markétě, Umučení sv. Kateřiny či zlomek Legendy o blahoslavené Anežce Přemyslovně.

Ve druhé pol. 14.stol. se v těchto epických veršovaných skladbách však projevuje obecný ústup a uvolňování vázané veršované formy; to je pak patrně nejmarkantněji v oblasti rytířského eposu, jakéhosi protějšku beletristické prózy s antickými a dobrodružnými náměty. Jde většinou o překlady z němčiny, které nabyly velké popularity a přežily ještě i období husitských válek. Zmínky zde zasluhuje hlavně Vévoda Arnošt, inspirovaný obsahově Alexandreidou, dále pak Tristan a Isolda, Tandriáš a Floribella, kde dominuje milostný motiv a kompoziční skladba závislá na Artušovských legendách. Sem patří i známá Růžová zahrada veliká a Růžová zahrada malá čili Laurin.

Aktualisačním a tendenčním záměrem slouží pak satirický žánr, v němž nachází kritika soudobých společenských poměrů svůj výraz, kritika jednotlivých sociálních vrstev či konkrétně některých veřejně exponovaných osob. T.zv. Hradecký rukopis představuje sbírku satir o "řemeslnících a konšelích", v níž jsou poprvé vysloveny zájmy měšťanského stavu. Známý Podkoní a žák, vzniklý však až později před r.1400, reprezentuje básnický druh, v němž se formou sporu řeší otázka předností jednotlivých sociálních vrstev společnosti. Mluvčí zájmů české šlechty Smil Flaška z Pardubic sděluje zastřenou formou stanovisko své třídy králi Václavu IV. ve své známé skladbě Nová rada. Avšak i královské zájmy našly svého zastánce v osobě Ondřeje z Dubé, který polemizuje se stanoviskem aristokracie v díle Práva zemská česká.

Vývoj literatury doby Karlovské poskytl v mnohém ohledu - podobně jako i v oblasti n.př. výtvarného umění - základ pro další rozvoj spisovné kultury, který vyvrcholil v době kol r.1400 a přetrval de facto až do husitských válek. Pojednání o této závěrečné fázi vynikajícího rozkvětu české literatury, bohaté na prvořadá díla a reprezentované osobnostmi, které jsou poprvé v dějinách

české literatury známy podrobněji i ve své lidské a tvůrčí individualitě, by přesáhlo však časový rámec daný dobou Karlovou.

Bibliografie:

- Daňhelka J.: Smil Flaška z Pardubic, Nová rada. Praha 1950
 Emler J.: Spisové císaře Karla IV. Praha 1878
 Hrabák J.: Staročeské drama, Praha 1950
 Hrabák J.: Staročeské satiry. Praha 1947
 Hrabák J.: Studie ze starší české literatury. Praha 1956
 Jakobson R.: Verš staročeský. Československá vlastivěda III. Praha 1934
 Pavel J.: Vlastní životopis Karla IV. Praha 1946
 Pražák A.: Staročeská báseň o Alexandru Velikém. Praha 1945
 Šimek Fr.: Tkadleček. Praha 1940
 Vilíkovský J.: Legenda o sv. Kateřině. Praha 1946
 Vilíkovský J.: Písemnictví českého středověku. Praha 1948
 Vilíkovský J.: Prosa z doby Karla IV. Praha 1938

Pavel Černý

Busta Karla IV. V triforiu katedrály sv. Víta v Praze umístil její geniální stavitel Petr Parléř busty členů panovnického rodu a některých osobností, které se o stavbu katedrály zasloužily (m. j. také svůj autoportrét). Busty jsou dílem Parléřovým (n. př. právě poprsí Karla IV.) a jeho školy a jsou dokladem vynikající úrovně naší gotické plastiky.

The figure of John W. ...

Pojetí Svaté říše římské u Karla IV.

Doba vlády Karla IV. spadá do období, kdy se střední Evropa potýká s podobnými problémy, s jakými byla západní část evropského kontinentu konfrontována před více než sto lety. Stále víc je zřetelné, že dosavadní instituce a státní uspořádání neodpovídají novým podmínkám, v ní chž se střední Evropa nachází. Následkem toho dochází v hranicích tehdejší německé říše k nesčetným krisím, které od 13.století nabývají formy takřka permanentní občanské války.

Není v možnostech tohoto referátu popsat a analyzovat situaci v říši 14.stol. nebo se pokusit o její vysvětlení. Také osobě Karla IV. zde bude věnováno poměrně málo místa. Snažím se spíše podat obraz doby a hranice jejích možností, jimiž i panovník tak velkého formátu jako byl Karel IV. byl omezen. Hlavní přednost Karla IV. vidím právě v tom, že si uvědomoval tyto hranice a nepokoušel se o nemožné. Období jeho panování je třeba posuzovat na pozadí změn, které v té době ve střední Evropě probíhají - postupný přechod od ryze středověkého konceptu společnosti, založené na feudálních principech k modernější formě státu, tak jak ho v té době již zná západní Evropa.

K pochopení problému karlovské doby je zapotřebí vrátit se do ranného středověku, kde jsou položeny základy systému, který se v době panování Karla IV. začíná definitivně rozpadat. Snad proto existovalo tolik sporů o tom, je-li Karla nutno považovat za posledního středověkého císaře nebo naopak za předzvěst nových časů. Je beze sporu, že v Karlově osobě jsou obě složky zastoupeny, ale je velmi obtížné stanovit, která kdy převládala.

Počínaje 3.stol., římská říše, která obsahovala celou tehdejší evropskou civilizaci, začíná projevovat stále větší známky úpadku vnitřního. Přesto není náhodou, že pozdější humanisté odsuzují celé období středověku jako periodu barbarství a "omyl historie" a hledají svůj vzor u antického státu. Římská říše byla založena na principech, které jsou modernímu člověku bližší než středověké instituce, které v Evropě převládaly po více než celé následující tisíciletí. Politickým i hospodářským centrem římské říše byla města, ekonomie byla ovládána tržním hospodářstvím, přičemž stát na sebe bral úlohu starat se o chudé spoluobčany. Stát byl spravován placeným byrokratickým aparátem a byl ochraňován profesionální armádou. V zemi vládly při-

bližně stejné právní normy, takže místo každého občana ve společnosti bylo jednoznačně vymezeno typem jeho občanských práv. Tento systém byl s menšími obměnami prosazován ve všech oblastech Evropy, které se dostaly pod římský vliv. S postupujícím úpadkem říše se poměry ale velmi rychle zhoršují, vnitřní anarchie a nájezdy zvenčí říši paralyzují, dochází k zhroucení obchodu, bohatá města jsou kořistí nepřátelských nájezdů. Omezení obchodu znamená redukci peněžní ekonomiky, stát nemá dostatek finančních prostředků k placení správního a obranného aparátu země. Města přestávají působit jako přirozená centra státu - lidé se raději uchylují na venkov pod ochranu místních pozemkových vlastníků, kteří jim dovedou zajistit minimální míru bezpečí.

Postupně se tak rodí nové společenské struktury, založené na principu vlastnictví půdy a její propůjčování coby odměns za osobní služby. Velcí pozemkoví vlastníci potřebují nejen pracovní síly, které by jejich půdu obdělávaly, ale i vlastní družinu, která by jim pomáhala jejich majetek ochraňovat v dobách občanských válek a invasí. Malí a bezbranní hledají obživu a ochranu a jediné, co mohou nabídnout, je jejich práce.

Tato nová feudální společnost je založena na principu smluvních vztahů mezi majitelem půdy, lenním pánem, který propůjčuje část svého majetku, léno, do užívání leníkovi neboli manovi a to za přesně stanovených podmínek - většinou za povinnost odvádět část výnosu přiděleného léna a vojenská pomoc. Uzavřené smlouvy mají sakrální charakter, jsou neporušitelné a mají posílit pouta osobní loyality. S vývojem se jejich soustava ale natolik komplikuje, že ztrácí svůj původní jednotící charakter, mnohé lenní smlouvy si ve svých důsledcích protiřečí. Stačí si představit situaci, kdy jeden man dostane léno od dvou lenních pánů, oběma slíbí vojenskou pomoc v případě potřeby a oni se navzájem dostanou do konfliktu. Bylo-li původně velkou výhodou tohoto systému osobní vztah mana a pána založený na vzájemné důvěře a přísaze, mizí tato výhoda rychle ve druhých a třetích generacích, kdy si manové již zvykli dívat se na přidělené léno jako na vlastní majetek. Man navíc mnohdy přidělil část svěřeného léna vlastním manům, kteří necítili takřka žádné závazky k původnímu majiteli. Poněvadž léna netvořila jen půda, ale i rozličná práva, která se k ní vztahovala, popř. i úřady /právo honitby, brodu, mýtného, mlýnu, soudní pravomoci, vybírání daní a pod./, dochází k rozdrobení státu na malé atomisované jednotky, které je nemožné řídit z jednoho centra. Všechna politická moc je v rukou majitelů

půdy - šlechty, která se snaží ještě více posílit svůj vliv na úkor centralizační složky státu - královské moci. Termínu stát proto používám tehdy, když mám na mysli moc koruny /na rozdíl od soukromých šlechtických zájmů/. Záleží pak na osobních vlastnostech panovníka, jak silný nebo slabý stát je. Král je také pozemkovým vlastníkem /i když většinou ne tím největším/, takže si vytváří armádu vlastních, t.zv.královských manů, navíc má tu výhodu, že může obsazovat královské i zemské úřady svými stoupenci a z titulu své královské funkce má monopol na určitá privilegia - tzv.regalie /n.př.těžba nerostů, ražení /zlaté/ mince, soudní svrchovanost při rozsudcích smrti, solný monopol .../. Král jako Boží nástroj má také v principu zaručenou podporu církve. Postavení krále ve středověku není absolutistické. Spíše naopak - zemské daně jsou kontrolovány šlechtou, která na sněmu musí souhlasit s jejich výší. Vojensky je král na šlechtě závislý takřka beze zbytku. Sám nemá dost peněz k vydržování stálé armády a vojenské závazky šlechty byly formulovány tak, že se daly snadno obejít /manská povinnost dvacetí dní do roka a to na území državy lenního pána vylučovala při pomalosti přesunu tehdejších armád jakékoliv velké tažení/. Šlechtické armády navíc nebyla příliš spolehlivé - rytířská etiketa dávala přednost hrdinským činům jednotlivce v soubojích s nadějí na zajetí a výkupné za přemoženého protivníka před organisovanou strategií. Vojenská tažení byla proto serií osobních potyček vyšňořených rytířů, honících se za kořistí, nad nimiž měl panovník jen minimální kontrolu. Král nebyl většinou schopen vnitřní bezpečnost země vlastní brannou silou zajistit a proto usiloval o udržení pomocí smluv, t.zv. Landfriedů, které se snažily omezit počet šlechtických potyček na nezbytné minimum a uvést je do souladu s křesťanskou morálkou /příměří o velkých církevních svátcích a v neděli, povinnost formálního vypovězení války .../.

Právní vztahy středověkého státu měly rovněž daleko k uniformitě, jaká byla běžnou v římské říši a na kterou jsme zvyklí my. Původní zvykové neboli zemské právo přestává platit pro všechny obyvatele státu a stává se záležitostí poměrně úzké skupiny kolem královského dvora a svobodných držitelů půdy. Většina šlechty /čím dále na západ, tím větší procento/ spadala pod speciální manské právo s jeho mnoha regionálními výjimkami. Také církev vyvinula brzy vlastní koncept kanonického práva a usilovala o jeho co největší rozšíření, což mnohdy vedlo ke kon-

fliktům s ostatními právními institucemi. To ostatně platilo i pro ostatní soudní instituce, které si s oblibou upíraly pravomoc posuzovat ten či onen spor. Král se marně snažil o kodifikaci různých druhů práv. To se většinou podařilo teprve s narůstající mocí korun-. Vedle poddanského práva, pod které spadala naprostá většina obyvatel venkova a jenž se lišilo navzájem v téměř každém panství, byla největší překážkou kodifikace středověkého práva města. Aby město, založené na obchodu, mohlo vůbec existovat v agrární, nepeněžní společnosti, muselo být vybaveno tolika privilegii, že tyto nutně vzbuzovaly závist ostatních, především šlechty. Městská práva se po kontinentě rozšířila jako obměny městských práv několika zvláště vyspělých západoevropských měst, takže v jednotlivých zemích se vedle sebe vyskytovala rozdílná městská práva /záleželo více na vzájemných obchodních stycích než na státních hranicích/. Právní zmatek byl doplněn speciálními privilegii universit, královských měst, přistěhovalých zemědělských kolonistů, popř. osobními výsadami jednotlivců.

Výše popsaná situace se vyskytovala s menšími obměnami po celé středověké Evropě, přesto se dají ale rozlišit zhruba tři typy feudálního státu.

Ve Francii je státní moc representována dynastií Kapetovců, původně jedním z malých šlechtických rodů. Intrikami a obratnou sňatkovou politikou se jim podařilo získat rozhodující vliv ve většině státu. Výhodou je, že francouzská monarchie se brzy stává dědičnou, takže královský majetek - královská doména - se stává základnou mocí.

V Anglii je monarchie silnou institucí, protože feudální model byl do Anglie importován teprve v 11.stol. s normanskou invasí a to ve formě, která panovníka zvažňovala. Všechna půda v zemi je přímým majetkem koruny, která jí sice uděluje v léno, ale šlechta zůstává v přímém lenním vztahu k panovníkovi, který m.j. při odúmrťi musí souhlasit s tím, že léno zůstane v užívání toho kterého rodu.

Posice monarchie v obou státech byla posílena skutečností, že se jednalo více méně o národní státy, kde se král stává symbolem státní jednoty. Daleko důležitějším faktorem byla ale postupná renesance obchodu a tedy i peněžní ekonomiky, jak k ní v západní Evropě dochází od konce 11.stol. Koruna disponuje značnými finančními částkami, s kterými může platit vlastní správní aparát a tím se částečně osvobozuje od tlaku velké šlechty. Jsou to především města, která se stávají finanční základnou státu a umožňují

mu zlomit autonomii šlechty.

Třetím základním typem feudálního státu bylo území Římské říše národa německého /jak bylo definováno Ottou II. v r.962/. Ideově představuje toto území křesťanskou transponaci římské říše antické s jejím universalistickým charakterem. Nová říše se skládá z velkého množství větších či menších samosprávných jednotek, většinou pod kontrolou šlechty, mezi nimiž se krystalisuje několik velkých rodů, které mezi sebou soupeří o vedoucí úlohu v říši /soupeření spíše za účelem rozšíření rodového majetku a zajištění jeho autonomie, než boj o formální císařský titul/.

Vedle toho existuje v říši velký počet světských panství v rukou biskupů /následek pokusu něm.císaře v 10. a 11.stol. o zlomení moci šlechty svěřením co největšího podílu na vládě do rukou - tehdy loyální církve/. Ve 14.stol. roste také počet a hospodářský význam měst, která hledají podporu u císaře, ale ve srovnání se západní Evropou je tento trend značně opožděn. Ze struktury říše se vymyká autonomní české království, kde se stále jasněji začíná rýsovat koncept národního státu, a pak území v Itálii, která jsou většinou kontrolována městskými státy, které již přerostly feudální strukturu.

Monarchie tohoto soustátí byla volitelná a ani sebevětším rodům se nepodařilo udržet korunu dostatečně dlouho k založení silné dynastie. To vše mělo za následek čitelné oslabení státu, jenž mohl disponovat pouze mocenskými zdroji momentálně vládnoucího rodu. Většina německých králů si byla těchto omezení vědoma a za dobu vlády se především soustředila na posílení vlastních rodových posic. Císařem je navíc většinou zvolen ten z kandidátů, který nejméně ohrožuje šlechtickou autonomii. Říše nemá hlavní město, tím se stává rodové sídlo nového císaře, pouze místa korunovace /Cáchy a Řím/, popř. říšských sněmů a královské volby jsou pro říši jednotícím faktorem. Říšský sněm je tak přibližně jediná instituce, která může v našich očích reprezentovat koncept státu, ale jeho význam byl značně snížen faktem, že většina velkých šlechticů se při zasedáních nechává zastupovat, nejčastěji právníky a že města v něm nejsou dostatečně reprezentována. U-snesení sněmu jsou navíc závazná jen pro ty, kteří se jednání zúčastnili, sněmovní rozhodnutí mají proto spíše charakter smlouvy mezi přítomnými a nikoliv zákona platného pro celou říši. Byl to také původně říšský sněm, který volil nového krále, postupně tato pravomoc přecházela na skupinu nejmocnějších šlechticů, na jejichž podpoře nebo tichém souhlasu je král závislý. Jsou to

tzv. říšská knížata z nichž se vytváří instituce kurfiřtů - volitelů nového krále. Jejich počet se počátkem 13.stol. ustálil na 7, i když spory o tom, kdo má právo volby nového krále byly definitivně vyřešeny až Zlatou bullou.

Tři z kurfiřtů jsou církevní knížata - kolínský, mohučský a trevírský arcibiskup. Světské kurfiřtské tituly byly sice přiznány jen několika rodinám, ale uvnitř rodu nebylo jasné, kdo ho smí používat. Mnohdy si navzájem zneprátelené větve jednoho rodu upíraly kurfiřtskou pravomoc a každá hlasovala pro vlastního císařského kandidáta. Docházelo k dvojí volbě a války mezi dvěma "právoplatně" zvolenými císaři strhávaly říši do stále větších vnitřních rozporů.

Vedle podpory světských kurfiřtů si musel císařský kandidát zajistit papežský souhlas, na kterém byly vázány nejen tři hlasy církevních kurfiřtů, ale i možnost císařské korunovace v Římě. Tato podmínka se stala pro německé krále obzvláště tíživou v době "avignonského" zajetí papežů, kteří se tak dostali pod vliv francouzského krále, tradičního nepřítele německé říše.

V této situaci je Karel IV. zvolen německým císařem, či spíše proticísařem. Karel si pravděpodobně uvědomuje slabosti systému a nebezpečí, které odtud hrozí existenci celé říše. Nemá asi velké iluze o skutečné /politické na rozdíl od morální/ hodnotě císařské hodnosti - císař je sice vedle papeže theoreticky universálním a svrcovaným vládcem všeho křesťanstva v říši, ale je jím jen tak dlouho, pokud se tyto pravomoci nesnaží prosadit i ve skutečnosti.

Karlovi samotnému dlouho trvalo, než ho celá říše uznala za pravoplatného panovníka /korunovační město Cáchy ho původně nechtělo pustit do svých hradeb, proto byl korunován v Bonnu/, a to ještě za cenu dalších ústupků na úkor centrální moci.

Zlatá bulla.

Nevíme přesně kdy a s čí pomocí začal Karel pracovat na přestavbě říše. Po své římské korunovaci předložil na podzim 1355 říšskému sněmu v Norimberku návrh nové říšské "ústavy" - Zlaté bully. Její první verze byla v lednu 1356 sněmem částečně zamítnuta, upravenou verzi přijal v prosinci téhož roku další říšský sněm, který se tentokrát sešel v Metách. Hlavním smyslem Bully bylo zamezit další desintegraci říše vytvořením takových podmínek, za kterých by nejmocnější z říšských knížat byli ochotni spolupracovat s centrální institucí k udržení minimální jednoty státu. K získá-

ní souhlasu říšských knížat bylo zapotřebí dalších /posledních, jak doufal Karel/ ústupků jak ze strany koruny tak i menší šlechty /ta pochopitelně protestovala proti omezení vlastní autonomie, proto potíže se shválením první verze v lednu 1356/. O co se Karel snažil, bylo kodifikování a právní vymezení skutečné situace v říši, t.j. částečné převedení státu na federální základ s nadějí, že se desintegrační trend zastaví a že ve zbytku /t.j. nekurfirťském území říše/ se podaří postatně zvýšit vliv koruny. Jednotliví kurfiřté dostali nejen faktickou, ale i právně definovanou autonomii. Jejich území měla neztenčeně přecházet v dědictví na nejstaršího syna, který zároveň dědil i volitelskou hodnost. To mělo obrovský význam v době, kdy i největší panství mohla zmizet během dvou generací rozdrobením mezi četné dědice /německé právo té doby ještě neznalo princip prvorozenectví?/. Kurfiřti dostali potvrzena privilegia, která do té doby byla uznávaným královským monopolem - regalií. Každý z kurfiřtů mohl kandidovat na císaře.

Volbě císaře byla v Bulle věnovaná velká pozornost. Karel chce definitivně vyloučit možnost dvojí volby, které bylo největší hrozbou jednoty státu. Všech sedm kurfiřtů se musí do určité doby po císařově smrti shromáždit k nové volbě do Frankfurtu, kde pod předsednictvím mohučského arcibiskupa /zároveň německého arcikancléře/ musí zasedat tak dlouho, dokud není nový císař zvolen. To bylo velkou předností proti dosavadní praxi, kdy stačilo, aby se většina kurfiřtů usnesla na novém kandidátu, přičemž si světští kurfiřti navzájem upírali volební hlasy.

Bullou bylo stanoveno i přesné pořadí a rituál volby /volně převzato z volby papeže/ a korunovace, kdy byl nový císař korunován v Cáchách kolínským arcibiskupem /současně porýnský kancléř/. V době bezvládní měl německá území říše spravovat rýnský falckrabě, s výjimkou Saska, kde tutéž hodnost zastával saský vévoda. Nadále to neměl být jenom císař ale především kurfiřté, kdo měl pečovat o jednotu říše. Kurfiřté se neměli scházet jen k volbě nového císaře, ale jejich kolegium tvořilo v době zasedání říšských sněmů jeden ze tří stálých výborů sněmu. Mimoto Zlatá bulla předpokládala, že kurfiřté se budou scházet pravidelně jednou do roka a budou společně projednávat důležité problémy státu. V tom je možné s trochou dobré vůle vidět zárodek stálého vládního kabinetu nebo parlamentu, každopádně pak permanentní instituci, která se věnuje problémům státu.

Zlatá bulla zůstala v platnosti až do r.1806, role kurfiřtů se postupně stávala čím dál tím víc pouhou formalitou.

Význam bully spočíval především v tom, že dočasně zastavila rozpad říše a kodifikovala feudální principy. Jen stěží se dá posuzovat jako pokus o vybudování nového moderního státu, jaké v té době již začínaly vznikat v západní Evropě.

Český stát a říše.

Otázka charakteru a počátků vzájemných česko-německých vztahů je stále velkým, jen zčásti rozřešeným problémem a je ovlivněna více než jiné problémy české historiografie subjektivními interpretacemi rozličných historiků. Má znalost této problematiky je více než omezená, přesto si troufám přijít s "vlastní" interpretací. Domnívám se, že české dějiny se dají nejlépe "pochopit" jen z hlediska celoevropského kontextu. Jejich redukce na studium česko-německých vztahů vedla většinou jen k přehnanému vlastenčení či naopak k národnímu nihilismu.

Fakt, že se v Čechách objevují stejné instituce jako v ostatních zemích ukazuje na jejich vzájemné vztahy a kontakty. Vzhledem ke geopolitické situaci našich zemí je nepopiratelné, že většina těchto kontaktů probíhala prostřednictvím německých území, která se ale také inspirovala vyspělejšími záladoevropskými vzory. Je to právě jeden z nejrozhodujícíjších faktorů Karlovy vlády, že v té době dochází k prvním větším přímým kontaktům Čech se západní Evropou.

Z ranného středověku existují prameny, které ukazují na lenní závislost některých českých vévodů na bavorských vévodech, ale ani jedna strana ještě nerepresentuje vlastní stát. Ranné české dějiny jsou dějinami emancipace vzhledem k říši /založení biskupství, arcibiskupství, královský titul/, která vrcholí v Karlově době. S rostoucí konsolidací českého státu kontakty s říší sílí, čeští panovníci jsou přijati mezi říšská knížata a spolu s nimi rozhodují o volbě císaře. Vyvrcholení tohoto trendu je neúspěšný pokus Přemysla Otakara II. o získání císařského titulu. Přemysl Otakar II. přecenil své síly a navíc je zrazen vlastní šlechtou.

Je to za Karla IV., kdy české země získávají ideální postavení vůči říši. Český král je zároveň římským císařem, Praha je hlavním městem říše. Volba Karla za císaře není ale v první řadě důkaz síly či rozmachu českého státu, jako spíš ukázka úspěšné rodové diplomacie Lucemburků. Je to díky jim, že se český stát dostává poprvé ve své historii do průsečíku jiných než lokálních mocenských poměrů. Nebylo by podle mne ani správné snažit se interpretovat Zlatou bullu ve smyslu tom, že měla vytvořit z Čech

nejmocnější část říše, tou čechy ani býti nemohly. Význam Bully podle mne spočíval pro české země hlavně v tom, že ještě více upevnila autonomii Čech /území jednoho z kurfiřtů/ vůči říši. Na rozdíl od ostatních kurfiřtů není volba českého krále podmíněna císařským souhlasem. Čechy mají navíc tu výhodu, že se tam začíná formovat pocit národní jednoty, což vzhledem k roztříštěnosti ostatních území říše znamená posílení posice českých zemí.

Ještě snad několik slov k osobě Karla a jeho vztahu k Čechám. Nedomnívám se, že diskuse o tom, zda-li Karel cítil jako Čech či ne povede k nějakému cíli a nevěřím, že bude kdy možné tuto otázku uspokojivě odpovědět. Jasně snad je, že svými současníky nebyl považován za Němce, kterým také nebyl. Podle mého názoru cítil Karel IV. především dynasticky, Čechy jsou mu pak obzvláště milé, protože tvoří základ rodové moci a předpoklad k udržení císařské koruny i v další generaci.

Srovnání návrhu obou Karlových ústav - Zlaté bully i neúspěšného Majestatu, by pravděpodobně mohlo pomoci pochopit Karlovy plány pro budoucnost - na jedné straně zesílení pravomoci královské uvnitř českého království a na druhé straně zesílení vlivu kurfiřtů, mezi nimiž byl český král v nezvykle výhodné pozici, na řízení říšských záležitostí.

Jiří Brož

ROZSAH MOCI ČESKÝCH PANOVNÍKŮ

Svatý Václav - Dědic České země.

Václav se narodil kolem r.907-8. Pokřtěn byl pravděpodobně slovanským knězem, jedním ze žáků Metodějových. Václav i jeho bratr byli přenecháni k výchově své babičce Ludmile.

Na Tetíně, na dvoře kněžny Ludmily se Václav zdržoval ještě za života svého otce. Zde se naučil slovanskému písmu a později na Buđči, kde v té době byla jakási škola vyššího vzdělání, také latině a vojenství.

Drahomíra, Václavova matka, byla po smrti knížete Vratislava, svého manžela, pověřena panováním do Václavovy zletilosti. V té době bylo v Čechách křesťanství již rozšířeno, avšak ne natolik upevněno, aby jasně potlačilo pohanství. Také rozepře mezi rody a kmeny byly hojné. Drahomíra vládla v situaci, v níž, aby se udržela u moci, byla nucena vládnout krutě. Tak nechala zavraždit svou tchyni Ludmilu, snad z obavy, že její synové Václav a Boleslav budou vychováni v křesťanském duchu, a tím, že ztratí schopnost a sílu ke krutosti, aby udrželi vládu Přemyslovců.

Poměry, za kterých Václav nastoupil na trůn, byly velmi neurovnané. V r.925 se ujal Václav sám moci v Čechách a začal upevňovat svou vládu. Václav si byl vědom toho, že důsledným pokřesťanštěním svého národa přispěje ke zvýšení úrovně mravní a kulturní, která mu umožní i reorganisasi země, takže bude možno Čechy plným právem počítat mezi státy vzdělané. Takový národ může lépe vládnout ve své zemi i mimo ni. Proto povolal do země z Říše křesťanské kněze a tím pomáhal šířit tradice a kulturu západní, navazující na tradice římské.

Faktum, že Václav byl mirumilovný, láskyplný a hluboce věřící člověk nelze popírat. Zároveň ale nelze popírat, že byl skutečným knížetem a vojenským pánem země. Dbal o své vojsko, zajišťoval mu dobré zbraně a pěkný oděv. Střežil také chování svých vojínů: "... byli-li surovci, bez příčiny se toulající, anebo v krčmách popíjejíce a od pravé víry odvracejíce se, dal je okamžitě ke stolici přivázat a přísně zmrskat..." /Z legendy/. Mít vojsko dobře vyzbrojené nebyla rozmařilost, ale nutnost; na jedné straně stálo vzrůstající nebezpečí sílící říše a na druhé straně bylo třeba bránit vlastní rodové území před jinými rody a kmeny Čech.

V kronikách se zaznamenává jedna událost - boj Václavův se zličským knížetem. Václav vyjel do boje ke kouřimskému hradu, sídlu Zličanů. Aby po mnohých krvavých bojích zabránil dalšímu krveprolití, nabídl zličskému vévodovi, Dalimil ho nazývá Radislav, souboj, ve kterém se mělo rozhodnout o další vládě Václava nad tímto územím. Když vyjeli proti sobě, uviděl zličský vévoda znamení Sv.Kříže nad Václavovou hlavou, což ho přimělo k tomu, aby seskočil s koně, odhodil zbraně a požádal o příměří.

V té době již Václavův vliv v Čechách rostl a jeho oblíbenost vzrůstala.

Jindřich I., franský král, vytáhl proti Čechům, aby je přivtělil k Říši. Dříve však uzavřel příměří s Maďary s tím, že jim bude 9 let odvádět určité poplatky. Vojsko Václavovo bylo v pohraničí poraženo, i volil Václav cestu rozumné úvahy a aby zabránil tragickým bojům, uzavřel s Jindřichem příměří. Musel pak ročně odvádět poplatek ve výši 500 hřiven stříbra a 120 volů. Že takové poplatky nebyly ničím neobvyklým, ukazuje právě skutečnost poplatku odváděného Říši Maďarům, o němž jsme se zmínili.

Vláda Václavova skončila krvavým činem ve Staré Boleslavi. Jeho bratr Boleslav byl k tomuto činu veden zřejmě vládychtivostí a závistí. Jistě nebyly důvodem ony poplatky, které Boleslav, jsa na trůně, platil dále. Brzy po vraždě svého činu litoval a konal pokání, v jehož rámci dal také převézt tělo zavražděného knížete na pražský hrad a pohřbít v basilice sv.Víta. Uctívání Václava jako světce se brzy rozšířilo.

Sv.Václav položil základy budoucího českého státu zdůrazněním křesťanství. Čechy a Morava dostaly v následující době status podobný statutu papeže, totiž sv.Václav je dědicem České země, jejím vlastním pánem a toto dědictví je na jednotlivé další panovníky jen propůjčováno, po dobu jejich vlády. Panovník je pouze správcem, byť by byl králem nebo i císařem, zem patří sv.Václavovi. To zavazuje panovníka ke spravedlivé vládě svěřeným zemím. Také země dodatečně připojené k českému království se stávají součástí tohoto dědictví.

Česká královská koruna.

Z částí staré koruny dal Karel IV. zhotovit korunu novou, větší a krásnější. Je posázena mnohými perlami a drahými kameny nesmírné ceny. Tuto novou korunu pak Karel IV. daroval sv.Václavovi; měla vždy spočívat na jeho lebce - proto se nazývá svatováclavská. Koruna nesměla být z lebky snáta, jen k vyjímečným událostem, jako korunovace, mohla být propůjčena, vždy ale jen během jednoho dne, přes noc musela být opět

zpět, na svém místě. Tak při korunovaci musel král o zapůjčení koruny požádat a také kapitule 300 kop stříbra zaplatit za půjčení. K ochraně koruny si vyžádal Karel IV. u papeže Klementa VI. následující ustanovení: "... aby žádný klerik či laik, bez ohledu na svůj společenský stav, se neodvažoval jakýmkoliv způsobem, pod jakoukoliv zámkou, při jakékoliv příležitosti nebo z jakýchkoliv důvodů tuto korunu zcizit, rozebrat či zastavit. ... bude-li přistižen, upadá do trestu klatby, ... a v hněv všemohoucího Boha a jeho apoštolů Petra a Pavla."

Svatováclavská koruna je symbolem panovnické moci v dědictví sv. Václava. Jako taková byla rovnocenná relikviím. Jednou ročně byla spolu s říšskými klenoty vystavována při výročním trhu v budově postavené pro tento účel.

Sv. Václav nechal na Hradčanech postavit kostel sv. Víta. Později na tomtéž místě zahájil Karel stavbu velké gotické katedrály, v níž byla obsažena také kaple sv. Václava, která byla umístěna tak, že zčásti zahrnuje původní pohřební místo sv. Václava ve staré basilice. Kapli dal Karel, který ke sv. Václavu choval obzvláštní úctu, vyzdobit s velkou péčí. Hlavu světce nechal obložit zlatem, právě tak náhrobek nechal zhotovit z ryzího zlata a dal jej posázet nejcennějšími drahokamy. Náhrobek vzal za své v následujících pohnutých časech. Stěny kaple dal obložit leštěnými drahými kameny ve zlaté omítce a vyzdobit malbami. Zde byla také uchovávána koruna.

Koruna svatováclavská je nejenom onen symbol vládnoucí moci v českém království, ale je to i vyjádření poměru zemí k českému království, t. j. k původnímu panství přemyslovskému, Čechám a Moravě.

Země koruny české, které byly postupně připojeny k přemyslovskému jádru, obsahují mimo 13 slezských knížectví i marku budyšínskou a zhořeleckou, Lužici, Branibory, Pirnské panství a Chebsko. V majetku Karlově byly krom toho ještě državy v Horní Falci a samozřejmě i lucemburské rodové území na západě. Karel IV. krom toho kupoval na německém území značné množství jednotlivých měst, hradů a panství. Léna v Bavorsku a Duryňsku spolu s Lucemburskem tvořila jakýsi Koridor do Francie, míšeňská léna zabezpečovala Lužici. Oblast Horní Falce byla nazývána "Nové Čechy", "Kleinböhmen" které sahaly až skoro k Norimberku. Karel je získal od svého švagra z Rýnské Falce.

Král český byl vládcem ve všech těchto územích. Český stát měl být podle plánů Karlových samostatný a na říši nezávislý. Trůn byl dědičný v lucemburském rodě po meči i po přeslici. Teprve po vymření celého rodu dostávají české stavy právo volby krále, aby se udržela nezávislost na říši.

Pojem české koruny vyjadřuje také vztah šlechty a panovníka. Podle Dalimila byl panovník již ve 12.stol. odkázán na představitele domácí šlechty, která se podílela na výkonu vládní moci v zemi i na zahraničních jednáních. Za vlády Jana Lucemburského se pozice šlechty ještě upevnila, natolik, že se často stavěla před a proti králi. Proto bylo v zájmu Karlově vliv šlechty zmenšit a dát mu pevné hranice.

Maiestas Carolina.

K upevnění svého /i dalších králů/ postavení v zemi vypracoval Karel IV. přesný zákoník. Tento zákoník, zvaný Maiestas Carolina, byl pokusem o kodifikaci hlavních částí tehdejšího feudálního práva, v němž vystupovala do popředí tendence monarchistická. Ta je obsažena již v pojmu české koruny, kde právě král je držitelem svazku země získané a připojené ke klasickému jádru. Theoreticky vysoká moc králova však byla v praxi velmi omezována šlechtou.

Maiestas Carolina tvoří soubor zákonů a nařízení, zahrnující veškeré obyvatelstvo království. Tyto zákony jsou vesměs morálního druhu. Dále obsahuje nařízení a zákony zabývající se přímo majetkem krále, jeho statky, městy, lesy a pod. Zde se omezuje šlechtická zvláště.

Maiestas Carolina zasahovala také do oblasti pevných feudálních institucí, především soudu a jiných zemských úřadů, které byly považovány za panskou doménu. Maiestas uvádí, že nejvyšší úřady mají být propůjčovány kšálem jen svobodným pánů, podle jeho rozhodnutí, podmínkou je jen, že to musí být šlechtic. Proti dosavadnímu stavu to bylo novum, které z pánů dělalo úředníky, závislé na vůli krále. Už to narazilo na odpor vrchnosti, právě tak jako další články, které omezovaly jejich pravomoc přímo na panstvích, vůči jejich poddaným. Karel potvrzuje sice jejich zásadní pravomoc, ale uvádí výjimky: "...nesmí vylupovat oči, jinak upadnou v hněv králův, dále uřezávat nos s chřípěmi pod trestem propadnutí statku králi." Podobné tresty mají stihnout toho, kdo svému poddanému nechá useknout ruku či nohu.

Jinou novinkou bylo, že majetek krále nesměl být zastaven - jak tomu bylo za Jana Lucemburského, kdy bylo zastaveno vlastně vše a Karel IV. musel svůj majetek pracně vykupovat zpět. Královské lesy nesmějí být libovolně káceny - stávalo se totiž, že některý šlechtic vykácel kus lesa, aby si mohl postavit hrad a tím rozšířit svoje panství. Tomu měla být učiněna přítrž. Slova, jimiž Karel uvádí onu pasáž o lesích znějí tak moderně jako z nějakého současného spisu o ochraně přírody: "Krásný soubor našich lesů, vzbuzující obdiv u cizinců, chceme netoliko nepromrhati, nýbrž i zamýšlíme je pečlivým střežením napřed uchrániti

vůbec od veškerého kácení...".

Dále se v Maiestas hovoří o problému t.zv."odúmrti" /bylo zvykem, že po smrti poddaného jeho majetek připadl pánu, bez ohledu na vdovu a děti. Karel ustanovuje:"...kdykoliv některý z obyvatel království, nechť je jakéhokoliv stavu či postavení, odejde z prchavého života tohoto světa a nezanechá děti jím zplozené, aby všechny jeho statky a dědictví, které zesnulému patřily, úplně spadly pod naši královskou korunu."

Maiestas Carolina byla příliš pokroková na svoji dobu. Byla také jednohlasně šlechtici odmítnuta, neboť v ní viděli nebezpečí jasné nadvlády krále. Bylo jen schváleno a ustanoveno a zákonem potvrzeno, aby bylo na věčné časy zachováno používání obecného jazyka. Dále platilo, kdykoliv některý z pánů šlechticů nebo i měšťanů by byl usvědčen ze zločinu krádeže a lapkovství, měl být stíhán a přísně potrestán. Trestem zde bylo vypovězení ze země, zabavení veškerého najetku, pokud nebyl dotyčný přímo popraven. Dále mu byl odňat titul a byl prohlášen za psance. Víme z kronik, že Karel neváhal opravdu příkladně potrestat šlechtice, když jim byl dokázán zločin.

Maiestas Carolina nebyla tedy přijata. Karel, aby nemusel plně přiznat svou porážku v této záležitosti, vysvětluje v listině ze 6.října 1355, že svazek obsahující všechna ona nařízení, byl zničen nahodilým pádem do ohně a proto, že nebude uveřejněn. Přesto se mu však během svého panování řadu ze zásad v Maiestas uvedených, uplatnit, i když se nikdy nestaly přímo zákonem.

Pavel Hochmann

Svatováclavská koruna byla vyrobena na rozkaz Karla IV. v r.1346. Váží přes 2 kg, je z čistého zlata a ozdobena 111 drahokamy a perlami. Touto korunou měly být podle vůle Karlovy nadále korunováni čeští králové. Koruna sama spočívala na lebce sv.Václava, jemuž ji Karel symbolicky, jako patronu a dědici České země, věnoval a dal do ochrany. Byla tak součástí posvátné úcty k tomuto světcí. Podnes je svatováclavská koruna symbolem suverenity českého státu.

Svatý Václav - patron naší země - byl světec, kterého Karel nejvíce uctíval. Svědčí o tom řada skutečností. Tak n.př. dal svého prvorozeného syna pokřtít na jméno Václav, a když tento princ jako malé dítě zemřel, dostal jméno Václav i synek, který se narodil po něm. (Víme, že i Karel IV. dostal při křtu jméno Václav a teprve ve Francii obdržel při biřmování jméno Karel). V katedrále sv.Víta nechal Karel IV. vybudovat nádhernou kapli sv. Václava s ostatky světcovými a překrásnou jeho sochou od Petra Parléře. Postava sv.Václava se objevuje i na votivním obraze arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi.

Karel IV. napsal také sám Legendu o svatém Václavovi. Také v cizině šířil Karel úctu ke svému oblíbenému světcí. Tak v městečku Ingelheim na Rýně založil augustiniánský klášter a zasvětil jej sv.Václavu a Karlu Velikému. V Aachen, ve starodávném Múnsteru nechal zřídit oltář sv.Václava, stejně i ve Frauenkirche v Norimberku a v basilice sv.Petra v Římě. Samozřejmě, že i v t.zv."Malých Čechách", v Oberfalci, nalézáme řadu svatováclavských památek. V Sulzbachu je na kostele socha světce (kterou někteří považují za portrét samotného Karla IV.). Tamní špitál zasvětil Karel také našemu světcí. Na hradě Lauf je Wenzelschloss", hradní kaple je zasvěcena sv.Václavovi, jeho socha je nad jižním vchodem i v erbovním sále.

Reformní snahy Karla IV. a husitství.

Velmi významnou částí českých dějin 2. poloviny 14. stol. je silné mravně opravné hnutí, které vzniklo v Čechách za vlády Karla IV. a nabylo brzy šířky a hloubky v křesťanském světě dosud neviděné. Přispěly k tomu tyto příčiny: významné politické a kulturní postavení Čech v tehdejší době, kdy český král byl zároveň římským císařem a hlavní město, Praha, sídlem nejen jeho dvora, ale i první středoevropské university hojně navštěvované cizinci; dále hmotné a duchovní bohatství země, nesmírné bohatství a moc katolické církve, jež měly za následek lehkovážný život kněžstva; přílišné a svými účinky neblahé zasahování papežské stolice do vnitřních poměrů české církve, hlavně v zadávání církevních obročí či vymáhání platů; všeobecné uvolnění mravů, které vyvolalo horlivé a nadmíru činné mravokárné působení několika znamenitých jednotlivců.

Již císař Karel a jeho přední rádce, první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, nejen vystupovali proti rozličným pokleskům v životě církve a jejího duchovenstva, ale i chránili a podporovali znamenité kazatele v jejich mravokárném působení mezi pražským měšťanstvem a duchovenstvem.

Bylo by chybné se dívat na Čechy doby Karlovy jako na zemi mravně zvrhlou a rozvrácenou. Důležité bylo, že poklesky, zejména v životě duchovenstva, které se ve stejné míře vyskytovaly i jinde, byly u nás viděny jako hříchy. A úchyly od Božího zákona a křesťanského života byly jako takové pocíťovány, zatímco jinde se přes ně přecházelo jako přes jevy, které nikoho neurážejí a mravně nepobuřují. Toto přísnější hledisko na požadavky mravnosti duchovenstva a laiků byly nepochybně ovocem obrodné činnosti Arnošta a Karla IV. Sám císař svým energickým postupem proti znemravnělému kněžstvu v německé říši, zejména pohrůžkou, že těm, kdo by jeho příkazů a napomenutí nedbali, odejme jejich beneficia, vzbudil i dosti vážnou nelibost apoštolské stolice, která zřejmě v tomto zákroku spatřovala vměšování se světské moci do záležitostí vyhraněných církvi.

Arnoštovým přínosem bylo zavedení visitační činnosti ve farnostech. Od papežské stolice obdržel dokonce i mandát, kterým se mu ukládalo provádět visitace i v klášterech a v nich reformovat, co by reformu potřebovalo. Tohoto mandátu Arnošt často použil. Papež Klement VI. se už roku 1346 zmiňuje o nutnosti úřadu inkvizitora

v českých zemích. V jižních Čechách a na jižní Moravě se totiž z Rakouska počali šířit různí sektáři. Největší počet tvořili německy mluvící valdenští. Arnošt musel také v Praze zasáhnout proti flagelantům. Tito podivní vyznavači Kristova zákona chodili v procesích od jednoho pražského kostela ke druhému polonazí a na znamení pokání se vzájemně mrskali až do krve.

Již Arnoštův předchůdce Jan z Dražic chtěl novou, humanisticky podloženou zbožnost přicházející do Čech s novoaugustinianismem, postavit proti převaze německých žebravých řádů a učinit ji výhradním majetkem českého národa. Novoaugustinianismus zásluhou řádu řeholních kanovníků sv. Augustina začal tedy v Čechách šířit novou mysticko-asketickou zbožnost, která měla kořeny v mystice Eckhartově, Susa a Taulera a která vyvolala nový směr duchovního života, známý jako "devotio moderna". Proti této zbožnosti se postavili žebravé řády. Vidíme to na konfliktech augustiniána Konráda Waldhausera, které s nimi měl.

Karel IV. aby vyhověl vzrušené náladě colající po mravním obrození, povolal tohoto rakouského kazatele do Prahy. Karel si totiž ke konci života uvědomoval, že jeho dobře míněná materiální pomoc církvi, se většinou obrátila ve svůj opak a nepřeinesla mnoho dobrého. Proto podporoval Waldhausera v jeho kazatelské činnosti. Waldhauser kázal v kostelech na Starém městě Pražském a trvale na kazatelně u sv. Havla. Mezi jeho prvními posluchači byl asi i Jan Milíč z Kroměříže. Poslouchal jeho prudká kázání, drtící posluchačovo sebevědomí, šlehající je do krve svým sarkasmem. Milíč viděl účín jeho slov a rozhodl se jeho příkladu následovat. Ačkoliv byl členem královské kanceláře, měl kanovnícké místo a stal se i arcijáhnem, zřekl se všech hodností, aby se mohl stát prostým kazatelem. O jeho činnosti napsal jeho žák Matěj z Janova: "Ustavičně zpovídal, navštěvoval nemocné a vězně, mdlé, zarmoucené a hříšníky těšil a obracel na pravou cestu."

Od času arcibiskupa Arnoště byly vždy dvakrát do roka na svátek sv. Víta a sv. Lukáše svolávány do Prahy synody duchovenstva. Reformní snahy Karla a Arnošta docházely uplatnění právě na těchto synodách. Proto byli na ně zváni vynikající kazatelé, aby ve svých kázáních postavili před zraky posluchačů ideál kněze a přitom ukázali na skutečnosti současného kněžského života, jak se od tohoto ideálu odlišují. Jediná Praha si mohla dovolit zvat na synody i universitní mistry jako kazatele. Na synody byl zván i Jan Milíč. V jednom ze svých kázání označil za Antikrista císaře Karla IV., a byl proto krátce uvězněn. Pak se rozhodl putovat

k papeži Urbanu V. do Říma, neboť byl přesvědčen, že papež představuje skrze své božské poslání rozum lidstva a doufal, že mu pomůže z jeho zmatků. Dostalo se také u papeže slyšení a ponaučení, aby se raději zabýval křesťanskou praxí než otázkami theologickými. S theologickými neznalostmi se v tomto období dějin našeho národa setkáváme častěji. V r.1369 se Milíč vydal znovu k papeži, aby jej přesvědčil o nutnosti reformy. Jeho úsili nemělo zdar. Pražští faráři spolu s mnichy vypracovali proti němu 12 článků a zaslali je papeži Řehořovi XI. do Avignonu. M.j.vytýkali Milíčovi, že doporučuje časté svaté přijímání a vůbec prý nezná v podávání této svátosti míru.

Ano, Jan Milíč z Kroměříže byl silně ovlivněn eucharistickým kultem, který začal v Čechách zavedením svátku Božího Těla na počátku 14.stol. Na počest Těla a Krve Kristovy se ve čtvrtek sloužily slavné mše sv., zasvěcovaly se oltáře i kaple.

Sám císař Karel otevírá svůj svěživotopis vlastním kázáním, v němž zdůrazňuje přijímání Těla Páně, které je nezbytným pokrmem pro život duše. V době, kdy laici přijímali pouze jednou ročně, císař činí z přijímání základ duchovního života. I Jan Milíč ve svém kázání na Kristova slova "Mé Tělo je vsutku pokrm" pravil: "Je-li tedy naším denním chlebem skutečně Tělo Kristovo, máme jej tedy denně přijímat, pokud s ním nebudeme spojeni na věky. My totiž, kteří jsme nyní spojeni milostí účasti na svátosti, budeme s ním spojeni ve slávě, kde je účast a potěšení z Boha, i zde skrze jednotu víry a zde i tam skrze vnitřní lásku." Kaňákův názor, že Milíčem byly částečně smazávány rozdíly mezi knězem a laikem a že Milíč předznamenal ideu všeobecného kněžství, pokládám za nepodložený. Od počátku temných století se začalo tvrdit, že lidé nejsou hodni přijímat Tělo Kristovo. IV.lateránský koncil za Inocence III. r.1215 nařídil povinné přijímání alespoň jednou za rok. Lidé říkali: "Ne víc jak jednou ročně - je lépe přijímat méně a dobře než více a špatně". Středověký člověk uctíval Eucharistii především zbožným pohledem a modlitbou. Z bázně před nehodným přijímáním tak veliké milosti se neodvažoval účastnit se eucharistické hostiny. Vlivem slavení svátku Božího Těla a Milíčových kázání začali i laici volat po častém přijímání. Milíč byl totiž osobní náboženskou zkušeností veden k tomu, aby doporučoval časté přijímání Těla Kristova i laikům. Byl přesvědčen, že denním přijímáním he věřící přiváděn ke spojení s Kristem, a tím veden k ukázněnosti i zdokonalování sama sebe a tím vlastně celé církve. Milíč se nedočkal splnění svého nejvroucnějšího

přání, aby časté ba denní svaté přijímání bylo dovoleno všem laikům. Při praktikování docházelo samozřejmě jako vždy při zavádění nových prvků k různým extrémům. Praha měla všechny předpoklady pro vyřešení theologického problému "Jak sloučit Kristův příkaz s nehodnou hříšností přijímajícího?" Pražská universita měla významné theology jako Matouše z Krakova, dominikána Jindřicha z Bitterfeldu, Vojtěcha Raňků z Ježova a jiné. Problém rozvířil Milíčův žák, mistr Matěj z Janova. Pražským arcibiskupem byl v této době Jan z Jenštejna, jehož rozhodnutím téměř dvacet let po Milíčově smrti na synodě 16.6.1391, že "kající osoby, dobře vyzpovídané a hodné mohou přistoupit k přijímání kdykoliv po něm touží", bylo splněno Milíčovo přání. Jan z Jenštejna nařídil, aby i vězňům a odsouzeným na smrt bylo podáváno přijímání, žádají-li o ně. Tehdy to bylo něco v Evropě neslýchaného.

Poměrně živé styky Čech s Anglií v době, kdy sestra českého krále Václava Anna, byla královnou anglickou a mnoho českých studentů studovalo na anglických universitách, způsobily, že se do Čech kol r.1380 dostalo Viklefovo učení. Počátkem 15.Stol. mělo velký ohlas u českých mistrů pražské university, kteří po příkladu mistra Stanislava ze Znojma počali dávat přednost jeho filosofickému realismu před směrem nominalistickým a později přijali i jeho theologické učení. Viklefova nauka o trvání hmotného chleba ve svátosti oltářní po posvěcení /remanence/, jeho učení o církvi, založené na mašlence sv. Augustina, že církev je veškerenstvo lidí k spasení předurčených, a že kněz ve hříchu není způsobilý udílet svátosti, jsa takřka zbaven své moci a že světští pánové mohou nehodným kněžím odejmout jejich statky, to vše se odrazilo i v názorech a učení mistra Jana Husa.

Pražský arcibiskup Zbyněk si byl dobře vědom toho, co nauka Viklefova obsahuje. Proto dal všechny jeho knihy spálit. Vznikl spor mezi králem Václavem a arcibiskupem, který znamenal i rozdělení kněžstva na dvě strany / ve sporu hrálo důležitou úlohu i tehdejší papežské schisma/. Hus se postavil na stranu králova. Král Václav však nepokračoval v linii svého otce, tak připustil n.př. aby kněží pomlouvali svého arcibiskupa. Král si rovněž vynutil odchod Jana z Jenštejna z Prahy do exilu. Nepřítomnost arcibiskupova v Praze měla velký vliv na pražské universitní mistry, kteří se stále více zaplétají do sporů o věci nepodstatné.

Především to byl spor o theologickou otázku remanence.

Tuto otázku projednávali i učenci na Kostnickém sněmu. Během tohoto sněmu se v Praze začalo s podáváním svátosti oltářní pod obojí způsobou. Původcem této novoty nebyl Hus, ale mistr Jakoubek ze Stříbra, který studiem spisů Matěje z Janova dospěl k přesvědčení, že stejně jako kněží i laici mají přijímat pod obojí. Nedostatečné theologické znalosti znamenaly tragický přídavek reformačního hnutí. Matěj z Janova i Jakoubek ze Stříbra tvrdili, že pod jednou způsobou není Kristus přítomný cele, vycházeli zjevně z jurisdikce zdůrazňováním jedné způsoby nad druhou. Hus přijímání pod obojí schválil zvláštním spiskem z Kostnice. Koncil poučen bohatou historií však přijímání pod obojí laikům zakázal. Ústřední otázkou středověkého náboženského myšlení se stala otázka přítomnosti Krista ve svátosti oltářní. Hus zůstal věren církevnímu učení o přepodstatnění /transsubstanciaci/, podle něhož se posvěcením mění ve svátosti oltářní podstata chleba a vína v podstatu Těla a Krve Kristovy. Oponoval Viklefovi, který zamítl tuto nauku a učil, že podstata chleba a vína se nemění, že však Kristus je ve svátosti skutečně přítomen. Tento názor zastávali i husitští theologové. Táborskí theologové šli ještě dál. Popírali skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní a učili, že Kristus je v ní přítomen pouze svými milostmi, svým působením, svými skutky tak, jako slunce svými paprsky osvětluje a hřeje. Pomineme-li výstřední táborské pikarty potlačené Žižkou, kteří prohlašovali chléb a víno za pouhé znamení Krista, bylo stanovisko táborských theologů nejradikálnější. Ostatní husitské strany jim je vytýkaly a vrhaly na ně i přihanu pikartství. Tím vynikl hlavně Chelčický.

Jestliže husité přes všechny odpor k Římu se nevzdávali snahy o jednotu s římskou církví, nebylo to vůbec v rozporu s původním husitstvím. Husité nechtěli zříditi si ani vlastní kněžský řád bez zřetele na římskou církev. Byli tedy nuceni nechávat své kněze světit cizími italskými biskupy. Trpěli též nedostatkem vzdělaných kněží. Z těchto nesnází se vyprostila část kněží, kteří přervali spojení s římskou církví a založili si vlastní kněžský řád a zvolili i svého biskupa - t.zv. Čeští bratři, k jejichž ideologům patřil především Petr Chelčický.

Zatímco za Karla IV. a Arnošta z Pardubic se konala slavná božítělová procesí, vtáhl 21.května 1420 do Prahy Žižka. V čele šli kněží, kteří nesli svátost Božího Těla a hned začali v Praze uskutečňovat svůj reformní program - až příliš vzdálený snahám o nejkřesťanštější království Arnoštovo. Vůdce Žižka

Vůdce Žižka zabil kněze, nesoucího Nejsvětější svátost a jeho vojsko se nebálo vypalovat kostely a kláštery, upalovat mnicha a jeptišky, zabíjet kněze. Až sem dospěla nauka Tomáše ze Štítného "o trojím lidu", která se stala naukou revoluční. Jejím důsledkem bylo i odebrání světských práv a majetku kněžím.

Radikalisace mravně oprávněného hnutí byla nadměrně povznesena v době národního obrození i komunistickými historiky, kteří se ztotožňovali s husity v boji proti Římu a v odejímání církevního majetku. Duchovní ideály zůstaly vesměs nepovšimnuty.

Historik Pekař napsal: "V husitství jsme se zevropeisovali do té míry, že jsme se cítili kulturně silnější, že jsme sami chtěli udávat směrnice Evropě, své učitelce a vychovatelce, sami se zmocnit kormidla." A Kamil Krofta dodává: "Jsme na husitství hrdí, ale litujeme, že nás neminulo."

Karel Simandl

Konkordance panovníků nejdůležitějších zemí ve 14.stol.

Anglie	Francie	Svatá říše římská	Čechy	Papež
Eduard I. 1272-1307	Filip III. Smělý 1270-85	Rudolf Habsburský 1273-91	Přemysl Otakar II. 1253-1278	Bonifác VIII. 1294-1303
	Filip IV. Sličný 1285-1314	Adolf Nasavský 1291-98	Václav II. 1278 (83)-1305.	Benedikt XI Avignon 1303-04
		Albrecht I. Rakouský 1298-1308	Václav III. 1305-06	Klement V. Trvale 1305-14 v Avignonu
			Rudolf Habsburský 1306-07	
			Jindřich Korutanský 1307-10	
Eduard II. 1307-27		Jindřich VII. Luc. 1308-13		
	Luďvík X. 1314-16		Jan Lucemburský 1310-1346	1314-16 neobsazen
	Filip V. 1316-22	Luďvík Bavorský 1314-47		Jan XXII. 1316-1334
	Karel IV. Franc. 1322-28			Benedikt XII. 1334-1342
Eduard III. 1327-77		vzdorokrál: Friedrich Sličný 1314-1330		Klement VI. 1342-1352
	Jan II. Dobrý 1350-64	Karel IV. Lucemburský 1346-78	Karel I. (IV.) Luc. 1346-78	
Richard II. 1377-99	Karel V. Moudrý 1364-80			Inocenc VI. 1352-1362
				Urban V. 1362-1370
				Řehoř XI. 1370-78
	Karel VI. Šílený 1380-1422	Václav I. Český 1378-1410	Václav IV. (I.) 1378-1419	Urban VI. 1378-89 v Římě
Jindřich IV. Lancast. 1399-1413				Klement VII. 1378-94 v Avignonu
			Benedikt XIII. 1394-1423 v Avignonu	Bonifác IX. 1389-1404 v Římě

Seznam literatury.

Pokud není u jednotlivých článků uvedena speciální literatura, čerpali autoři z těchto děl:

Čtení o Karlu IV. Vydal Z.Fiala. Praha 1958

Z.Fiala: Předhusitské Čechy 1310-1419. Praha 1968

F.Dvorník: Svatý Václav. Řím 1968

Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder.I. Vydal K.Bosl. Stuttgart 1967

V.Chaloupecký: Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský /1346-1364/. Praha 1946

Z.Kalista: Karel IV. Jeho duchovní tvář. Praha 1971

Karel IV. Vlastní životopis. Vydal J.Pavel. Praha 1970

J.Šusta: Karel IV. Otec a syn, 1333-1346. Praha 1946

J.Vilkovský: Próza z doby Karla IV. Praha 1948

